

Sport, Bewegen en Onderwijs: kansen voor de toekomst

Brede Analyse 2010

**Jo Lucassen
Ester Wisse
Froukje Smits
Justus Beth
Harold van der Werff**

W.J.H. Mulier Instituut

Sport, Bewegen en Onderwijs: kansen voor de toekomst

Brede Analyse 2010

In opdracht van de Ministeries van OCW en VWS

**Jo Lucassen
Ester Wisse
Froukje Smits
Justus Beth
Harold van der Werff**

*© W.J.H. Mulier Instituut
's-Hertogenbosch, februari 2011*

*W.J.H. Mulier Instituut
Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 188
5201 AD 's-Hertogenbosch*

*t 073-6126401
f 073-6126413
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Brede analyse II	19
1.1 Achtergrond en doelstelling	19
1.2 Methoden / werkwijze	20
1.3 Leeswijzer	22
2. Relevante ontwikkelingen in beleid en samenleving	24
2.1 Betekenis van sport op en om school	24
2.2 Voortgaande veranderingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking	24
2.3 De toename van bewegingsarmoede en overgewicht onder de jeugd	25
2.4 Beleid gericht op stimulering van een gezonde leefstijl en meer bewegen	27
2.4.1 Jeugd als doelgroep van breed preventief beleid	27
2.4.2 Bevordering van een gezonde leefstijl via de school	31
2.5 Beleid gericht op bevorderen van deelname aan sport en bewegen	34
2.6 De opkomst van brede scholen en buitenschoolse opvang	36
2.7 De kracht van sport – sterke sportverenigingen en Olympisch Vuur	40
2.8 De opkomst van andersoortige vormen van sport en beweegaanbod	42
3. Sport en bewegen op en rond de school – de feitelijke stand van zaken	44
3.1 Sport- en beweeggedrag van jeugdigen	44
3.1.1 Deelname aan beweeg- en sportactiviteiten door schoolgaande jeugd	44
3.1.2 Bewegen van schoolgaande jeugd volgens de beweegnorm	49
3.2 Aanbod van sport- en beweegactiviteiten op en om school	50
3.2.1 Feitelijk aanbod beweeg- en sportactiviteiten op en om school	50
3.2.2 Oordeel van direct betrokkenen over de <u>kwantiteit</u> van het aanbod	58
3.2.3 Oordeel van direct betrokkenen over de <u>kwaliteit</u> van het aanbod	62
3.3 Voorwaarden om het sport- en beweegaanbod op en rond de school te intensiveren	66
3.3.1 Kader	66
3.3.2 Accommodaties	69
3.3.3 Samenwerking	79
3.3.4 Inbedding van sport, bewegen en onderwijs in het lokale beleid	85
3.3.5 Combinatiefunctionaris	89
4. Bredere benutting van sport- en bewegen op en rond school	94
4.1 Sport- en beweegactiviteiten gericht op het bevorderen van participatie en sociaal maatschappelijke integratie	94
4.2 Sport- en beweegactiviteiten gericht op het beperken van overgewicht	96
4.3 Sport- en beweegactiviteiten gericht op het beperken van schooluitval en leerachterstanden	97
4.4 Sport- en beweegactiviteiten gericht op het bevorderen van talentontwikkeling	101
4.5 Onderwijs gericht op maatschappelijke inzet rond sport en bewegen en op beroepsvorming	108
4.6 Conclusie	109

5.	Kansen voor de toekomst: beleidsscenario's voor Sport, Bewegen en Onderwijs	111
5.1	Evaluatie van de actuele stand van zaken door belanghebbenden en experts	111
5.1.1	Relevante ontwikkelingen in beleid en de samenleving (hoofdstuk 2)	111
5.1.2	Sport en bewegen op en rond school- de feitelijke stand van zaken (hoofdstuk 3)	112
5.1.3	Bredere benutting van sport- en bewegen op en rond school (hoofdstuk 4)	117
5.2	Perspectieven voor toekomstig beleid: resultaten van discussies met belanghebbenden/experts	120
5.2.1	Beleidsscenario's/ -accenten en pleidooien	120
5.2.2	Strategie matrix	125
5.2.3	Het toekomstperspectief samenvattend	127
	Literatuur	130
	Bijlage 1: Monitorvragen Brede Analyse – voorstel vragen vanuit VWS/OCW	135
	Bijlage 2: Defenities beweegnormen	136
	Bijlage 3: Lijst van geïnterviewde experts	137
	Bijlage 4: Aanwezigen expertmeeting 27-09-2010	138
	Bijlage 5: Topiclijst interviews	139
	Bijlage 6: Programma expertmeeting	141
	Bijlage 7: Groepsindeling bij scenario's	142
	Bijlage 8: Lege strategie matrix	143
	Bijlage 9: Inge vulde strategie matrix	144

Samenvatting

Achtergrond en doel van de Brede Analyse 2010

In het Europees jaar van opvoeding door sport (2004) is de verbinding tussen onderwijs en sport hoger op de rijksagenda komen te staan. In 2005 richtten de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en de sportkoepel NOC*NSF de Alliantie School & Sport op om kinderen meer te laten bewegen. De Alliantie streefde naar 'meer sport- en beweegmogelijkheden op en rond school door samenwerking tussen scholen en sportorganisaties'. Daarbij werd als ambitieus doel geformuleerd dat in 2010 op 90 procent van alle scholen ieder kind elke dag kan bewegen of sporten, zowel binnen als buiten de school. De Alliantie werd in 2008 beëindigd, maar de ambitie om schoolgaande kinderen tot meer sport- en beweegactiviteit te brengen, blijft van kracht, zoals blijkt uit het Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs (2008). Een breed front van maatschappelijke partners heeft in het Platform Sport, Bewegen en Onderwijs de taak op zich genomen dit beleidskader tussen 2009 en 2012 te realiseren.

Bij de ministeries van VWS en OCW en bij het Platform Sport, Bewegen en Onderwijs bestaat de behoefte met het oog op de beleidsagenda op dit terrein voor de jaren na 2012 de balans op te maken. Zij hebben het W.J.H. Mulier Instituut gevraagd daartoe een Brede Analyse 2010¹ te verrichten. Het belang daarvan wordt vergroot door de vele snelle maatschappelijke ontwikkelingen die doorwerken in de dagelijkse praktijk. Inzicht in de stand van zaken en de vorderingen op het beleidsterrein kunnen een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een beleidsvisies bij betrokkenen voor de toekomst.

Deze Brede Analyse 2010 omvat vier bestanddelen. In het eerste deel wordt aandacht besteed aan maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen die rechtstreeks van belang zijn voor sport, bewegen en onderwijs. Deze vormen een context die de vorderingen op het terrein van sport, bewegen en onderwijs mede zullen bepalen. In het tweede deel van de analyse wordt de feitelijke stand van zaken opgemaakt van de sport- en beweegactiviteit van jeugdigen en van het voor hen beschikbare aanbod. Daarbij is het dominante perspectief gebruikt dat zo veel mogelijk jeugdigen deel moeten (kunnen) nemen aan sport en bewegen. In het derde deel wordt stil gestaan bij een aantal verder reikende ambities die met sport en bewegen kunnen worden nagestreefd, zoals het bijdragen aan het verminderen van overgewicht en van schooluitval. In het laatste deel van de analyse schetsen we een aantal toekomstbeelden. Dit gebeurt mede op basis van een beoordeling van de huidige stand van zaken door een aantal experts op dit terrein met wie uitgebreid is gesproken².

¹ In 2006 werd in opdracht van het Ministerie van VWS de eerste brede analyse uitgevoerd en aan de tweede kamer aangeboden (Voogt et al. 2007).

² Bij de weging van de uitkomsten en conclusies over de landelijke stand van zaken is het van belang rekening te houden met de variatie die zich in de feitelijke situatie voordoet: zowel tussen leeftijdsgroepen onder de schoolgaande jeugd als tussen delen van het land (steden, platteland).

Relevante maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen

Een negental veranderingen in de samenleving en in het beleid die van belang zijn voor de ontwikkelingen op het terrein van sport, bewegen en onderwijs kunnen worden genoemd:

Voortgaande veranderingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking

De samenstelling van de Nederlandse bevolking verandert al enige tijd en dit proces zal ook in de komende decennia doorgaan. Zo neemt het aantal jeugdigen zowel in relatieve als in absolute zin de komende jaren verder af. Daarnaast stijgt het aandeel allochtonen in de bevolking van 19 procent in 2008 naar 29 procent (waarvan 16 procent niet-westers) in 2050. In de grote steden en onder jongeren liggen de percentages allochtonen beduidend hoger, nu en in de toekomst. Van groot belang is ook de veranderende spreiding van de bevolking, die zich meer en meer lijkt te gaan concentreren in stedelijke gebieden. Andere delen van het land hebben nu al met een krimpende bevolking te maken, wat vergaande gevolgen kan hebben voor het voorzieningenpeil.

Intensiever en ambitieus beleid Sport, Bewegen en Onderwijs

In het beleid van overheden en landelijke sportorganisaties zijn de laatste jaren uitgesproken ambities aanwezig wat de samenhang van sport, bewegen en onderwijs betreft. Via het al genoemde Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs wordt ernaar gestreefd dat ten minste 50 procent van alle jeugdigen in de leerplichtige leeftijd voldoet aan de combinorm³ en tevens dat een bijdrage wordt geleverd bij deze jeugdigen aan het bestrijden van overgewicht en schooluitval en aan de ontwikkeling van sportief toptalent.

Stimulering deelname aan sport en bewegen onder de jeugd

De schoolgaande jeugd staat al enkele decennia als doelgroep centraal in het landelijk beleid gericht op sport- en beweegstimulering. Een reeks van opeenvolgende campagnes en projecten zoals Sport, zelfs IK doe het, Nederland in beweging en Jeugd in Beweging maakt een voortdurende beleidsinzet zichtbaar. Na de eeuwwisseling zijn nieuwe impulsen opgezet waarin naast stimulering tot deelname (meedoen) andere doeleinden meer accent kregen (sport als middel). Een kwart van alle lokale projecten binnen de Breedtesportimpuls richtte zich op jeugd en binnen de Buurt-Onderwijs-Sport impuls zijn 443 (jeugd)projecten gerealiseerd. Ook de laatste vijf jaar is aan deze intensieve inzet een vervolg gegeven vanuit de Alliantie School & Sport en het Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs. Ook in het programma Meedoen alle jeugd door sport speelt samenwerking tussen sport en onderwijs een rol. Een belangrijke ondersteunende maatregel vormt de Impuls brede scholen, sport en cultuur die moet leiden tot de aanstelling van ruim tweeduizend combinatiefunctionarissen die een brug slaan tussen de genoemde sectoren.

Overgewicht en sedentair gedrag onder jeugdigen

De Vijfde Landelijke Groeistudie laat zien dat er sinds 1997 een sterke toename in overgewicht is. Bij jongens betreft dit in 2010 13 procent (1997: 9%), bij meisjes 15 procent (1997, 12%)

³ Een jeugdige voldoet aan de combinorm wanneer deze dagelijks ten minste een uur matig intensief beweegt en/of op minstens drie dagen per week minimaal twintig minuten intensief beweegt, zie ook bijlage 2.

van de 1- tot 21-jarigen. Overgewicht is een belangrijke risicofactor voor de gezondheid. Overgewicht komt aanzienlijk meer voor bij jeugdigen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Behalve overgewicht is voor de gezondheid van de jeugdigen ook de hoeveelheid sedentair en inactief gedrag van belang. Veel kinderen brengen een flink deel van hun (vrije) tijd zittend achter een computer of achter de televisie door.

Gezonde leefstijl beleidsspeerpunt

Overgewicht is een van de risico's voor de gezondheid die zich al op jonge leeftijd kunnen vormen. De meerderheid van de jeugdigen kent geen problemen, maar zo'n 10 tot 15 procent van de jeugdigen ontwikkelt risicovol gedrag, zoals gebruik van alcohol, gedragsproblemen en spijbelen. Bij sommige groepen is bovendien een opeenhoping van deze vormen van riskant gedrag te zien, bijvoorbeeld bij scholieren die praktijkgericht vmbo volgen en bij bepaalde groepen allochtonen. Het beleid van de rijksoverheid gericht op het bevorderen van een gezonde leefstijl onder jeugdigen is de laatste jaren verder geïntensiveerd om de ontwikkeling van risicovol gedrag te voorkomen en verminderen. In dit verband wordt nauw samengewerkt met maatschappelijke partners, bijvoorbeeld bij het in 2009 afgesloten Convenant Gezond Gewicht. Als onderdeel daarvan is onder meer het deelconvenant Jongeren op gezond gewicht (JOGG) en het deelconvenant School afgesloten, waarin ook sport en bewegen worden gestimuleerd. Zo streeft het convenant School naar het dagelijks aanbieden van ten minste één uur sport en bewegen voor, tijdens of na de schooltijd. Ook bij de uitvoering van het Nationaal actieplan sport en bewegen (2008-2014) zijn veel jeugdprojecten opgezet, vooral voor basisschoolkinderen.

De beleidsintensivering vindt ook haar weerslag in de ontwikkeling van nieuwe interventies en methoden ter bevordering van gezond gedrag. De Gezonde School-methode wordt inmiddels breed toegepast binnen verschillende schooltypen (in 2009 bij 33% van het po, 59% van het vo en 60% van het vmbo). Een handleiding voor introductie in het mbo wordt momenteel voorbereid. Andere methoden die relatief veel worden gebruikt zijn: Weet wat je eet (vo 40%), Schoolgruiten en Lekker fit (po respectievelijk 12% en 7%). Gesignaleerd wordt, dat het aanbod van interventies voor het onderwijs momenteel erg groot is en weinig samenhang vertoont. Ook blijkt gedragsverandering bij de jeugd vaak een moeizaam en langdurig proces.

Opkomst van brede scholen en buiten-/naschoolse opvang

Nederland telt inmiddels 1.200 brede scholen in het basisonderwijs en 400 in het voortgezet onderwijs. Deze snelle ontwikkeling van de brede scholen vormt de weerslag van een taakverbreding van het onderwijs, waarbij de complementaire relaties naar de ouders (dagarrangementen) en naar andere jeugdgerichte instanties (zorg, welzijn, sport, cultuur) worden verstevigd. De al genoemde combinatiefunctionarissen, waarvan begin 2010 ruim 680 full time eenheden waren gerealiseerd, moeten een bijdrage leveren aan de samenwerking tussen onderwijs- en sportsector en het stimuleren van een dagelijks sport- en beweegaanbod voor alle scholieren.

Een andere snelle ontwikkeling rond gezin en onderwijs is de groei van de kinderopvang. Al voor de eeuwwisseling zijn sportverenigingen betrokken geraakt bij initiatieven voor buiten- en naschoolse opvang. Inmiddels zijn er bijna 5.000 aanbieders van buitenschoolse opvang. Hoeveel daarvan sport- en beweegactiviteiten binnen hun activiteiten aanbod opnemen is onbekend. Wel is van zeker 150 BSO's bekend dat zij als specifieke Sport-BSO opereren, deels in samenwerking met sportverenigingen.

Sterke verenigingen en Olympisch Vuur

Sport, dans en bewegingsspel hebben een grote aantrekkingskracht op jeugdigen. Sport is een van de terreinen waarop kinderen hun talenten kunnen ontwikkelen en kunnen excelleren. In aansluiting op het Olympisch Plan 2028 wil de rijksoverheid de mogelijkheden die sportverenigingen bieden om iedereen mee te laten doen aan de samenleving verder versterken en ook de vormende waarde van sport voor jongeren bevorderen via maatschappelijke stages en sportzorg in samenwerking met sportclubs. Sportclubs worden de laatste jaren sterk gestimuleerd meer maatschappelijke taken op zich te nemen. Zo zouden zich sterke verenigingen kunnen ontwikkelen die zich ook richten op onderwijs, opvang en welzijn. Nog steeds is een grote meerderheid (70%-75%) van de schoolgaande jeugd actief lid van een sportvereniging.

Opkomst van nieuwe vormen van sport en van beweegaanbod

Terwijl de 'traditionele' verenigingssport nog grote delen van de jeugd bereikt, worden bij voortduring nieuwe sportactiviteiten ontwikkeld en aangeboden. Deze trends in het sportaanbod zijn van belang omdat jeugdigen vaak de eerste doelgroep zijn waarop ontwikkelaars zich richten. Dit aanbod komt voor een belangrijk deel van nieuwe partijen op de sportmarkt, maar vraagt ook om een positiebepaling van sportclubs en onderwijs. Daarnaast is er meer oog gekomen voor de informele vormen van sport en bewegen van de jeugd, zoals het ongebonden buiten spelen en sporten. Door de aanleg van openbare sportplekken, zoals de 110 Cruijff-courts en 50 Krajicek-playgrounds, worden hiervoor nieuwe voorzieningen gecreëerd.

Bundeling van krachten in de wijken

Zowel de ontwikkeling van brede scholen als die van sterke verenigingen moet bijdragen aan het verbeteren van de situatie in stedelijke wijken in Nederland die met veel problemen kampen. De al genoemde sportontwikkelingsprojecten BOS, NASB, Impuls brede scholen en Meedoen alle jeugd vinden voor een deel ook in deze wijken plaats. Naast deze ontwikkelingen in de sociale infrastructuur worden in veel steden initiatieven genomen om rond (brede) scholen en sportvoorzieningen de accommodaties van voorheen gescheiden openbare diensten samen te brengen in multifunctionele clusters (gebiedsontwikkeling).

Sport en beweeggedrag van de schoolgaande jeugd

Het sport- en beweeggedrag van schoolgaande jeugd – in deze analyse betreft het in verband met het mbo de 4- tot 23-jarigen – vertoont grote verschillen naar leeftijd, regio, etnische en sociale achtergrond. Kinderen in het basisonderwijs bewegen vrij veel en veelvormig. Bijna drie kwart is lid van een sportvereniging, maar nog meer van hen sporten en bewegen ook zelf in de vrije tijd buiten. Nagenoeg alle kinderen nemen deel aan de lessen lichamelijke opvoeding op school en drie kwart is ook regelmatig actief bewegend in de schoolpauze. Van de kinderen in het basisonderwijs loopt drie van de tien meer dan de helft van de week naar school en ruim de helft gaat fietsend. Van de basisschoolkinderen haalt ruim de helft (2009: 54%⁴) de beweegnorm (combinorm).

⁴ 2006/7 : 53,3%

Scholieren in het voortgezet onderwijs zijn minder actief. Dit is vooral zo bij het regelmatig sporten op het schoolplein en bij het zelf vrij buiten sporten. Ook zijn ze iets minder vaak lid van sportclubs. Aan de lessen lichamelijke opvoeding neemt niet meer iedereen trouw deel. Van de scholieren in het voortgezet onderwijs loopt maar een klein deel meer dan de helft van de week naar school (5%), maar fietst ruim drie kwart minstens de halve schoolweek naar school. Aanzienlijk minder dan de helft van de middelbaar scholieren haalt de beweegnorm (42%; lijkt sinds 2006 licht gestegen⁵).

Onder bepaalde categorieën scholieren is de deelname aan sport- en beweegactiviteiten aanzienlijk lager, bijvoorbeeld leerlingen van het praktijkgericht vmbo, allochtone meisjes en kinderen uit gezinnen met een lage sociaal economische status en uit probleemwijken. Er is geen volledig beeld van de deelname aan sport- en beweegactiviteiten van mbo-studenten. Onder de totale groep 18- tot 24-jarigen daalt het lidmaatschap van sportverenigingen naar 53 procent. Er zijn aanwijzingen dat mbo'ers ook duidelijk minder actief zijn bij andere beweegactiviteiten (fietsen naar school, zelfstandig buiten sporten).

Aanbod van sport- en beweegactiviteiten op en rond school

In het aanbod van sport- en beweegactiviteiten op scholen voor basisonderwijs vormt het bewegingsonderwijs het meest frequente bestanddeel. In het schooljaar 2009-2010 werd hierin overall gemiddeld 90 minuten les gegeven. Ruim een kwart van de scholen heeft extra aanbod voor motorisch minder begaafde leerlingen. Daarnaast worden zowel binnen als buiten schooltijd andere activiteiten aangeboden, maar niet door alle scholen en niet erg frequent. Zo bieden negen van de tien scholen schoolsport aan, maar slechts 27 procent doet dit ten minste wekelijks. Ook pauzeactiviteiten worden bij een beperkt deel van de scholen regelmatig aangeboden (27%). Ten opzichte van 2006 zijn er geen grote veranderingen in het aanbod. Wel stellen meer scholen het schoolplein en de gymzaal na schooltijd open voor leerlingen. Van de basisscholen is zo'n 40 procent niet tevreden met de hoeveelheid sport- en beweegactiviteiten die binnen- en buitenschools kunnen worden aangeboden. In 2006 lag dit percentage hoger. Van de ouders is bijna een derde ontevreden over de hoeveelheid sport binnen schooltijd en een vijfde over het aanbod buiten schooltijd. Over de kwaliteit van de activiteiten is bijna een kwart van de basisscholen ontevreden (in 2006 nog een derde), van de ouders nog geen 10 procent.

Ook in het aanbod van sport- en beweegactiviteiten op scholen voor voortgezet onderwijs vormt het bewegingsonderwijs de duurzame kern. Gemiddeld krijgen scholieren 115 minuten les. Daarnaast komen sportoriëntatie- en keuze-activiteiten en sportdagen bij negen van de tien middelbaar scholen voor. In dezelfde mate bieden de scholen buitenschoolse activiteiten aan (toernooien, clinics). Het openstellen van gymzaal of schoolplein buiten schooltijd gebeurt bij minder dan een vijfde van de scholen. Slechts 16 procent van de scholen biedt ten minste wekelijks buitenschoolse activiteiten aan. Noch in het binnenschoolse, noch in het buitenschoolse aanbod zijn er duidelijke veranderingen ten opzichte van 2006.

Ongeveer twee van de drie scholen voor voortgezet onderwijs zijn niet tevreden met de hoeveelheid sport- en beweegactiviteiten die kunnen worden aangeboden. Dit is nauwelijks minder dan in 2006. Van de ouders is bijna een derde ontevreden over de hoeveelheid sport

⁵ 2006/7: 38,1%

binnen schooltijd en een vijfde over het aanbod buiten schooltijd. Over de kwaliteit van het aanbod is ruim een derde van de middelbare scholen ontevreden wat het buitenschools aanbod betreft. Voor het binnenschools aanbod geldt dit veel minder (12%). Slechts een op de tien ouders is ontevreden over het een danwel het ander.

Sinds 1996 is lichamelijke opvoeding geen verplicht vak meer op scholen voor mbo. Het aanbod is sterk wisselend. Van de mbo-instellingen heeft bijna drie kwart in 2010 een aanbod voor BOL-opleidingen, voor BBL-opleidingen slechts 18 procent. Ten opzichte van 2006 is een lichte groei zichtbaar. Voor 29 procent van de eerstejaars BOL-leerlingen wordt hiermee het beoogde minimale onderwijsaanbod⁶ gerealiseerd. Bij latere leerjaren en BBL-leerlingen ligt dit percentage flink lager. Van de ouders van mbo-studenten is ruim een kwart ontevreden over de hoeveelheid sport- en bewegonderwijs die binnen het onderwijs wordt geboden en ruim een derde over de omvang van het buitenschools aanbod. In vergelijking met ouders van leerlingen in het voortgezet onderwijs zijn die van mbo-studenten iets minder tevreden over de kwaliteit van zowel het binnenschools als van het buitenschools aanbod.

Al met al kan worden geconstateerd dat de oorspronkelijke inzet van de Alliantie School & Sport dat ieder kind in 2010 op 90 procent van alle scholen elke dag kan bewegen of sporten, zowel binnen als buiten de school, bij lange na niet is gerealiseerd. Hoewel er op verschillende fronten stappen voorwaarts zichtbaar zijn, zijn de vorderingen nog beperkt. Om veranderingen in het feitelijk gedrag bij de schoolgaande jeugd en in het aanbod te kunnen bereiken, zullen ook de voorwaarden daartoe moeten verbeteren. Tot die voorwaarden rekenen we het voorhanden kader, de accommodaties, de samenwerking tussen lokale partijen en de inbedding in het beleid.

Voorwaarden om het sport- en beweegaanbod op en rond school te intensiveren

Wanneer we deze voorwaarden bij scholen voor basisonderwijs nader in kaart brengen, blijkt dat op 85 procent van de scholen groepsleerkrachten een rol spelen bij het verzorgen van sport- en bewegonderwijs. Bij de helft van de scholen levert ook een vakleerkracht een aandeel, bij een vijfde van de scholen aangevuld met trainers van sportclubs. De combinatiefunctionaris speelt nog slechts bij een op de twaalf scholen een rol. In het buitenschoolse aanbod is de betrokkenheid van trainers van sportclubs en combinatiefunctionarissen flink groter (64% resp. 18%). Basisscholen maken voor hun sport- en beweegactiviteiten vooral gebruik van de gymzaal en van het schoolplein, die vaak kosteloos beschikbaar zijn. Maar een kwart van de gebruikte gymzalen is in eigen bezit van de school. Ten minste de helft van de basisscholen sport ook op een openbaar grasveld en huurt daarnaast andere accommodaties (sportveld, sporthal, zwembad). De kosten voor accommodatiehuur belopen bij twee van de drie basisscholen minder dan duizend euro per jaar. De kwaliteit van veelgebruikte accommodaties als openbare grasvelden en gymnastiekzalen wordt gemiddeld als niet helemaal voldoende beoordeeld. De knelpunten zijn vooral dat de accommodatie te ver weg ligt (21%), ouderwets is (13%) of te duur is (8%). Ook in 2006 vond een derde van de basisscholen de kwaliteit niet voldoende. Ook de beschikbaarheid van goede materialen lijkt een belemmerende factor voor het goed verzorgen van sport- en beweegaanbod op basisscholen. Een op de vijf scholen heeft te

⁶ Beoogd wordt dat van het in instelling verzorgd onderwijs tenminste vijf procent wordt besteed aan sport en bewegen.

weinig materiaal voor het binnenschools programma en een even groot deel heeft slecht materiaal. Voor het buitenschools aanbod heeft zelfs bijna twee derde van de scholen te kampen met te weinig materiaal en twee vijfde met slecht materiaal. Twee derde van de scholen voor basisonderwijs vindt het budget voor het aanschaffen van voldoende en goed materiaal te krap.

Bij scholen voor voortgezet onderwijs spelen juist de vakleerkrachten een hoofdrol bij het verzorgen van de sport- en beweegactiviteiten. In vergelijking met basisscholen is de betrokkenheid van trainers van sportclubs en combinatiefunctionarissen kleiner, zowel bij het binnenschools als bij het buitenschools aanbod. Bij slechts 6 procent van de middelbare scholen heeft de combinatiefunctionaris een rol. Wel werken de middelbare scholen meer met andere geschoolde externen. Scholen voor voortgezet onderwijs maken gebruik van een grotere variëteit aan accommodaties en hebben ook meer accommodaties in eigen bezit. Omdat deze scholen gemiddeld flink groter zijn dan basisscholen is dit niet zo verwonderlijk. Toch huren scholen voor voortgezet onderwijs ook veelvuldig accommodaties (sportvelden, fitnesszalen, sporthallen, zwembaden). Bij twee derde van deze scholen kost dit jaarlijks meer dan duizend euro.

Van de gebruikte accommodaties scoort alleen de kwaliteit van de schoolpleinen gemiddeld een onvoldoende. Wel ervaren veel scholen andere knelpunten, zoals dat accommodaties te ver weg liggen (27%), te duur zijn (25%) of ouderwets ingericht (15%). Een belangrijk knelpunt voor het voortgezet onderwijs is de hoeveelheid beschikbare goede accommodatie. Bij ruim een derde van de scholen vervallen wel eens activiteiten van het binnenschoolse aanbod vanwege gebrek aan geschikte accommodatie.

In vergelijking met basisscholen hebben veel minder middelbare scholen problemen met het beschikbare sportmateriaal. Een op de vier à vijf scholen meldt problemen met de kwaliteit van het voor de lessen beschikbaar materiaal. Die spelen iets nadrukkelijker bij het buitenschools aanbod dan bij het binnenschoolse. Bijna een kwart van de scholen voor middelbaar onderwijs vindt dat zij over onvoldoende budget hiervoor beschikken.

De situatie in het mbo is op basis van de voorhanden gegevens niet op een vergelijkbare manier te beschrijven. Het bestaande aanbod aan sport- en beweegactiviteiten wordt bij vrijwel alle mbo-instellingen verzorgd door een hbo-opgeleide docent en daarnaast schakelen twee van de drie mbo-instellingen externen in. Ruim de helft van de activiteiten vindt plaats in gehuurde accommodaties. In 2008 meldde bijna twee derde (62%) van de instellingen een tekort te hebben aan accommodaties voor de sport- en beweegactiviteiten en een nagenoeg even groot deel dat voorhanden accommodaties kwalitatief niet voldoende waren.

Waar het gaat om de personele en accommodatieve voorwaarden om meer scholieren tot duurzame sport- en beweegactiviteit te bewegen, kan worden geconcludeerd dat er nog veel te verbeteren valt. Binnen het basisonderwijs kan de kwaliteit van de begeleiding nog een impuls gebruiken en ook accommodaties en materialen zijn nog niet overal van voldoende niveau. Op het mbo schieten beide nog tekort. In het voortgezet onderwijs is ondanks de kwaliteit van het aanwezige personeel geen bevredigende situatie bereikt. Het is schrijnend dat een flink deel van de wenselijke onderwijsactiviteiten geen doorgang kan vinden door accommodatietekorten.

Richten we de blik op de samenwerking tussen verschillende lokale aanbieders van sport- en beweegactiviteiten voor schoolgaand jeugd, dan is zichtbaar dat BSI- en BOS-projecten die

samenwerking verder op gang hebben gebracht. Ten minste de helft van de scholen voor basis en voortgezet onderwijs werkt daadwerkelijk samen met sportclubs, maar vaker op incidentele dan op structurele basis. Uit het onderzoek School, Bewegen en Sport⁷ blijkt dat nog geen 10 procent van de basis- en middelbare scholen op ten minste maandelijks basis samenwerkt met een sportclub. Met de gemeente en/of het buurtwerk wordt iets vaker frequent samengewerkt. Binnen het middelbaar onderwijs stimuleert de in de eindtermen opgenomen taakstelling rond sportoriëntatie dit proces. Veel middelbare scholen werken ook met commerciële sportaanbieders samen, bijna 20 procent ten minste maandelijks.

Toch zijn er vooral bij een flink deel van de overige basisscholen aarzelingen; een op de vijf ziet niets in samenwerking met sportclubs. Deze scholen ervaren vooral problemen in de logistieke aansluiting tussen het onderwijs en de activiteiten van sportclubs (tijd en afstand). Ondanks de aarzelingen zijn deze basisscholen over het algemeen iets positiever dan middelbare scholen over de mogelijke voor- en nadelen van samenwerking, met name vanwege verruiming van het aanbod en de kwaliteit van het clubaanbod.

Onder andere door de invoering van de BSI- en BOS-impuls zijn her en der lokale overlegvormen tot stand gekomen. Hoewel er daardoor een lichte stijging van het aantal samenwerkingsverbanden waar te nemen is, zijn structurele samenwerkingsrelaties tussen scholen en sportaanbieders nog zeker geen gemeengoed en hetzelfde geldt voor de structurele inbedding van die samenwerking in het gemeentelijk beleid. Wel heeft de helft van de gemeenten doelstellingen rond sport en onderwijs in hun (sport)beleidsplannen opgenomen. De recent ingevoerde verplichtingen voor gemeenten om te komen tot een lokale educatieve agenda (LEA) en een lokaal gezondheidsbeleid bieden op dit front nieuwe perspectieven.

Tevens is de verwachting dat de samenwerking tussen de sportsector en het onderwijs versterkt zal gaan worden door het werk van de combinatiefunctionarissen die in steeds meer – maar nog niet in alle – gemeenten actief zijn. Eerder zagen we dat combinatiefunctionarissen bij een op de zes basisscholen een (beperkte) rol spelen bij het verzorgen van het naschools sportaanbod. De aanwezigheid van een combinatiefunctionaris op school komt vooral tot uiting in een iets breder aanbod van sport- en beweegactiviteiten binnenschools en vooral naschools. Basisscholen met een combinatiefunctionaris bieden duidelijk vaker dan andere basisscholen tenminste wekelijks een buitenschools aanbod (34% om 26%) en werken vaker samen met sportclubs (66% om 47%).

Bredere benutting van sport en bewegen

Lag in het voorgaande het accent op de ontwikkeling van (voorzieningen) voor sport en bewegen vanuit het oogpunt van het bevorderen van deelname aan sport en bewegen door alle jeugd, in het derde deel van de analyse wordt het blikveld verder verbreed en zijn vijf andere beleidsambities die met sport en bewegen kunnen worden nagestreefd verkend. Sport en bewegen worden dan ingezet om problemen te verminderen rond maatschappelijke participatie en integratie, overgewicht onder de jeugd, schooluitval, vorming van topsporttalenten en werkgelegenheid. Het accent bij de verkenning ligt meer op meer het schetsen van de actuele problematiek en de inzet van sport en bewegen daarbij, dan op het bepalen van de feitelijke

⁷ Stuij et al. verwacht 2011

bijdrage van sport en bewegen bij het oplossen van de problemen. Over dit laatste is nog relatief weinig bekend.

Bevorderen van participatie en sociaal maatschappelijke integratie

Voor een aantal specifieke groepen jongeren die minder maatschappelijk participeren en/of deelnemen aan sport zijn de laatste jaren specifieke programma's in uitvoering die de genoemde achterstanden moeten verkleinen. Bijvoorbeeld het programma Meedoen alle jeugd gericht op (sport)participatie van allochtone jongeren, sportzorgtrajecten voor kwetsbare jongeren, en voor gehandicapten Special Heroes, Zo kan het ook en ClubExtra. Bij veel van deze programma's spelen scholen en sportclubs een rol van betekenis. De inspanningen leiden tot een duidelijke toename aan (sport)participatie onder de doelgroepen.

Beperken van overgewicht onder de jeugd

De omvang van deze problematiek is al eerder besproken. Specifiek gerichte inzet van sport en bewegen vindt plaats binnen een aantal interventies zoals de Junior hartdag en Hart dance award en Lekker fit. De genoemde interventies worden echter maar door ongeveer een op de tien (basis)scholen gebruikt. Het totale aanbod van interventies op dit thema is groot en sport en bewegen vormen een element van een multicomponentenaanpak.

Beperken van schooluitval en leerachterstanden

In de afgelopen tien jaar (2001-2009) is het percentage voortijdig schoolverlaters verminderd van 15 naar 9 procent. Echter, vooral in de hogere klassen van het voortgezet onderwijs en het vmbo neemt het aantal spijbelaars toe. Deels is dit een gevolg van een verbeterde registratie. Uit het uitgevoerde scholenonderzoek blijkt dat de meerderheid van de scholen (60%) een goede registratie heeft van vroegtijdig schoolverlaten. Bij 13 procent van de scholen verlaat ten minste een op de twintig leerlingen de school voortijdig zonder kwalificatie. Ruim 60 procent van de scholen voert een intensief beleid om dit te voorkomen. Een op de tien van deze scholen zet daarbij bewust sport en bewegen in.

Ontwikkeling van toptalent

Helaas bestaat er geen goede landelijke registratie van het type onderwijs dat (erkende) talenten volgen. In 2008 kon op basis van de voorhanden gegevens maar van 42 procent van 1.700 talenten de onderwijssituatie worden vastgesteld. Het grootste deel van de 1.700 volgt voortgezet onderwijs op een reguliere school (23%), 6 procent zit op een LOOT-school, 3 procent op het mbo en 2 procent op een basisschool. Van de scholen uit het uitgevoerde scholenonderzoek is bij 57 procent bekend welke sporttalenten op school zitten. 60 procent van die scholen heeft vijf of meer talenten (breed omschreven). Een deel van deze scholen biedt een specifieke aanpak voor deze sporttalenten: 6 procent is LOOT-school, 11 procent staat als sportactief geregistreerd en 25 procent heeft een of meer sportklassen.

Sport, bewegen en onderwijs in de toekomst - slotbeschouwing

De ontwikkelingen over het afgelopen decennium overziend, dienen zich een aantal conclusies aan.

We bekijken de situatie allereerst vanuit de klassieke taakstelling van sport en onderwijs om kinderen sport- en beweegvaardigheden aan te leren, in te leiden in de beweegcultuur en te stimuleren tot participatie daaraan. We hebben al geschetst dat vooral bepaalde categorieën jeugdigen daarbij tot nu toe onvoldoende worden bereikt (niet-westers allochtonen, meisjes,

lage SES-groepen, jeugdigen met overgewicht). De achterstanden bij deze groepen blijken bovendien hardnekkig.

De ontwikkeling verschilt in dit licht naar onderwijstype. In het basisonderwijs kan worden gesproken van een licht positieve ontwikkeling sinds in 2006 de eerdere brede analyse plaatsvond. Brede scholen doen het daarbij over het algemeen iets beter dan andere basisscholen. Basisscholen bieden naast vakonderwijs geleidelijk een iets ruimer aanbod, bijvoorbeeld van wekelijkse schoolsport en van pauzeactiviteiten. Hoewel maar bij de helft van de basisscholen een vakleerkracht actief is, tekent zich ook hier een verbetering af. De nog prille, maar groeiende inzet van combinatiefunctionarissen wordt al zichtbaar in een lichte verbreding van het (naschools) aanbod en in de samenwerking met buitenschoolse instanties. Toch is nog steeds ten minste een kwart van de basisscholen ontevreden over de omvang of de kwaliteit van het aanbod. Onder andere de kwaliteit en bereikbaarheid van (gym)accommodaties en de beschikbaarheid van materiaal vormen belemmeringen voor verdere verbetering.

In het voortgezet onderwijs is sinds 2006 nauwelijks verandering vastgesteld. Het aanbod concentreert zich meer dan op basisscholen op het vakonderwijs. Veelal zijn de voorzieningen hiervoor (vakdocenten, accommodatie) goed. Aanvullende activiteiten krijgen minder aandacht en de scholen werken minder samen met sportclubs en meer met andere aanbieders (fitness, buurtsport). Twee van de drie middelbare scholen zijn ontevreden over de hoeveelheid (buiten)schools aanbod. De beschikbaarheid en kosten van accommodaties vormen een veel genoemde belemmering voor uitbreiding van activiteiten.

In het mbo is sinds 2008 sprake van een inhaaloperatie wat het sport- en beweegaanbod betreft. Bevorderen van vitaal burgerschap en werknemerschap vormt het vertrekpunt. De resultaten daarvan worden al enigszins zichtbaar in het aanbod van de scholen vooral voor BOL-leerlingen. Inmiddels wordt voor bijna een derde van de eerstejaars leerlingen de afgesproken norm gehaald. De BBL-leerlingen lopen hierbij duidelijk achter. De hoeveelheid beschikbare voorzieningen (leerkrachten, accommodatie) vormt bij veel mbo-scholen een knelpunt.

Dat de bereidheid en inzet tussen onderwijs, sport en bewegen om samen te werken is gegroeid, blijkt onder meer uit de brede alianties die de laatste jaren zijn gevormd, zoals in het Platform Sport, bewegen en onderwijs en rond het Olympisch Plan 2028. De samenwerking wordt geleidelijk beter, de betrokken organisaties weten elkaar beter te vinden en stemmen hun plannen en inspanningen beter onderling af. Het bereiken van samenwerking over de volle breedte is echter geen eenvoudige opgave omdat het een groot aantal betrokkenen van sterk verschillende organisaties betreft met een eigen focus, achtergrond en condities. Veel van de ingezette beleidsprogramma's om meer samenhang te bereiken, lopen nog relatief kort of zijn na enkele jaren al beëindigd. Hoewel er duidelijke resultaten worden geboekt, is het niet vreemd dat die nog niet overal zichtbaar zijn.

Al met al worden de eerste opbrengsten van de ingezette krachtenbundeling en van beleidsprogramma's nu zichtbaar, maar voortzetting van de huidige inspanningen is zonder meer vereist om deze ontwikkeling te versterken en bestendigen. Zelfs bezien vanuit de klassieke taakstelling van sport en onderwijs zijn de voorwaarden niet optimaal om voor alle jeugdigen een dagelijks of tenminste vijfdaags aanbod te realiseren. Ook de experts, die op basis van de hiervoor weergegeven cijfers werden geraadpleegd, pleiten nadrukkelijk voor (meer) continuïteit in het beleid. Zij plaatsen een aantal kanttekeningen bij het voorgelegde overzicht van de situatie. Zo tekenen ze aan dat een (kwantitatieve) verruiming van het aanbod niet altijd

een verbetering van kwaliteit hoeft te betekenen. Een breder, gevarieerder aanbod is bijvoorbeeld waardevoller dan een verruimd eenzijdig aanbod. Belangrijk is verder dat die verruiming van het aanbod daar plaatsvindt waar ook de achterstanden in deelname aan sport- en beweegactiviteiten het meest pregnant zijn. Specifieke en extra inzet voor achterstandsgroepen blijft van groot belang.

Een andere kanttekening is dat de inzet op veel bewegen, bijvoorbeeld dagelijks een uur, zoals de Nederlandse Norm Gezond Bewegen (NNGB) vereist, nog niet altijd leidt tot goed bewegen. De opvattingen over wat goed bewegen is lopen overigens nogal uiteen. Een deel van de experts kijkt daarbij vooral naar de leerwaarde om tot plezierig en duurzaam sport- en beweeggedrag te komen, anderen vooral naar de fysieke intensiteit van de activiteiten.

Daarmee raken we ook aan de vraag naar de wenselijkheid en realiseerbaarheid van een bredere benutting van sport en bewegen op en rond school. Vrijwel alle experts zijn gereserveerd over intensieve inzet van sport en bewegen op en rond school voor bevordering van sportief toptalent. Men acht de school daarvoor niet de aangewezen instantie. Ook het zware accent dat de laatste jaren wordt gelegd op de inzet van sport en bewegen op school als middel om overgewicht te bestrijden en fysieke gezondheid te bevorderen werd bekritiseerd, omdat deze preventieve taak in het onderwijs de pedagogische dreigt te verdringen. Anderen menen dat dat accent in combinatie met gezondheidsvoorlichting en –opvoeding (GVO) en breder leefstijlbeleid op scholen wel wenselijk is. De potentie van sport en bewegen op school om schooluitval en leerachterstanden te beperken zou juist goed aansluiten bij het onderwijs en verdient nader te worden onderzocht. Van verschillende kanten is erop gewezen dat deze ambities tot bredere benutting niet als een spontane nevenopbrengst van sport en bewegen op en rond school kunnen worden gerealiseerd, maar dat dit extra voorzieningen, expertise en inspanningen vereist van betrokkenen. Gelet op de inzet die nodig is om de klassieke taak van sport en onderwijs goed uit te voeren zal dit nu voor veel van de betrokkenen ‘een brug te ver’ zijn.

Met de experts is ook gesproken over de accenten die in het toekomstig beleid gelegd zouden moeten worden. Het beleid kan verder worden verstrekt in verschillende richtingen die zijn beschreven als vier scenario's:

- Van fundament naar eigen beweegtalent;
- Actieve leefstijl centraal;
- Sport een leven lang;
- Brede scholen als sport- en beweegcentra.

In het eerste scenario wordt het gangbare individuele ontwikkelingsproces op het gebied van sport en bewegen centraal gesteld en sterker dan voorheen gestimuleerd en ondersteund. Naast het aanbrengen van basisvaardigheden introductie in het beweeg- en sportaanbod wordt veel aandacht besteed aan talentherkenning. Het tweede neemt de rol die sport en bewegen in een gezonde, actieve leefstijl kunnen spelen als vertrekpunt. De duurzame sociale context die in de sport(clubs) beschikbaar is, vormt de kern van het derde scenario. Verbindingen leggen tussen het binnenschoolse en buitenschoolse sportaanbod vormt een belangrijk element van dit scenario. Het vierde haakt in op de stimulansen die de bredeschool-constructie geeft aan lokale samenwerking en aan dagarrangementen.

De betrokken experts onderschreven met door hen ontwikkelde pleidooien de perspectieven die ieder van de vier scenario's voor de toekomst biedt. Ze bieden alle vier duidelijke verbeteringskansen. Daarbij wordt door een groot deel van de experts gepleit voor een bepaalde verhouding tussen de scenario's: het scenario ‘van fundament naar eigen beweegtalent’ wordt

algemeen gezien als de wenselijke hoofdlijn of basis voor een toekomstig beleid, waarbij de andere perspectieven ondersteunend en aanvullend zijn. Eenzijdig het accent leggen op één van de andere scenario's riep bij ieder daarvan wel een aantal bezwaren op.

Op basis van de aangereikte scenario's hebben de betrokken experts aangegeven welke beleidsinzet en maatregelen dit vereist. Hoewel er per scenario accentverschillen zichtbaar werden in de gemaakte keuzes is er een duidelijke hoofdlijn van overeenkomstige maatregelen die voor alle scenario's nodig worden gevonden. Voor de verschillende onderwijstypen po, vo en mbo worden op onderdelen verschillende strategische keuzes gemaakt. Voor een uitgebreide weergave daarvan verwijzen we naar hoofdstuk 5. We beperken ons hier tot enkele markante punten.

Het aanbod sport en bewegen op en rond school zou op de basisschool vooral moeten zijn gericht op het ontwikkelen van een motorisch basisrepertoire (leren goed bewegen) en het verkennen van eigen voorkeuren. In het voortgezet onderwijs en mbo verschuift het accent meer naar 'vraagvolgend' aanbod. Leren goed te bewegen wordt als een basis beschouwd voor intensief bewegen. Inleiden in de beweegcultuur wordt dan ook als centrale eindterm voor het basisonderwijs gezien en voor het voortgezet onderwijs en mbo kan een extra accent komen te liggen op sportvaardigheden, introductie in urban trends en/of fysieke fitheid.

Zowel voor het basis als het voortgezet onderwijs is bepleit dat het wettelijk verplichte aantal uren lichamelijke opvoeding naar drie per week gaat. De scholen moeten daarnaast worden gestimuleerd om alle leerlingen wekelijks tenminste twee uur aanvullende sport- en beweegactiviteiten te bieden. Ook in het middelbaar beroepsonderwijs zou het geven van tenminste een wekelijks uur sport- en beweegonderwijs aan alle studenten een wettelijk vereiste moeten worden en een aanbod van extra activiteiten daarnaast moeten worden gestimuleerd. Hoewel de experts zich realiseren dat regelgeving een inbreuk kan zijn op de autonomie van scholen, wordt de situatie op dit moment als te vrijblijvend gekarakteriseerd en heeft men er geen vertrouwen in dat een breed en kwalitatief goed aanbod aan sport- en bewegen op en rond scholen op die basis tot stand komt.

Om het gewenste aanbod te kunnen realiseren en op een kwalitatief passende manier aandacht te besteden aan verschillende groepen leerlingen en verschillende doelen, pleiten de experts ervoor een beweegteam samen te stellen op iedere school voor het verzorgen en begeleiden van lessen en activiteiten. De spil daarvan zou zowel op basisscholen als op middelbare scholen gevormd moeten worden door een vakleerkracht of een evenredig gekwalificeerde combinatiefunctaris. Het team buigt zich over het binnenscholen en het naschools programma. Voor de verplichte uren LO worden bevoegde leerkrachten ingezet en voor andere sport- en beweegactiviteiten kunnen ook begeleiders met een ander opleidingsniveau en/of specifieke expertise in het team worden betrokken. Van alle begeleiders wordt op de eerste plaats een (ped)agogische competentie vereist. De teamcoördinator zou daarnaast ook over noodzakelijke managementcompetenties moeten beschikken.

De beschikbaarheid van voldoende goede accommodaties is eerder genoemd als een veel voorkomende belemmering voor uitbreiding van het sport- en beweegaanbod. Experts achten het gewenst dat die accommodatie in het basis en voortgezet onderwijs zo veel mogelijk op en rond de school aanwezig is. Het verder bevorderen van het multifunctioneel gebruik van bestaande accommodaties zou hiervoor al van enige betekenis kunnen zijn. Daarnaast zou, zowel bij nieuwbouw vanuit de sport als vanuit het onderwijs (brede scholen), nog nadrukkelijker rekening moeten worden gehouden met de wens tot multifunctioneel gebruik.

De ontloken samenwerking tussen de sectoren moet verder worden bestendigd. De genoemde beweegteams kunnen daarin een rol spelen door de relaties te versterken met partijen die als preferente partners voor het onderwijs worden gezien: de sportverenigingen, dans- en sportcentra en buurtsportorganisaties. Daarnaast wordt in dit verband gepleit voor het verder ontwikkelen van brede scholen en voor het continueren van de inzet van combinatiefunctionarissen.

De groeiende samenwerking en samenhang verdient volgens experts ook een passend beleidsmatig kader in de vorm van een integraal lokaal jeugdbeleid en als onderdeel van de lokale educatieve agenda,

Continuering en versterking van bestaand beleid aanbevolen

De stand van zaken die in deze brede analyse in beeld is gebracht en de interpretaties die experts daarvan hebben gegeven mede met het oog op de toekomst vormen een krachtige ondersteuning van het ingezette beleid, maar tegelijkertijd ook een pleidooi om dit beleid te continueren en versterken. Alleen dan kunnen de ambities worden gerealiseerd om alle jeugdigen dagelijks te laten participeren aan sport en bewegen op en rond school en zo een belangrijke bijdrage te leveren aan hun ontwikkeling en aan een gezonde leefstijl.

Continuering is van primair belang wat betreft:

- De realisatie van combinatiefuncties onderwijs en sport;
- Uitbreiding van het aantal brede scholen in het basis en voortgezet onderwijs met een breed sportaanbod;
- Inzet van specifieke (stimulerings)maatregelen voor groepen jeugdigen die achterblijven in sport- en beweegparticipatie zoals niet-westerse allochtonen, meisjes en lage ses groepen;
- Verbinden van het sport- en beweegaanbod op scholen met buitenschoolse sport in sportclubs, dans/sportcentra, buurtsport en bso;
- Vernieuwen en verbeteren van het aanbod van sportclubs, dat vooral te weinig aansluit op de voorkeuren van veel vo en mbo scholieren, en de verdere verspreiding van geslaagde innovaties (zoals de schoolsportvereniging);

Voor wenselijk geachte versterking van beleid zijn vooral de volgende openingen in beeld:

- Het versterken van de samenhang in het bestaande sport- en beweegaanbod voor schoolgaande jeugd van verschillende instanties door dit meer te benaderen vanuit een ketenaanpak;
- Het in onderlinge samenspraak ontwikkelen van een verbindende visie op sport- en bewegen voor de jeugd ten behoeve van die ketenaanpak;
- Het verhogen, danwel bestendigen van het wettelijk minimum aantal onderwijsuren lichamelijke opvoeding in het basis en voortgezet onderwijs op drie per week;
- Invoeren van een verplicht minimum onderwijsaanbod sport en bewegen in het mbo van een uur per week;
- Het verbeteren van de kwaliteit en bereikbaarheid van accommodaties voor sport en bewegen bij en om basisscholen en van de beschikbaarheid daarvan voor middelbare scholen;

Op de volgende punten zou aanscherping van het bestaande beleid moeten worden overwogen:

- De klassieke taak van sport en bewegen op en om school -kinderen basisvaardigheden bijbrengen en motiveren om duurzaam deel te nemen aan sport- en beweegactiviteiten- moet blijven prevaleren boven een preventieve en gezondheidsbevorderende taak. Het

belang van die secundaire taak wordt gezien en zou bij voorkeur vorm moeten krijgen als bijdrage aan in een integrale aanpak (schoolbreed leefstijlbeleid, GVO);

- De achterstand op het gebied van sport en bewegen, maar ook ander risicovol gedrag en overgewicht die bij bepaalde groepen meer voorkomen, hangen sterk samen met de opvoedingscultuur. Preventief beleid dient daarom op een zo vroeg mogelijke leeftijd te starten en zich al tot de voorschoolse periode uit te strekken;

Tenslotte zijn enkele punten aangedragen, waarover nadere discussie wenselijk is om het toekomstig beleid van betrokken partijen meer houvast te bieden, meer specifiek:

- Hoewel een groeiend draagvlak zichtbaar wordt, is het niet te verwachten dat binnenkort overal vanuit een spontane golf van enthousiastme en inzet een verdere verruiming en verbetering van sport- en beweegaanbod op en om scholen zal worden gerealiseerd. De vraag is hoe met respect voor de autonomie van partijen toch een minder vrijblijvend commitment (eventueel met een deel ervan) kan worden bereikt;
- In het beleid wordt aan verschillende beweegnormen gerefereerd (Nederlandse Norm Gezond Bewegen - NNGB, combinorm), dat is vaak verwarrend en leidt soms tot merkwaardige omslagpunten in beoordeling (volgens de NNGB is voor 17 jarigen een vol uur bewegen per dag vereist, voor 18 jarigen een half uur voldoende) en waarbij onduidelijk is of de norm gelijke tred houdt met de internationale ontwikkeling.

Deze brede analyse maakt eens te meer duidelijk hoe kansrijk de combinatie sport, bewegen en onderwijs is. Het komt er nu op aan die met vereende krachten te benutten en te verzilveren.

1. Brede analyse II

1.1 Achtergrond en doelstelling

In 2006/2007 is een ‘brede analyse’ uitgevoerd. Vertrekpunt daarbij was de door de Alliantie School en Sport geformuleerde taakstelling dat voor alle (schoolgaande) kinderen een vijfdaags aanbod aan sport en beweeg- activiteiten op en rond school zou moeten worden gerealiseerd. Door middel van een onderzoek van lokale cases en enquêtes onder scholen, leerlingen van het basisonderwijs en verenigingen werd in kaart gebracht waar het aan schortte (aanbod - waaronder aanbod voor topsport, kader en accommodaties) in de sport en in het onderwijs om tot een vijfdaags schoolaanbod te komen (Voogt 2007). In lijn met de toen functionerende Alliantie School en Sport ging daarbij veel aandacht uit naar lokale samenwerking. De verzamelde onderzoeksinformatie is vervolgens gebruikt om acht beleidsmatige aandachtspunten te formuleren (waaronder aandacht voor het middelbaar beroepsonderwijs en voor versterking van sportverenigingen – zie Voogt 2007).

Bij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en het platform Sport, Bewegen en Onderwijs (SBO) leeft de behoefte om opnieuw een ‘brede analyse’ op te stellen. De ministerie van VWS en OCW hebben daartoe een aantal leidende vragen geformuleerd (zie bijlage 1). De brede analyse II maakt deel uit van de opdracht van het platform Sport, Bewegen en Onderwijs, en daarbinnen van het onderdeel Monitoring en Evaluatie.

Vastgesteld kan worden dat de brede analyse 2011 een bredere scope heeft dan het beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs, dat primair is gericht op vijf speerpunten of pijlers. Afgaand op de vragen zoals de ministeries van VWS en OCW die formuleren wil men minimaal inzicht hebben in:

- De feitelijke situatie van de ‘sport op en om school’ (het sporten en bewegen in en rond scholen waaronder het bewegingsonderwijs), met name in relatie tot de sportvereniging.
- De feitelijke situatie in het sport- en beweeggedrag van de jeugd, met name in relatie tot de sport op en om school.
- De mening/tevredenheid van betrokkenen (school, verenigingen, ouders en kinderen) over die feitelijke situatie.
- Het effect in deze van de impuls Brede scholen, sport en cultuur (de ‘combinatiefunctionarissen’ - zie vragen 6, 7 en 8 in bijlage 1).
- Factoren die het behalen van het gewenste toekomstbeeld (voldoende geschikt aanbod voor kinderen om 5 dagen per week actief te zijn in sport op en om school) in de weg staan.

Relatie platform Sport, Bewegen en Onderwijs

De brede analyse is institutioneel ingebed in het platform Sport, Bewegen en Onderwijs. Hoewel de ministeries van VWS en OCW formeel opdrachtgever blijven van de brede analyse zijn er duidelijke relaties met de werkzaamheden van en voor het platform Sport, Bewegen en Onderwijs. Een deel van de brede analyse wordt bijvoorbeeld gefinancierd vanuit de middelen van dit platform. Voor het aanvullende kwantitatieve onderzoek heeft het Mulier Instituut een financieringsaanvraag ingediend bij de ministeries van VWS en OCW. Tevens worden de

tijdspaden van de brede analyse en de Monitoring & Evaluatie van het platform Sport, Bewegen en Onderwijs op elkaar afgestemd en gelden de monitors en rapportages van het platform Sport, Bewegen en Onderwijs als belangrijke input voor de brede analyse II. Tot slot worden de rapportage van de brede analyse II uitgegeven door het platform Sport, Bewegen en Onderwijs en wordt door het platform een maatschappelijk debat over de toekomst sport op en om school naar aanleiding van de brede analyse II geëntameerd en vorm gegeven.

De discussie over de toekomst van dit beleidsterrein wordt overigens ook langs andere wegen gevoed en gevoerd. Zo werkt de Stichting leerplanontwikkeling samen met de Koninklijke Vereniging van Leraren lichamelijk Onderwijs samen een toekomstvisie voor het vakonderwijs in het project Bewegingsonderwijs in 2028 (Berkel & Brouwer 2010).

Doelstelling Brede analyse II

De verwijzing naar de combifunctionarisregeling suggereert dat de ministeries van VWS en OCW op zoek zijn naar een visie op 'sport op en om school' in den brede (toekomstbeeld) c.q. een bijstelling daarvan in het licht van de maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen de afgelopen jaren. Bij deze ontwikkelingen kan worden gedacht aan de toename van overgewicht en bewegingsarmoede onder de jeugd, maar ook aan de opkomst van brede scholen, de versterking van sportverenigingen, de wijkfunctie van zowel scholen als verenigingen en de opkomst van andersoortige vormen van beweegaanbod zoals de Nintendo Wii, Cruyff courts en fitnesscentra. Deze en andere ontwikkelingen vragen om een heldere discussie over de plaats en betekenis van de sport op en om school (en het bewegingsonderwijs in het bijzonder) in het sport- en beweeglandschap van de toekomst.

De brede analyse II beoogt de onderzoeksmatige handreikingen aan te bieden om die discussie te kunnen voeren. Gestaaft met feiten en verrijkt met inzichten van deskundigen zijn perspectieven en scenario's geschetst van mogelijke ontwikkelingen van de sport op en om school en de investeringen die daarvoor nodig zijn. Vervolgens is het aan beleidsmakers en politici om met elkaar in debat te gaan over wat als wenselijk en haalbaar moet worden beschouwd.

Reikwijdte brede analyse II

Bij de analyse zal de discussie over sport op en om school nadrukkelijk worden geplaatst in het bredere kader van het stimuleren van gezonde leefstijlen, waartoe ook beweeggedrag, voedingsgewoontes en roken en drinken kunnen worden gerekend. Daarmee hoeft de sport op en om school nog niet te worden gezien als het enige of belangrijkste instrument om op die fronten voortgang te boeken. Evenmin hoeft gezondheidsbevordering te worden gezien als de enig wenselijke outcome van sport op en om school. De brede analyse richt zich op de betekenis van sport op en om school om het bewegen en sporten te stimuleren en om het lokale sportaanbod te versterken. Daarmee wordt een gezonde leefstijl gestimuleerd. Wat daarvan de voordelen zijn voor individu en maatschappij, wordt bekend verondersteld en is geen onderwerp van dit onderzoek.

1.2 Methoden / werkwijze

Om de leidende vragen van de ministeries van VWS en OCW te kunnen beantwoorden (zie bijlage 1) en om informatie te verzamelen om de discussie over de plaats en betekenis van sport

en bewegen op en om school in het sport- en beweeglandschap van de toekomst te kunnen voeren, is gebruik gemaakt van een combinatie van verschillende onderzoeksmethoden.

Bestaande onderzoeken en monitoren

In eerste instantie is getracht zoveel mogelijk gebruik te maken van bestaand cijfermateriaal uit eerdere onderzoeken, uitgevoerd door het Mulier Instituut en derden. Er is hierbij vooral gebruik gemaakt van onderzoeken die verschenen zijn na de brede analyse I in 2007, zodat informatie die in de brede analyse II gegeven wordt, een nieuwwaarde heeft ten opzichte van de eerdere brede analyse. Een belangrijke bron is het onderzoek School, Bewegen en Sport uitgevoerd door het Mulier Instituut van 2008 tot en met 2010. In dit onderzoek zijn 127 middelbare en 62 basisscholen uit een ad random getrokken steekproef bevraagd over hun beleid op het gebied van bewegen en sport en over de inrichting van de schoolomgeving. Tevens is op deze scholen van bijna 7.000 leerlingen het beweeg en sportgedrag in kaart gebracht. De rapportage van dit onderzoek verschijnt in het voorjaar van 2011 (Stuij et al. verwacht 2011). Een deel van de resultaten is reeds beschikbaar gesteld voor de brede analyse II.

Ook zal gebruik worden gemaakt van de gegevens die deels ook gebruikt worden voor de nulmeting van de Monitoring & Evaluatie van het platform Sport, Bewegen en Onderwijs (Slinger 2010) en Outcome monitor Impuls brede scholen, sport en cultuur (Beth et al. 2011). Andere bronnen die gebruikt zijn in deze rapportage, zijn terug te vinden in de literatuurlijst aan het einde van dit rapport.

Aanvullend kwantitatief onderzoek

Omdat door gebruik van de bestaande monitoren en onderzoeken niet volledig voorzien kon worden in het benodigde cijfermateriaal (onder andere informatie over naschools beweeg- en sportaanbod en accommodaties ontbrak nog) zijn voor deze brede Analyse II nog twee aanvullende onderzoeken uitgezet. Dit betrof een onderzoek onder scholen in het basis- en voortgezet onderwijs en een onderzoek onder ouders van leerlingen in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. In het basisonderwijs is een representatieve steekproef van 4.000 schooldirecteuren benaderd met de vraag een webenquête in te vullen. In het voortgezet onderwijs zijn 1.370 docenten lichamelijke opvoeding van (vrijwel) alle middelbare schoollocaties aangeschreven. Uiteindelijk hebben 715 basisscholen en 316 middelbare scholen deze webenquête volledig ingevuld.

Ouders van leerlingen zijn bevraagd middels het CAWI (computer assisted web interviewing)-panel van TNS-Nipo. Daarbij is onderscheid gemaakt naar ouders met kinderen op het basisonderwijs, ouders van leerlingen op het voortgezet onderwijs en ouders van leerlingen op het middelbaar beroepsonderwijs. Van elke groep zijn 625 personen benaderd, dus er zijn in totaal 1.875 huishoudens benaderd. De webenquête is ingevuld door 445 ouders met kinderen op het basisonderwijs, 450 ouders van leerlingen op het voortgezet onderwijs en 444 ouders van leerlingen op het middelbaar beroepsonderwijs. De respondenten zijn een representatieve afspiegeling van deze categorieën ouders in Nederland.

Gespreksronde met experts

Aangezien een toekomstgericht perspectief op het gebied van bewegen en sport in het onderwijs niet uit de beschikbare cijfers kan worden afgeleid, is ook een meer kwalitatieve manier van onderzoek doen noodzakelijk in deze tweede brede analyse. In 17 gesprekken hebben deskundigen uit het veld (zie bijlage 3) gereflecteerd op de betekenis van de cijfers die naar voren zijn gekomen uit de bestaande monitoren en het aanvullende kwantitatieve onderzoek. Met deze mensen uit de praktijk, het beleid en onderzoek op het gebied van bewegen en sport in het onderwijs wordt onder andere ingegaan op het aanbod, kader en de randvoorwaarden voor een adequaat beweeg- en sportaanbod op school. Voorafgaand aan de interviews kregen de deelnemers een concept rapportage en een topiclijst toegestuurd. De topiclijst diende als leeswijzer voor de experts en belanghebbenden om het rapport gericht door te kunnen lezen en werd daarnaast ook als leidraad gebruikt tijdens de interviews (zie bijlage 5). Alle gesprekken zijn met een voice recorder opgenomen en schriftelijk uitgewerkt.

Expertmeeting

Omdat uit de feiten niet meteen een plan voor de toekomst voortvloeit, heeft tot slot een werkconferentie plaats gevonden met de eerder geraadpleegde experts om mogelijke scenario's voor de toekomst te bespreken en doorontwikkelen. Naast de experts die deel uitmaakten van de interviewronde waren ook andere deskundigen op dit terrein aanwezig, alsmede vertegenwoordigers van de opdrachtgevende ministeries van VWS en OCW (zie bijlage 4). Het doel van deze bijeenkomst was om met deskundigen met verschillende expertises te discussiëren over het wenselijke toekomstige beleid sport, bewegen en onderwijs. Voorafgaand aan de expertmeeting ontvingen alle deelnemers de meest recente concept versie van de rapportage 'Sport, Bewegen en Onderwijs: kansen voor de toekomst'. Daarnaast ontvingen ze een samenvatting van de rapportage, een programma en een indeling van groepen in scenario's waarmee gewerkt werd tijdens de expertmeeting (zie bijlagen 6 & 7). In de expertmeeting is gewerkt met een tweetal werkvormen: het uitwerken en voeren van een pleidooi aan de hand van vier verschillende voorgelegde scenario's en het invullen van een 'strategie matrix'.

Tijdpad en uitvoering

In januari en februari 2010 is een screening gemaakt van beschikbare monitoren en onderzoek en is geïnventariseerd waar de witte vlekken lagen.

In maart, april en mei 2010 zijn de benodigde gegevens uit ander onderzoek gedestilleerd en op een rij gezet. Eind mei 2010 is het aanvullende onderzoek onder scholen uitgezet, begin juni 2010 het onderzoek onder ouders. Op basis van de resultaten uit het literatuuronderzoek en uit het aanvullende kwantitatieve onderzoek is een concept rapportage opgesteld die eind juni is verzonden naar de experts. In juli 2010 en augustus heeft de gespreksronde met experts plaatsgevonden, waarna de conceptrapportage herzien is en weer toegestuurd naar de experts en de ministeries van OCW en VWS. Op 27 september 2010 vond vervolgens de expertmeeting plaats. Ook de uitkomsten van deze meeting zijn verwerkt in de rapportage en vervolgens hebben de experts nog eenmaal de gelegenheid gehad per email te reageren op de tekst. Tenslotte is de tekst ter goedkeuring naar de ministeries van OCW en VWS gestuurd.

1.3 Leeswijzer

Deze rapportage van de Brede Analyse II bestaat uit een viertal bestanddelen. In een eerste blok worden enkele belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen beschreven die de actuele context

vormen voor bewegen en sport in en rond scholen. Zij zijn mede bepalend voor nieuwe vragen waarmee het beleid sport, bewegen en onderwijs de laatste jaren wordt geconfronteerd. Hoe de feitelijke situatie van sport en bewegen voor de schoolgaande jeugd er anno 2010 uitziet wordt in het daaropvolgende blok in beeld gebracht. Gekeken wordt naar de participatie van jeugdigen in sport en bewegen, de ontwikkeling van het aanbod en de mate waarin voorwaarden aanwezig zijn om dit aanbod verder te verruimen of intensiveren. Denk daarbij aan begeleidend kader, accommodaties, beleidsinbedding en vereiste samenwerking. De focus ligt bij deze analyse op het (leren) meedoen aan sport- en beweegactiviteiten als kerndoel van het sport- en onderwijsbeleid.

Deze focus verschuift in het derde blok. Actieve deelname aan sport en bewegen levert mogelijk ook verdergaande effecten op wanneer het wordt gezien als middel om integratie te bevorderen, overgewicht te beperken, schooluitval tegen te gaan of zich voor te bereiden op een maatschappelijke carrière als sporttalent, -trainer of -manager. Ook in dit licht bezien wordt getracht de actuele stand van zaken in beeld te brengen.

De in het derde blok aangerode bredere benutting van sport en bewegen zou bouwstenen kunnen bevatten voor de vormgeving van toekomstig beleid. In het laatste deel van het rapport worden enkele mogelijke scenario's geschetst voor beleidsinspanningen in de komende jaren.

2. Relevante ontwikkelingen in beleid en samenleving

2.1 Betekenis van sport op en om school

‘Sport spreekt vooral de jeugd aan. Door de hoge participatiegraad en de (potentiële) leeromgeving is sport één van de plekken waar kinderen opgroeien, opgevoed worden en hun talenten kunnen ontwikkelen. Voldoende sport en beweging in het onderwijs zorgen voor betere schoolprestaties en minder schooluitval. Sport stimuleert tot een actieve en gezonde leefstijl. En in de sportvereniging kunnen jongeren al vroeg kennis maken met actieve participatie en vrijwilligerswerk. Alle reden om al op jonge leeftijd de basis te leggen voor een leven lang sporten en bewegen’ (Ministerie van VWS 2008).

In de beleidsnota ‘De kracht van sport’ spreekt het ministerie van VWS haar verwachting uit over de effecten van sport en bewegen in het onderwijs en het belang van bewegen en sporten op jonge leeftijd.

Om het bewegen en sporten bij de jeugd te stimuleren en om het lokale sportaanbod te versterken hebben de ministeries van VWS en OCW het Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs (SBO) opgesteld (Ministerie van VWS en Ministerie van OCW 2008). In dit beleidskader hebben de ministeries uiteengezet hoe de verbinding tussen sport en onderwijs de komende jaren kan worden versterkt, en hoe een meer samenhangend en dekkend sport- en beweegaanbod voor de jeugd kan worden gerealiseerd. Hoofddoel is om te bereiken dat in 2012 minimaal 50% van de jeugd van 4 tot en met 17 jaar de beweegnorm haalt (zie bijlage 2). Tevens streeft men ernaar het toenemende overgewicht bij de jeugd te voorkomen en bestrijden, de schooluitval te halveren en het aantal sporttalenten dat doorstoot naar de top te vergroten. Gezien de omvang van tijd die jongeren op school doorbrengen (gemiddeld ongeveer 1.000 uren per jaar), valt te verwachten dat de school inderdaad een grote rol speelt in het beïnvloeden van het gedrag van jongeren. Sport en bewegen op en om school is vooral ook bedoeld om leerlingen te leren plezier te hebben in bewegen en sport en kennis te maken met de Nederlandse sport en beweegcultuur. Hoewel de nadruk in het onderwijs de laatste jaren sterk ligt op de kernvakken (taal, rekenen), vormt sport en bewegen voor steeds meer scholen een activiteit waarmee zij zich nadrukkelijk willen profileren (Berkel & Brouwer 2010).

De omstandigheden rond sport en onderwijs veranderen de laatste jaren in hoog tempo. Voordat we ingaan op de feitelijke stand van zaken van sport en bewegen op en rond de school beschrijven we in dit hoofdstuk enkele recente ontwikkelingen die hiervoor van groot belang zijn.

2.2 Voortgaande veranderingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking

De samenstelling van de Nederlandse bevolking verandert al enige tijd en dit proces zal ook in de komende decennia doorgaan. De belangrijkste demografische trends zijn vergrijzing, ontgroening, ‘verkleuring’ en urbanisatie. Zowel in absolute als relatieve zin komen er minder jongeren. Het aantal jongeren tussen de 6 en 24 jaar daalde al van 4,4 miljoen in 1983 naar 3,8 miljoen in 2010 en een verdere daling tot 3,6 miljoen in 2028 wordt verwacht, een verwachte

daling van 2,6 procentpunten.

Het aantal allochtonen onder de Nederlandse bevolking is sinds 1980 sterk gestegen, vooral door de komst van niet-westerse allochtonen. Het aantal niet-westerse allochtonen groeide van een half miljoen in 1980 naar 1,8 miljoen in 2008. Ook het aantal westerse allochtonen is in die periode gegroeid, zij het minder snel. Van degenen jonger dan 20 jaar is thans een op de zes afkomstig uit een niet-westerse allochtoon gezin, van de 20-65-jarigen een op de tien. De bevolkingsprognoses naar etnische herkomst laten zien dat de groei van de bevolking in de periode 2008-2050 geheel voor rekening komt van allochtonen (SCP, 2008).

Daardoor stijgt het aandeel allochtonen in de bevolking van 19 procent in 2008 naar 29 procent in 2050. In de grote steden en onder jongeren liggen die percentages beduidend hoger, nu en in de toekomst. Van groot belang is ook de veranderende spreiding van de bevolking, die zich meer en meer lijkt te gaan concentreren in stedelijke gebieden. Andere delen van het land hebben nu al met een krimpende bevolking te maken, wat vergaande gevolgen kan hebben voor het voorzieningenpeil.

2.3 De toename van bewegingsarmoede en overgewicht onder de jeugd

Al enkele decennia wordt er op gewezen dat in het dagelijks bestaan een steeds geringer beroep wordt gedaan op fysieke inspanningen. Deze bewegingsarmoede leek vooral voor volwassenen een probleem, maar de laatste jaren groeit het besef dat ook kinderen in de schoolgaande leeftijd niet steeds voldoende fysiek actief zijn. In samenhang met het wijzigende eetgedrag leidt deze inactiviteit ertoe dat het aantal kinderen met overgewicht toeneemt. Overgewicht is op zijn beurt weer een belangrijke risicofactor voor allerlei aandoeningen. Bekend is dat veel aandoeningen en ziekten op oudere leeftijd kunnen worden uitgesteld of voorkomen met gezond gedrag op jonge leeftijd. Boshuizen et al. (1997) geven aan dat met name de leeftijdsperiodes waarin sprake is van snelle groei en ontwikkeling - namelijk de embryonale ontwikkeling, de vroege jeugd en de puberteit - gevoelige periodes zijn. Juist in deze periodes kan gezond gedrag een belangrijke invloed hebben op de latere gezondheid. Ook speelt het aanleren van gedrag in deze periodes een belangrijke rol. Met name jongeren imiteren gedrag van mensen in hun directe omgeving. Kortom, een gezonde leefstijl en omgeving op jonge leeftijd wordt geassocieerd met de hoogste winst ten aanzien van een goede gezondheid op oudere leeftijd (Pos & Bouwens 2003).

Motorische fitheid gaat achteruit

Collard (2010) vergeleek bij haar promotie-onderzoek de scores van ruim 2000 kinderen van 9 tot 12 jaar behaald op een fitheidstest in 2006 met die van een vergelijkbare groep kinderen in 1980. Voorafgaand onderzoek richtte zich veelal op de fysieke fitheid (aerobe fitheid) van kinderen. Omdat een groot deel van de fysieke activiteiten van kinderen bestaat uit korte intensieve bewegingen zoals sprinten en springen, is motorische fitheid echter minstens zo belangrijk. In haar iPlay-promotiestudie werd de MOTO PERFORMANCE fitness test uitgevoerd. Deze test meet snelheid, kracht, lenigheid en coördinatie. Daarnaast is bij alle kinderen lengte en gewicht gemeten. De resultaten laten zien dat kinderen in 2006 significant groter en zwaarder zijn dan hun leeftijdsgenoten uit 1980. Ook bleek dat de BMI (Body Mass Index) onder zowel meisjes als jongens in 2006 hoger was dan in 1980. Uit de scores behaald op de fitheidstest bleek dat de kinderen in 2006 op alle onderdelen van de test significant slechter scoorden dan

hun leeftijdsgenoten uit 1980. De achteruitgang in algehele motorische vaardigheid kan ook het motorisch leervermogen (motivatie, succesansen) verminderen.

Kinderen en jongeren zitten veel stil

In verschillende onderzoeken is vastgesteld dat een flink deel van de kinderen te veel inactief is. Bij het bepalen van deze inactiviteit (sedentair gedrag) is met name gekeken naar de zittende activiteiten tv, video of DVD kijken en computeren. Door de American Academy of Pediatrics (2001) en de National Association for Sport and Physical Education (2004) is een norm voor inactiviteit opgesteld die is overgenomen door TNO Kwaliteit van Leven en het Kenniscentrum Overgewicht (o.a. in het zogenoemde overbruggingsplan voor kinderen met overgewicht). Deze vormen van inactiviteit dienen beperkt te worden tot maximaal twee uur per dag. Recent onderzoek van TNO laat zien dat 40% tot 55% van de kinderen van 9-12 jaar meer dan twee uur per dag besteedt aan sedentair gedrag zoals tv kijken, computeren en gamen (TNO 2007; TNO 2009⁸).

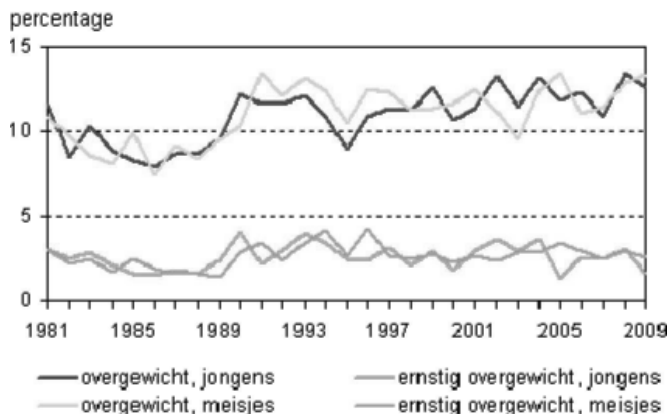
Dertien procent van de kinderen heeft overgewicht (2009)

De mate van overgewicht van kinderen wordt de laatste jaren nauwgezet gevolgd. Recent gepubliceerde cijfers uit de vijfde landelijke groeistudie (TNO 2010) geven aan dat 13 procent van de autochtone jongens en 15 procent van de autochtone meisjes leidt aan overgewicht. In 1997 was dit nog respectievelijk 9 en 12 procent en in 1980 5 en 7 procent. Het percentage autochtone kinderen dat aan ernstig overgewicht leidt (obesitas) is in 2010 voor zowel jongens als meisjes 2 procent. Ook hier heeft een stijging plaatsgevonden ten opzichte van 1997 en 1980. Meisjes hebben vaker overgewicht dan jongens. Ook tussen autochtone en allochtone kinderen zijn forse verschillen waar te nemen. Bij kinderen van Turkse origine is er bij gemiddeld 32% sprake van overgewicht. Bij jongens en meisjes van Marokkaanse afkomst is dit respectievelijk 25% en 29%.

Zelfgerapporteerde cijfers van het CBS (2010) laten zien dat de prevalentie van overgewicht bij kinderen en jongeren ook na 2000 blijft stijgen (zie figuur 2.2). Volgens de statistieken van het CBS had in de jaren 80 had 9% van de jongens en meisjes van 2 tot 20 jaar overgewicht. In de jaren 90 steeg dit verder naar 13% in 2009. Het percentage kinderen met ernstig overgewicht schommelt daarentegen al jaren tussen de 2% à 3%.

⁸ De gegevens zijn ontleend aan TNO evaluatieonderzoek naar het project Scoren voor gezondheid. De Vries et al 2007 constateerden in de voormeting 2007 dat 39% van de kinderen teveel stil zitten. In de nameting gaat het om iets minder kinderen te weten 37%. In 2009 stelden TNO in de voormeting zelfs bij 56% van de kinderen teveel sedentair gedrag vast. Tijdens de nameting was dit percentage afgenomen tot 51%.

Figuur 2.2 Percentage kinderen (2 tot 20 jaar) met overgewicht en ernstig overgewicht in de periode 1981-2009, gestandaardiseerd naar leeftijds- en geslachtsverdeling in 1981

Bron: CBS-statline, 2010

2.4 Beleid gericht op stimulering van een gezonde leefstijl en meer bewegen

2.4.1 Jeugd als doelgroep van breed preventief beleid

Met het overgrote deel van de jeugd in Nederland gaat het goed, maar steeds meer jongeren vertonen ongezond gedrag. Ze hebben last van (beginnend) overgewicht, roken en drinken teveel, bewegen te weinig (zie tabel 2.1).

De jeugd is een grote doelgroep waar veel gezondheidswinst valt te behalen. Binnen de jeugd bestaat een aantal zogenaamde risicogroepen, zoals kinderen van ouders met een lage sociaal-economische status (Elling & Klerken 2002). Bij de gezondheidsbevordering gericht op de jeugd staat het voorkomen van risicogedrag en het aanleren van gezond gedrag centraal.

In het preventief gezondheidsbeleid van de rijksoverheid van de laatste jaren zijn jongeren een belangrijke doelgroep. In oktober 2003 bracht het ministerie van VWS de eerste preventienota 'Langer gezond leven ook een kwestie van gezond gedrag' uit. De nota geeft aan dat onder jongeren gezond gedrag en een gezonde leefstijl moeten worden bevorderd. De jeugd moet intensiever worden geïnformeerd en begeleid als het gaat om gezond gedrag. Voor het handhaven van gezondheid, het voorkomen van ziekte en vroegsignalering van gezondheidsrisico's is de Jeugdgezondheidszorg (JGZ) opgezet voor jeugdigen van 0 tot 19 jaar. Het bereik van preventieve activiteiten die de JGZ aanbiedt is al jarenlang hoog, namelijk gemiddeld 95%. De financiering van de JGZ gaat via het gemeentefonds. De totale kosten voor de JGZ zijn ongeveer 380 miljoen euro per jaar.

Tabel 2.1 Gezondheid Nederlandse jeugd (in procenten)

Thema	Percentage (%)	Leeftijd	Trend
Overgewicht	9	4 (jongens)	toename
	16	4 (meisjes)	toename
	17	15 (jongens)	toename
	20	15 (meisjes)	toename
Alcoholgebruik (afgelopen maand)	23	12	toename
	71	16	toename
Roken (ooit)	45	12 tot 18	afname
Cannabisgebruik (afgelopen maand)	8	12 tot 16	onbekend
Onveilig vrijen (geen condoomgebruik bij eerste geslachtsgemeenschap)	11	12 tot 18	afname
Onveilig vrijen (geen zwangerschapspreventie met laatste partner)	25	12 tot 14	onbekend
Seksuele dwang	18	12 tot 18 (meisjes)	onbekend
	4	12 tot 18 (jongens)	onbekend
Emotionele problemen	13	11 tot 18	stabiel
Gedragsproblemen	11	11 tot 18	stabiel
Zorggebruik psychische problemen	onbekend	11 tot 18	toename

Bron: De Graaf et al. 2005.

Veel gemeenten hebben in aansluiting op de landelijke preventienota lokaal gezondheidsbeleid geformuleerd en uitgevoerd. De preventienota 2006 Kiezen voor gezond leven geeft richting aan de gemeentelijke nota's gezondheidsbeleid. De gekozen prioriteiten vloeien voort uit de gegevens over de gezondheid van de Nederlandse bevolking (RIVM 2006), uit de beschikbare doelmatige interventiestrategieën en uit het overleg dat is gevoerd met verschillende partijen die betrokken zijn bij de uitvoering van preventie in de gemeenten. In de nota is gekozen voor roken, schadelijk alcoholgebruik, overgewicht, diabetes en depressie als speerpunten en de inzet van maatregelen via settings: school, wijk, werk, zorg en sport. In het algemene preventieve beleid dat op landelijk en lokaal niveau is ontwikkeld hebben dus andere sectoren een rol naast het onderwijs en de sport. Het laatste kabinet Belkenende heeft ingezet op een verdere verbreding van de preventieve reikwijdte van het landelijk en lokaal jeugdbeleid naar een integrale aanpak. Ontwikkelingen worden gevolgd via een brede Landelijke Jeugdmonitor (jeugdmonitor.cbs.nl) en gemeenten zijn gestimuleerd om lokale centra voor Jeugd en Gezin in te stellen. Inmiddels zijn er 276 gemeenten die volgens het CJG model werken.

Gezond leven is genieten van gezond eten en lekker bewegen: Convenant overgewicht en NASB

Bestrijden van overgewicht en bevorderen van bewegen vormen een speerpunt in het actuele overheidsbeleid. Het ministerie van VWS heeft in januari 2005 samen met het ministerie van OCW een convenant 'Overgewicht' gesloten met een aantal belangrijke partijen: de levensmiddelenindustrie, de horeca, de cateraars, de supermarkten, de zorgverzekeraars, de werkgevers en de georganiseerde sport. De activiteiten vanuit het convenant moeten zorgen dat er bij mensen weer balans is tussen eten en bewegen en dat mensen bewuster 'de gezonde

keuze' maken. De ondertekenaars pakken ieder op hun manier overgewicht in Nederland aan. Het convenant heeft geleid tot een serie geïntegreerde jaarplannen Energie in Balans. Maatregelen gericht op jeugd, school, ouders en sport behoren steeds tot de jaarlijkse prioriteiten. Op 23 november 2009 is het eindverslag van de eerste periode van het Convenant overgewicht (2005-2010) overhandigd aan Minister Klink van VWS tijdens de Nationale Balans Top 'Fit for the Future' in het ADO stadion te Den Haag. Tevens is hier het nieuwe Convenant Gezond Gewicht ondertekend door de minister en ruim 20 partijen uit het bedrijfsleven, de grote steden en het maatschappelijk veld. Het nieuwe Convenant Gezond Gewicht is afgesloten voor de periode van 2010 - 2015 en bestaat uit een koepelconvenant en de deelconvenanten 'werk', 'school', 'consument en vrije tijd' en 'Jongeren Op Gezond Gewicht'. We geven de inhoud van de deelconvenanten jongeren en school en van het Nationale Actieplan Sport en Bewegen hierna kort weer.

Deelconvenant Jongeren op gezond gewicht (JOGG)

Richt zich vooral op de invoering van de aanpak die gebaseerd is op het format van EPODE in Nederland, vertaald naar de Nederlandse situatie en genaamd Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG). Concreet wordt voor 2015 gestreefd naar:

1. Jaarlijks minimaal 15 nieuwe gemeenten die zich committeren aan een duurzaam intersectoraal beleid voor de preventie en aanpak van overgewicht en obesitas onder jongeren, dat uitgaat van vijf beginselen: breed bestuurlijk draagvlak op hoog gemeentelijk niveau, het aangaan van lokale publieke/private samenwerking, sociale marketing, wetenschappelijke begeleiding van projecten en interventies en het verbinden van lokale zorg en preventie;
2. Het op maat ondersteunen van de gemeenten die willen meedoen met de aanpak als bedoeld in het eerste lid. Partijen richten daartoe een herkenbaar landelijk aanspreekpunt voor vragen en advies rond JOGG in, dat algemene handvatten voor de toepassing van eerdergenoemde vijf beginselen doet ontwikkelen en dat – voor de daadwerkelijke ondersteuning van gemeenten – zorg draagt voor de doorverwijzing naaren het samen laten werken van organisaties die gemeenten en lokale professionals thans al ondersteunen op het terrein van lokaal overgewichtbeleid;
3. Zo veel mogelijk aansluiten bij de bestaande infrastructuur voor informatie, advies en ondersteuning op het terrein van lokaal gezondheidsbeleid bij de realisering van bovengenoemde ambities.

Deelconvenant school

Dit deelconvenant zich richt op kinderen en jongeren in de leeftijd van 2 tot 19 jaar op het terrein school en op verschillende onderwijsvormen de Voor- en Vroegschoolse educatie, de Kinderdagopvang (inclusief buitenschoolse opvang), Basisonderwijs, Voortgezet Onderwijs en Middelbaar Beroeps Onderwijs(hierna: VVE, KDV, BO, VO en MBO). Voor 2015 zijn als doelstellingen in beeld:

1. De bevordering van een integrale en structurele aanpak van een gezonde leefstijl op scholen op het gebied van voeding en bewegen. Deze integrale aanpak bestaat uit:

- a) Het gebruik van toepasbare en effectieve lesmethoden over gezonde voeding en bewegen;
 - b) Een aanbod van gezonde voeding in de schoolkantines en eventuele andere verkooppunten binnen de school;
 - c) Het dagelijks aanbieden van ten minste 1 uur sport en bewegen voor, tijdens en of na schooltijd;
 - d) De bewustwording van het belang van gezonde voeding en bewegen in de opvoeding vergroten bij ouders/verzorgers, scholen en onderwijscaterers;
 - e) De samenwerking met gemeenten, sportorganisaties, bedrijven en andere betrokken partijen in de omgeving van de school;
 - f) afspraken over schoolbeleid met ouders en scholen over gezond eten en drinken, traktaties, tussendoortjes en een gezond voedingsaanbod tijdens de overblijf;
 - g) Monitoring en evaluatie;
 - h) Signalering en zo nodig doorverwijzing naar de jeugdgezondheidszorg.
2. In 2015 zijn de onderwerpen gezonde voeding, beweging en het maken van gezonde keuzes voor scholen structureel verankerd in het schoolbeleid.

Het Beleidskader Sport, Bewegen & Onderwijs is te zien als een uitvloeisel van het Convenant overgewicht. Dit geldt ook voor impulsen van andere ministeries. Het programma 'Ga voor gezond' is een scholencompetitie voor de gezondste school, waarin LNV en anderen departementen, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven participeren. De smaaklessen van LNV en schoolgruiten van VWS zijn succesvol te noemen. LNV en VWS streven ernaar om beide programma's samen te voegen. De smaaklessen worden uitgebreid naar duizend basisscholen.

Nationaal Actieplan Sport en Bewegen

De Impuls Nationaal Actieplan Sport en Bewegen (NASB) is een tijdelijke stimuleringsregeling van het ministerie van VWS die in 2008 in werking is getreden en loopt tot en met 2014. Met de impuls NASB wil het ministerie bijdragen aan het behalen van de volgende doelen:

- het terugdringen van de bewegingsarmoede bij vooral de te-weinig actieve burgers (doorgaans de meest kwetsbare groepen in de samenleving);
- het verminderen van overgewicht onder de Nederlandse bevolking;
- het terugdringen van andere gezondheidsproblemen als diabetes, hart- en vaatziekten en depressie;
- het realiseren van een meer beweegvriendelijke omgeving.

Het Nationaal Actieplan Sport en Bewegen (NASB) heeft als doel burgers te stimuleren te kiezen voor een actieve leefstijl. Daarnaast wil de overheid de gemeenten stimuleren om beweeginterventies onderdeel te maken van het gemeentelijk gezondheidsbeleid. Het NASB

biedt activiteiten aan op het gebied van sport, spel, fitness en beweging in het ‘gewone’ dagelijkse leven.

Vanuit het NASB wordt geld en ondersteuning beschikbaar gesteld die gemeenten helpt bij het opzetten van beweegbeleid. Daarnaast ondersteunt het NASB interventie-eigenaren bij het verder ontwikkelen van beweegprojecten. Het NASB richt zich op vijf thema's (wijk, school, werk, zorg en sport) en op 3 sectoren: gemeenten, het bedrijfsleven en de georganiseerde sport.

NASB voor gemeenten: Een hondertal gemeenten ontvangen vanuit het NASB een subsidie, de zogenaamde Impuls NASB om beweegbeleid op te zetten. In twee tranches van elk vier jaar worden 421 respectievelijk 50 gemeenten in het kader van de Impuls NASB gedeeltelijk gesubsidieerd. De eerste tranche is eind 2008 gestart en loopt tot 2012, de tweede tranche start in 2010 en eindigt in 2014. De deelnemende 92 gemeenten richten hun beleidspanningen voor te-wenig actieven vooral op de jeugd, en dan in het bijzonder de groep kinderen in de basisschoolleeftijd en op de groep 50-plussers (Heuvel et al. 2010).

NASB voor bedrijven: Binnen NASB-Werk stimuleert NASB bedrijven en branches om meer beleidsmatige inspanningen te doen om werknemers in beweging te houden op of om het werk.

NASB voor sportorganisaties: Binnen NASB Sport werken NOC*NSF (Nederlands Olympisch Comité*Nederlandse Sport Federatie) en 11 sportbonden aan de ontwikkeling van laagdrempelige sportactiviteiten om te-wenig-actieve mensen meer te laten bewegen. De sportactiviteiten worden gekoppeld aan gemeenten die via sport lichaamsbeweging willen stimuleren. Ook bij de initiatieven ontwikkeld door de sportbonden richt zich een deel op de jeugd, met name: Judo op school – Trio Thiathlon – Start to run – Minivolleyball – UVX en beachvolley.

Zoals hiervoor aangegeven vindt een deel van het algemeen preventief gezondheidsbeleid plaats via de school. De invulling daarvan wordt in de volgende paragraaf nader beschreven.

2.4.2 Bevordering van een gezonde leefstijl via de school

Landelijke overheid stimuleert en faciliteert

Nederland telt per 1 januari 2008 ruim 1,6 miljoen leerlingen in het basisonderwijs. Deze zijn verdeeld over circa 8000 basisscholen. In het voortgezet onderwijs zitten ruim 900.000 leerlingen, verspreid over 1250 schoollocaties (Rijks 2008). Vanuit het oogpunt van gezondheidsbevordering zijn scholen een uitermate geschikte plek om grote groepen kinderen en jongeren te bereiken met een gezonde boodschap of product.

De landelijke overheid speelt een stimulerende en faciliterende rol bij preventie op school. Het ministerie van VWS is bijvoorbeeld betrokken bij de werkplaats Gezonde School. Daarnaast biedt de landelijke overheid financiële ondersteuning bij preventieprojecten en -initiatieven. Ook worden scholen bij het opzetten en uitvoeren van hun preventieve activiteiten ondersteund door regionale en lokale organisaties zoals GGD's. Landelijke en regionale instellingen hebben in de afgelopen jaren massaal preventieprogramma's en -projecten voor scholen ontwikkeld en aangeboden. Het aanbod is zowel gericht op het beschermen als het bevorderen van de

gezondheid van leerling en personeel. Voorbeelden van gezondheidsbeschermende activiteiten zijn het zorgen voor een gezond binnenmilieu en goede hygiëne, een veilig schoolplein en een veilige verkeerssituatie rond de school.

Preventie op school deels wettelijk bepaald

In Nederland is bij wet (WPG) geregeld dat leerlingen van 4 tot 18 jaar via school drie periodieke gezondheidsonderzoeken (PGO) krijgen. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door medewerkers van de GGD in de regio van de school. Het meten van lengte, gewicht, houding en het testen van ogen en oren zijn vaste onderdelen van het periodieke onderzoek.

Scholen moeten zich verder houden aan allerlei wettelijke bepalingen op het gebied van hygiëne en veiligheid op en rond de school. Deze worden nageleefd middels de ARBO-wet en het schoolhygiënisch toezicht. Dit laatste is een taak van de GGD. Ook bestaan er bepalingen over het aanbod en de inhoud van vakken als biologie, verzorging, maatschappijleer en lichamelijke oefening. Deze bepalingen worden beschreven in de kerndoelen voor basis en voortgezet onderwijs. De trend is dat scholen steeds vrijer zijn in het invullen van de lestijd. Voor de basisschool bestaat ongeveer 70% uit verplichte kerndoelen en 30% uit eigen keuzes uit aanvullende kerndoelen. Scholen nemen deze laatste op in hun schoolplan en de schoolgids.

Naast de meer structurele aandacht voor preventie op basis van wettelijke bepalingen besteden scholen ook uit eigen beweging aandacht aan preventieve activiteiten. Het gaat vaak om projectmatige initiatieven die zijn gericht op het bevorderen van gezond gedrag van leerlingen. Scholen kiezen hierbij vaak uit het bestaande aanbod. De projecten zijn in die gevallen vaak zonder overleg of input van de betreffende school ontwikkeld. Daardoor is er dan geen sprake van maatwerk.

Aanbod preventie op school groot en weinig samenhangend

Het aanbod aan gezondheidsbevorderende interventies voor scholen is talrijk. Aanbieders van interventies die scholen benaderen zijn niet alleen de gezondheidsbevorderende instituten (GBI's) maar ook GGD's en verschillende andere landelijke en regionale organisaties zoals gezondheidsfondsen, uitgeverijen en commerciële partijen. Voor veel scholen maakt het grote aanbod de keuze voor welke interventies zij wel of niet uitvoeren ieder schooljaar weer lastig en tijdrovend. Om scholen te helpen bij het maken van een keuze uit het grote aanbod aan gezondheidsbevorderende interventies, ontwikkelt de werkplaats Gezonde School van het Centrum Gezond Leven (CGL) een overzicht met interventies die goed beschreven, theoretisch goed onderbouwd en waarschijnlijk of bewezen effectief zijn. Dit overzicht van alle in Nederland uitgevoerde leefstijlinterventies met informatie hierover staat in de I-database van het Loket Gezond Leven. Criteria voor beoordeling van kwaliteit en effectiviteit zijn vastgelegd binnen de werkplaats Certificering van CGL. Tabel 2.2 geeft een overzicht van enkele actuele interventies en de mate waarin die in het onderwijs worden gebruikt.

Tabel 2.2 Bereik landelijke preventieve interventies in de setting school.

Interventie	Bereik	Bron
De Gezonde School en genotmiddelen ⁹	33% van de scholen in het BO en 59% van de scholen in het VO (waarvan 60% vmbo) werkt actief met het project; 70% van de scholen in het VO is in aanraking geweest met het project.	Trimbos-instituut, 2008b
Gezonde Schoolkantine	11% van de scholen in het VO maakt gebruik van het project.	Middelbeek et al., 2007
Weet wat je eet	In totaal hebben 500 scholen in het VO (1477 klassen, 28.766 leerlingen) een abonnement op de interventie.	Voedingscentrum, 2008b
Schoolgruiten	In 2008 doen 450 scholen in het BO met een gemiddeld bereik van 75.000 leerlingen mee met het programma.	Voedingscentrum, 2008b
Smaaklessen	Ruim 1300 scholen in het BO hebben het programma in bezit.	Voedingscentrum, 2008b
Actie tegengif	In 2007/2008 deden 70.000 leerlingen uit klas 1 en 2 VO mee	STIVORO, 2008b
Rookvrije school	70% van de scholen in het BO en 81% van de scholen in het VO kent dit project; 830 scholen in het BO en 164 scholen in het VO heeft het predikaat 'rookvrije school'.	STIVORO, 2008b
Lang leve de liefde	Tenminste 30.000 vmbo-leerlingen krijgen jaarlijks les met het pakket. GGD-medewerkers die daarvoor zijn opgeleid hebben 800 docenten getraind om de lessen te kunnen geven. In Amsterdam gebruikt 70% van de vmbo-scholen het pakket.	SANL, 2008
Lekker Fit! methode	In 2008 werken 300 scholen uit het BO met de methode.	Jump, 2008
Junior Hartdag	In 2008 doen bijna 17.100 leerlingen mee aan deze dag.	Jump, 2008
Heart Dance Award	In 2007 doen 11.000 leerlingen uit het BO mee.	Jump, 2008
Scoren voor gezondheid	In seizoen 2007-2008 doen 18 eredivisieclubs/gemeenten mee aan het project met per club 100 deelnemende leerlingen uit het BO; in seizoen 2008-2009 doen per gemeente 250 BO-leerlingen mee.	NIVEL, 2008
Levensvaardigheden	Vanaf 1996 zijn 25 trainingen gegeven aan docenten die werken binnen het VO in Rotterdam.	GGD Rotterdam-Rijnmond, 2003

Bron: Berg & Schrijvers 2009

De Gezonde School Methode zorgt voor samenhang in preventieaanbod voor scholen

Vanwege het grote en weinig samenhangende aanbod voelen scholen zich doorgaans overvraagd. De behoefte aan een meer gecoördineerde aanpak heeft in 2004 geleid tot het landelijke programma 'Gezonde School'. Dit is een initiatief van het ministerie van VWS en negen landelijke gezondheidsbevorderende instellingen. De coördinatie van de Gezonde school is in handen van het NIGZ. Het doel van de Gezonde School is te zorgen voor meer samenhang, een betere toegankelijkheid en een betere kwaliteit van het preventieaanbod. De zogenaamde Gezonde School Methode gaat uit van vier kernpunten: de school staat centraal; gezondheid moet onderdeel zijn van het schoolbeleid; aandacht voor collectieve preventie en individuele

⁹ De gezonde school en genotmiddelen: gericht op het terugdringen van riskant experimenteel gedrag door het invoeren van een schoolgezondheidsbeleid. Voor leerlingen van 10-18 jaar in BO en VO

Weet wat je eet: gericht op het leren maken van zelfstandig onderbouwde keuzen met betrekking tot eetgedrag (VO)

Schoolgruiten: stimuleren groente en fruitconsumptie (BO)

Gezonde schoolkantine: gericht op gezond en veilig kantine-aanbod, schoolleiding, docenten, leerlingen, kantine-medewerkers en ouders (VO).

Actie Tegengif: klassikale niet-roken wedstrijd (VO)

Rookvrije school: gericht op niet gaan roken en stoppen met roken, leerlingen klas 1 en 2 VO en personeel
Heart Dance Award en Junior Hartdag: centraal staat de relatie (hart)gezondheid en beweging. Gericht op kennisvermeerdering en gedragsverandering (groep 7 en 8 BO)

zorg; lokaal samenwerken. In veel GGD-regio's en scholen is ervaring met deze structurele, planmatige en vraaggerichte aanpak opgedaan. De Gezonde School Methode is een landelijke implementatie van de schoolSlag-werkwijze (Leurs et al. 2005; Leurs 2008). De werkplaats Gezonde School van het Centrum Gezond Leven (CGL) faciliteert scholen om aandacht te besteden aan effectieve en goed onderbouwde interventies en meer integraal en planmatig te werken. Zo is in 2010 een handreiking Gezonde School verschenen (Bommel et al. 2010). Doel hiervan is het ondersteunen van scholen bij het opstellen van integraal schoolgezondheidsbeleid en de uitvoer van effectieve gezondheidsbevorderende interventies.

Overigens blijkt uit onderzoek van TNO onder professionals in het onderwijs betrokken bij het stimuleren van sport en bewegen dat hierop geichte projecten binnen het onderwijs relatief slecht bekend zijn. Van de betrokkenen uit het basisonderwijs kent nog niet de helft veel van de beschikbare projecten. Bij het voortgezet onderwijs zijn alleen de Gezonde School en Maatschappelijke stages bij meer dan de helft bekend (Stubbe & Chorus 2009).

Ongezonder gedrag bij de jeugd moeilijk te beïnvloeden

Het aanbod van gezondheidsvoorlichting is groot. Bij het bevorderen van gezond gedrag is de massamediale of persoonsgerichte voorlichting de meest gebruikte methode. De doelgroep jeugd is over het algemeen niet geïnteresseerd in haar gezondheid op lange termijn. Dit maakt de doelgroep moeilijk beïnvloedbaar. De effecten van interventies gericht op het bevorderen van gezond gedrag zijn moeilijk aan te tonen. Vanwege het ontbreken van goed uitgevoerde evaluatiestudies is het zicht op de effecten van preventie op school beperkt. De inzet van meerdere preventieve methoden tegelijkertijd is sterk in opkomst. Ook in opkomst zijn projecten die zich richten op zowel de sociale als de fysieke omgeving van de jeugd en het digitale aanbod van interventies. Succesfactoren voor preventieve activiteiten gericht op de jeugd zijn het op maat benaderen van de doelgroep en samenwerking tussen verschillende organisaties. In de toekomst zal de benadering van de jeugd daarom meer plaatsvinden vanuit settings waar gezondheidsbevordering wordt aangeboden, zoals de school en de wijk. Ook is bekend dat een integrale, multisectorale, vraaggerichte aanpak effectief kan zijn. Dit komt doordat de effecten zich vaak pas op de lange termijn openbaren. Continuïteit van projecten is dus van belang (Berg & Schrijvers 2010).

2.5 Beleid gericht op bevorderen van deelname aan sport en bewegen

Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw is door overheden en landelijke sportorganisaties beleid gevoerd om sportdeelname onder jeugdigen te bevorderen. In de jaren zestig en zeventig nam de jeugdsportdeelname vrijwel voortdurend sterk toe (zie o.m. De Heer 1969). Begin jaren tachtig kwam in deze probleemloze groei een duidelijke vertraging die grotendeels werd toegeschreven aan demografische ontwikkelingen (ontgroening, zie o.m. KNVB 1983, Lucassen 1985).

Jeugd wordt een doelgroep van campagnes gericht op deelname aan sport en bewegen, waarbij het accent ligt op specifieke doelgroepen binnen de jeugd (allochtonen, randgroepjongeren, meisjes, gehandicapten). In de landelijke campagne 'Sport, zelfs IK doe het' tussen 1986 en 1989 blijken jeugdigen veruit de belangrijkste doelgroep (Minnee 1988). Ook in de daaropvolgende stimuleringscampagnes zoals Nederland in Beweging blijft jeugd als belangrijke doelgroep in het vizier (Mulder-Mertens 2003). Begin jaren negentig wordt door de

landelijke beleidspartners zelfs een specifiek op jongeren gericht beleidsproject Jeugd in Beweging gestart.

In de beleidsimpulsen na 2000 gericht op de ontwikkeling van de breedtesport Breedtesportimpuls en BOS impuls blijft de aandacht voor jeugd behouden. Binnen de Breedtesportimpuls was bijna een op de vier projecten gerelateerd aan het onderwijs. Ook veel van de 117 buurtsportprojecten zijn gericht op jongeren. Bijna twee derde (64%) van de gemeenten heeft een onderwijsproject in het projectvoorstel opgenomen. Van de totale rijkssubsidie (tot en met de vijfde tranche) is ruim €13 miljoen uitgekeerd aan onderwijsprojecten, waarvan €5,8 miljoen aan sportoriëntatieprojecten in het onderwijs. Sportoriëntatieprojecten in het onderwijs behoren tot de meest voorkomende projecten in de breedtesportimpuls. Onder de 800 projecten zijn er 100 van dergelijke projecten. 'Kies voor Hart en Sport' is daarvan de meest bekende en meest toegepaste variant. Daarnaast is in 53 projecten een bewegingsconsulent aangesteld die meestal ingezet wordt voor sportprojecten in het onderwijs. Bij 30 projecten is sprake van het ondersteunen van leerkrachten (zonder te verwijzen naar een bewegingsconsulent) (Vries & Eck 2005).

De Tijdelijke stimuleringsregeling buurt, onderwijs en sport (BOS-impuls) is in 2005 van start gegaan en is erop gericht gemeenten te ondersteunen bij hun aanpak van achterstanden bij jeugdigen van 4 tot 19 jaar. Het gaat daarbij om achterstanden op het gebied van gezondheid, welzijn, onderwijs, sport en bewegen, opvoeding of overlast. In totaal hebben 443 projecten in 234 gemeenten een uitkering gekregen. De meeste projecten richten zich op achterstanden in sport en bewegen (Teulingen 2007).

Als uitvloeisel van de regeringsnota Tijd voor sport (Ministerie van VWS 2005) zijn beleidsprogramma's rond bewegen, meedoen en presteren ontwikkeld (Ministerie van VWS 2006). Eerder in dit hoofdstuk werden de activiteiten van de impuls NASB gericht op de jeugd al genoemd. Onder de noemer meedoen is een grootschalig programma Meedoen alle (aanvankelijk allochtone) jeugd door sport ingericht. Tot eind 2010 worden met 500 sportverenigingen en sportscholen activiteiten opgezet ten behoeve van preventief jeugd beleid en worden 50 sportverenigingen en sportscholen extra gefaciliteerd ten behoeve van jeugdzorg en reïntegratie. Negen sportbonden en elf gemeenten ondersteunen de vijfhonderd sportclubs die in 2007 begonnen met de uitvoering van Meedoen. In het eerste twee uitvoeringsjaren hebben de ruim 500 Meedoen-verenigingen meer dan 20.000 nieuwe jeugdleden verwelkomd, waarvan de helft van allochtone komaf. De meedoen-verenigingen vervullen ook een voorhoede functie waar het gaat om de samenwerking met onderwijs, kinderopvang, jongeren- en buurtwerk en de inzet van combinatiefunctionarissen (zie hierna; Lagendijk 2009).

Om kinderen meer te laten bewegen wordt in 2005 de Alliantie School & Sport samen sterker opgericht. Partners hierin zijn de ministeries van VWS en OCW plus de sportkoepel NOC*NSF. De Alliantie streeft 'meer sport- en beweegmogelijkheden op en rond school door samenwerking tussen scholen en sportorganisaties' na. Daarom wordt een ambitieus doel geformuleerd: in 2010 kan op 90% van alle scholen ieder kind elke dag bewegen of sporten, zowel binnen als buiten de school. De activiteiten van de Alliantie zijn in 2008 beëindigd in de aanloop naar het Beleidskader Sport, bewegen en onderwijs.

De twee meest recente omvangrijke landelijke initiatieven die recent van belang zijn voor de sport- en beweegstimulering onder de jeugd zijn de Impuls Brede scholen, sport en cultuur van eind 2008 en het Beleidskader Sport, bewegen en onderwijs dat in maart 2009 van start is

gegaan. De Impuls brede scholen moet leiden tot de aanstelling van 2250 combinatiefunctionarissen die bruggen gaan slaan tussen het onderwijs en de sectoren sport en cultuur. Daardoor moet onder andere het sport- en beweegaanbod op en rond scholen voor alle kinderen worden vergroot. Begin 2010 waren er in de 126 gemeenten van de eerste twee tranches 634 fte combinatiefuncties gecreëerd (Heuvel et al. 2010).

Al met al zijn in het beleid van de afgelopen twintig jaar voortdurende aandacht en inzet op het stimuleren van de deelname aan sport en bewegen door de jeugd zichtbaar en heeft in de laatste tien jaar een duidelijke intensivering van het beleid plaatsgevonden.

2.6 De opkomst van brede scholen en buitenschoolse opvang

In navolging van andere landen zoals de Verenigde Staten, Zweden en Groot-Brittannië is het fenomeen brede school sinds halverwege de jaren negentig van de twintigste eeuw op verschillende plekken in Nederland geïntroduceerd. Brede scholen zijn scholen die zich bezig houden met meer dan lesgeven alleen en zijn vaak gehuisvest in multifunctionele gebouwen waar ook andere partijen zich bevinden die zich bezig houden met opgroeiende kinderen en die vaak ook met elkaar samenwerken (Landelijk Steunpunt Brede Scholen 2010). De staatssecretarissen van het ministerie van OCW geven de volgende beschrijving van brede scholen: 'Er is sprake van brede school wanneer een school een bredere maatschappelijke functie heeft dan die van onderwijsgever alleen, daarbij structureel samenwerkt met instellingen voor welzijn, zorg, kinderopvang, sport en/of cultuur en samen met die voorzieningen zorg draagt voor een substantiële uitbreiding van het aanbod' (Oomen et al. 2009: 7). De brede scholen in Nederland blijken een succes. Het ministerie van OCW en de gemeenten stimuleren (financieel) hun ontwikkeling (zowel in aantal als in kwaliteit). Mede door deze stimulering zijn er de afgelopen jaren steeds meer brede scholen bijgekomen.

In 2004 waren er ruim 500 brede basisscholen in Nederland. In 2007 waren er al ongeveer 1.000 brede scholen in het basisonderwijs (totaal 8.000 locaties) en ongeveer 350 in het voortgezet onderwijs (totaal 1.250 locaties). In 2009 waren dat 1.200 brede basisscholen (15% van het totaal) en ruim 400 brede scholen voor het voortgezet onderwijs (27% van het totaal) (Oberon 2009: 19).

Hoewel brede scholen in de jaren negentig vooral ontstonden in grootstedelijke (achterstands)wijken, zijn ze nu overal te vinden. In 2007 stond nog de helft van alle brede scholen in een grootstedelijke achterstandswijk, in 2009 was dat nog maar een derde (Oberon 2009: 20). De komende jaren wordt vooral nog een groei van brede scholen in dorpskernen verwacht (Oberon 2009: 20). Bij het opzetten van brede scholen wordt vaak nieuwbouw gerealiseerd waarbij verschillende typen accommodaties, waaronder sportzalen, worden gecombineerd.

De brede school van tegenwoordig geldt niet alleen meer als middel om onderwijsleerachterstanden weg te werken, maar juist om talentontwikkeling voor alle leerlingen te bewerkstelligen. Brede scholen willen verdiepingsmogelijkheden bieden op verschillende terreinen. Sport en cultuur zijn daarin dominant.

Door veel brede scholen wordt getracht een doorlopende leerlijn voor het binnenschoolse en buitenschoolse aanbod te ontwikkelen. Ook voor lichamelijke opvoeding en sport kan dat het geval zijn. In de afgelopen jaren zijn door de SLO in samenwerking met sportbonden voor de

basisschool doorlopende leerlijnen in twaalf takken van sport ontwikkeld. De leskaarten slaan een brug tussen de lessen bewegingsonderwijs in school naar de sportvereniging. Er zijn lessen uitgewerkt voor de binnenschoolse lessen, het naschoolse aanbod (bijv. op woensdagmiddag) en de eerste trainingen bij de sportvereniging (SLO 2010).

Uit veel procesevaluaties van brede scholen komt dat de samenwerking tussen scholen en andere instellingen is versterkt en dat kinderen vaker in aanraking komen met sport (Oberon 2009: 14). Het aanbod op het gebied van sport en bewegen in brede scholen is in de laatste jaren gegroeid. In 2009 was op 82 procent van de brede scholen in het basisonderwijs een aanbod van sport en bewegen voor kinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar. In 2007 was dit nog 72 procent. Meer dan de helft van de brede scholen (57%) voor basisonderwijs had in 2009 zelfs een wekelijks aanbod op het gebied van sport en bewegen (Oberon 2009: 28). Voor het voortgezet onderwijs geldt dat 60 procent van de scholen een wekelijks aanbod heeft op het gebied van sport en bewegen (Oberon 2009: 45). Steeds vaker worden sportverenigingen partner in de brede school. Meer dan de helft (58%) van de brede scholen in het basisonderwijs zegt samen te werken met een of meerdere sportverenigingen (Oberon 2009: 31). Op het voortgezet onderwijs is dit 46 procent (Oberon 2009: 48).

Combinatiefuncties

In vele gevallen is er dan ook een combinatiefunctionaris op het gebied van onderwijs en sport werkzaam. Op drie kwart van de brede scholen in het basisonderwijs zijn een of meerdere combinatiefunctionarissen aangesteld. In 76 procent van de gevallen opereert deze combinatiefunctionaris (ook) in de sector sport (Oberon 2009: 33). In het voortgezet onderwijs is op een ruim een kwart (27%) een van de scholen een combinatiefunctionaris ingezet. Ook deze combinatiefunctionarissen zijn vooral werkzaam in de combinatie onderwijs en sport (Oberon 2009: 51).

Sport in de buiten- en naschoolse opvang

De ontwikkeling van de kinderopvang is de laatste jaren in een stroomversnelling geraakt. Eind 2008 waren er in Nederland vierduizend locaties voor dagopvang, bijna vijfduizend locaties buitenschoolse opvang (BSO) en meer dan 860 gastouderbureaus (gob). Het aantal aanbieders voor buitenschoolse opvang nam tussen 2006 en 2008 toe van bijna 3000 naar bijna 5000 (Inspectie voor het Onderwijs 2010).

Sport speelt een steeds duidelijker rol in de naschoolse en buitenschoolse opvang. Al rond de de eeuwwisseling is een reeks pilotprojecten Sport en Kinderopvang gestart. Dit landelijke project Sport en Kinderopvang is geëindigd in 2004. Door dit project zijn er op zeker 30 locaties verspreid over het land initiatieven van sport en kinderopvang gestart, waarbij zo'n 700 kindplaatsen werden gerealiseerd. Eind 2005 is door de Tweede Kamer een amendement aangenomen op de nota Tijd voor Sport: 'sportactiviteiten direct na schooltijd moeten kinderen op jonge leeftijd in contact brengen met sport. Het gaat erom aantrekkelijke (dag)arrangementen aan te bieden voor schoolgaande jeugd in de basisschoolleeftijd. Samenwerking tussen scholen, sportverenigingen en organisaties voor buitenschoolse opvang moeten dat mogelijk maken'. Het amendement had zowel betrekking op sportieve naschoolse opvang (S-NSO) als op naschoolse sportactiviteiten (NSA).

De ontwikkeling van sport in de buitenschoolse opvang kreeg opnieuw een flinke impuls door de motie Van Aartsen/Bos van augustus 2007. Vanwege deze motie is het voor basisscholen verplicht om voor- en naschoolse opvang aan te bieden tussen 7.30 en 18.30. Dit kan door de scholen zelf worden aangeboden, maar zij mogen ook de randvoorwaarden bieden waarbinnen

andere partijen dit kunnen verzorgen. Uit het Jaarbericht van Oberon (2009) blijkt dat 78 procent van de brede scholen BSO verzorgt. 81 procent biedt buitenschoolse activiteiten aan. Het Analyserapport BSO scholenpanel 2007-2009 in opdracht van de Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS 2009) maakt duidelijk dat de kinderopvang in de meeste gevallen wordt uitbesteed.

Over het algemeen zijn de schoolleiders tevreden met de ontwikkeling en zien zij het meer als kans dan als bedreiging. Het gebrek aan huisvesting en tijd voor beleidsontwikkeling zijn voor de scholen de grootste knelpunten voor de organisatie van een aansluitend aanbod. Grote scholen zijn meer ontevreden hierover dan kleine scholen. Dit kan komen door de grotere vraag en langere wachtlijsten waar grote scholen mee hebben te kampen.

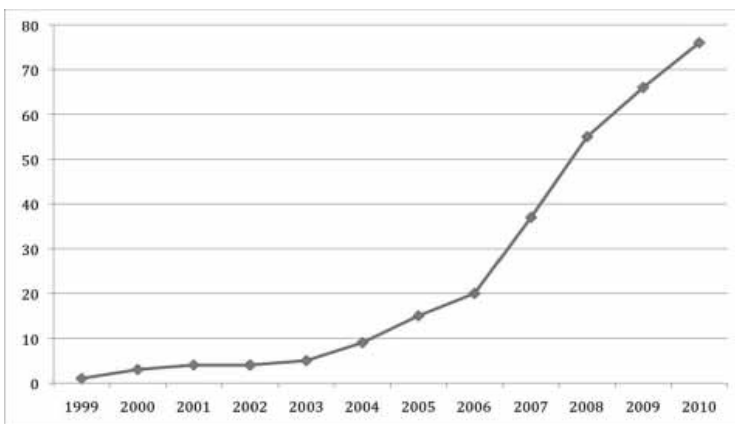
De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het directe toezicht op de kwaliteit van kinderopvangcentra, buitenschoolse opvang en gastouderbureaus. De wet wijst de GGD verplicht aan als de instantie die het feitelijke toezicht uitvoert, in opdracht van de gemeente. Hoewel dit kwaliteitsonderzoek de laatste jaren op grote schaal wordt verricht, is er geen landelijk overzicht en is niet bekend hoeveel sportactiviteiten buitenschoolse opvangorganisaties aanbieden.

Wel is onder deze aanbieders een groeiend aantal buitenschoolse opvangorganisaties die zich specifiek op sport richten. Het Netwerkbureau kinderopvang heeft in juli 2010 bij de 150 bekende Sport-BSO's een aantal gegevens opgevraagd en hun ervaringen geïnventariseerd (Netwerkbureau Kinderopvang 2010)¹⁰. Op de resultaten daarvan is onderstaande beschrijving gebaseerd¹¹. Naast losse bedrijven hebben zich verschillende ketens ontwikkeld zoals SKON en BSOsport met 20, respectievelijk 6 vestigingen in 2010.

Zoals af te lezen is in figuur 2.5 groeide vanaf 1999 het aantal Sport-BSO's aanvankelijk langzaam. Vanaf 2003 nam het aantal echter snel toe. In 2006 en 2007 zijn de meeste Sport-BSO's gerealiseerd. In deze periode waren de wachtlijsten in de BSO het grootst. In de provincie Utrecht zijn verhoudingsgewijs de meeste sport-BSO's gevestigd en in Friesland en Groningen de minste.

¹⁰ Niet alle BSO's zijn bereikt en niet alle BSO's hebben alle vragen beantwoord.

¹¹ Een andere indicatie van dit aanbod geeft het register van erkende leerbedrijven dat medio 2010 97 erkende leerbedrijven bij een Sport BSO bevatte (Calibris 2010).

Figuur 2.5 **Ontwikkeling aantal Sport BSO's na 1999 (in procenten)**

Bron: Netwerkbureau kinderopvang, 2010, eigen bewerking Mulier Instituut

Uit de cijfers in tabel 2.3 blijkt bovendien dat kinderopvangorganisaties nemen het meest het initiatief tot het realiseren van een sport-BSO. Opvallend is dat de gemeente helemaal niet genoemd wordt als initiator.

Tabel 2.3 **Initiatiefnemers van een Sport BSO naar sector**

Initiatiefnemer Sport BSO	Aantal
BSO	61
Sportvereniging	5
BSO & Sportvereniging	4
Gemeente	0
Anders	10

Bron: Netwerkbureau kinderopvang, 2010

Bij de start van Sport en Kinderopvang in 2001 waren vooral de hockeyverenigingen actief betrokken. In het verdere ontwikkeling van de Sport-BSO's is hockey ingehaald door andere sporten als voetbal, tennis en korfbal. Drie kwart van de betrokken verenigingen komen uit deze vier takken van sport. De helft van de Sport-BSO's huurt alleen de ruimte van de vereniging. In feite is het aanbod in die gevallen vaak te vergelijken met een regulier buitenschools aanbod.

Bijna de helft van de locaties is alle dagen van de week open. Het beeld dat de BSO alleen open is als er vraag is (dus dicht op woensdagmiddag) klopt bij de helft van de locaties dus niet. Ongeveer 80% van de BSO's is ook in de vakanties open.

Ongeveer de helft van de Sport BSO's heeft twee groepen, bijna een kwart draait er meer, de rest minder¹². Van de kinderen die naar een Sport-BSO gaan is ruim 35% tussen de 8-12 jaar oud. Meestal duurt het sport- en spelaanbod 1 tot 1,5 uur. Het aanbod is vaak cursusachtig: een aantal weken een clinic/workshop met een bepaalde sport. Het komt niet vaak voor dat langdurig dezelfde sport wordt aangeboden.

Bij 11% van de Sport BSO's met een sport- en spelaanbod wordt dit door de vereniging verzorgd. Bij 63,4% door de BSO zelf en bij 25,6% door een combinatie van de vereniging en de BSO. De medewerkers van de BSO zijn van nature niet 'sportgedreven'. In hun opleiding komt heel weinig sport voor (Netwerkbureau kinderopvang, 2010)

2.7 De kracht van sport – sterke sportverenigingen en Olympisch Vuur

Sportverenigingen worden zowel in het licht van de bevordering van sportdeelname als in sociaal en maatschappelijk opzicht beschouwd als belangrijke lokale organisaties. Nederland kent ongeveer 28.000 sportverenigingen, waarvan ongeveer een op de drie Nederlanders lid is. Bij jongeren ligt het lidmaatschap van sportclubs nog aanzienlijk hoger. Ruim drie kwart van de schoolgaande jeugd is lid van een of meer sportverenigingen. Sportdeelname in verenigingsverband heeft voordelen waar het gaat om de duurzaamheid van organisatie en begeleiding, de geboden sociale structuur en de stimulansen voor identiteitsvorming en duurzame sportactiviteit.

Zowel bij de georganiseerde sport als bij de overheid heeft zich het besef ontwikkeld dat het sportaanbod van sportverenigingen niet altijd goed aansluit bij de wensen van de Nederlanders, bijvoorbeeld bij die van groepen als allochtonen, chronisch zieken en jongeren. Ook de nadruk op competitiesport in het aanbod, met de daaraan verbonden verplichtingen, wordt minder gewaardeerd. Om die redenen is in aansluiting op de nota Tijd voor sport een serie proefprojecten met aanbodvernieuwing bij sportclubs gestart. Inmiddels wordt in vijftien van deze proeftuinen gewerkt aan een passend aanbod van bestaande sport voor nieuwe doelgroepen, verbeteringen van de toegankelijkheid, nieuwe varianten van een sport of een totaal nieuwe sportactiviteit. Verschillende van deze proeftuinen leiden ook tot aanbodvernieuwing voor jeugdigen, zoals SportZ waarbij Nijmeegse sportverenigingen sportdependances opzetten in de wijken en de sportzappkaart van de Enschedese sportboulevard. Een ander aansprekend voorbeeld vormen de schoolsportverenigingen in Rotterdam.

In een aantal wijken in Rotterdam zijn maar weinig of zelfs geen sportverenigingen. Een schoolsportvereniging is dan dé oplossing. Het vernieuwende element van de schoolsportvereniging is voornamelijk gelegen in de wijze waarop de sport wordt aangeboden. Op en rond basisscholen bieden sportverenigingen na schooltijd structureel trainingen aan. Zo komen de verenigingen naar de wijk toe. Het sportaanbod varieert per schoolsportvereniging en wordt afgestemd op de wensen van de kinderen. Naast de meer traditionele verenigingssporten

¹² Uitgaande van een gemiddelde groepsgrootte van 15 kinderen bedienen de Sport BSO's wekelijks ongeveer 4.500 kinderen

als voetbal, honkbal, atletiek en turnen worden ook sporten als aikido, flagfootball en unihockey aangeboden. Een schoolsportvereniging biedt tenminste vier takken van sport aan. Na het volgen van een aantal proeftrainingen volgt er een ouderbijeenkomst. Hierna besluiten de kinderen samen met hun ouders of ze lid willen worden van de vereniging. Inmiddels telt Rotterdam 18 schoolsportverenigingen die samen ruim 1200 scholieren bereiken en hebben gezorgd dat al meer dan duizend kinderen lid zijn geworden van een sportvereniging.

10% verenigingen op volle sterkte

Het functioneren van de sportverenigingen, dat voor een belangrijk deel in handen is van vrijwilligers, is de laatste decennia ingewikkelder geworden. Dit komt zowel door de algemene maatschappelijke dynamiek (demografie, individualisering, regelgeving, privatisering en commercialisering) als door de sterkere behoefte bij overheden en andere organisaties de sportverenigingen een bijdrage te laten leveren aan het oplossen van algemene maatschappelijke problemen. Het vergt veel van sportverenigingen en hun besturen om gelijke tred te houden met deze veranderingen en toenemende verwachtingen. Het versterken van het functioneren van de sportverenigingen staat daarom sinds de jaren negentig op de politieke agenda van veel landelijke sportorganisaties en overheden.

Zo streeft de rijksoverheid ernaar dat 10% van alle Nederlandse verenigingen in 2012 behalve voor de eigen leden ook een belangrijke rol willen spelen voor de jeugd en voor de wijk waar de vereniging is gevestigd. Ik streef ernaar dat over vier jaar circa 10% van de sportverenigingen zodanig ‘sterk’ is dat die verenigingen niet alleen in staat zijn om de eigen leden te bedienen, maar zich ook richten op het onderwijs, de naschoolse opvang, de wijk en/of op de (vaak kwetsbare) doelgroepen die in verhouding minder aan sport deelnemen. (Ministerie van VWS 2007: 8). Onder andere de in 2.5 genoemde Impuls brede scholen, sport en cultuur die de aanstelling van combinatiefunctionarissen stimuleert, is gericht op het realiseren van de in ‘De Kracht van Sport’ geformuleerde ambitie (Ministerie van VWS, 2008).

De wijkfunctie van zowel scholen als verenigingen

In paragraaf 2.4 schetsten we de snelle toename van het aantal brede scholen in Nederland in de laatste tien jaar. Brede scholen hebben een bredere maatschappelijke functie dan die van onderwijsgever alleen en werken daarbij structureel samen met instellingen voor welzijn, zorg, kinderopvang, sport en/of cultuur. Ook fysiek worden de verschillende voorzieningen op deze gebieden vaak samengebracht bij de brede school op dezelfde locatie, waardoor de school een centrale plaats wordt in de buurt of wijk.

Een soortgelijke ontwikkeling is zichtbaar bij sportverenigingen, soms als gevolg van een nauwere samenwerking met het onderwijs. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van schoolsportverenigingen in Rotterdam, waarbij scholen en sportclubs de krachten bundelen. In andere gemeenten (Utrecht, Amersfoort, Eindhoven) wordt getracht verschillende sportverenigingen op (centrale) locaties in de wijk bijeen te brengen om de onderlinge samenwerking en de samenwerking met buurt-, welzijns- en onderwijsorganisaties te bevorderen.

Olympisch vuur

In mei 2009 schaarden de leden van NOC*NSF zich achter het Olympisch Plan 2028. Ambitie van dit plan is om met sport in de volle breedte een bijdrage te leveren aan Nederland, met veel positieve effecten nú en in de toekomst. En met de organisatie van de Olympische en Paralympische Spelen van 2028 in Nederland als inspirerend perspectief en mogelijke uitkomst.

Het kabinet Balkenende heeft het plan onderschreven en inmiddels is een breed partnership gevormd van partijen die zich voor de realisatie van het plan willen inzetten. Het Olympisch Plan 2028 formuleert acht ambities. Die betreffen de topsport, de breedtesport, de sociaal-maatschappelijke effecten, welzijn, economie, ruimtelijke ordening, de organisatie van evenementen en de media-aandacht. Een deel van deze ambities raakt het functioneren van sport(verenigingen) in relatie tot het onderwijs. Dit blijkt uit het medio 2010 gepubliceerde uitvoeringsplan. Daarin formuleren de partners een groot aantal projecten onder meer gericht op:

- Het realiseren van combinatiefuncties tussen sport en onderwijs;
- Integrale aanpak Convenant Gezond Gewicht, aanpak deelconvenant Werk en deel convenant School;
- Stimuleren van een gezonde leefstijl bij jongeren en op scholen;
- Sportprojecten voor risico jongeren;
- Proeftuinen ter bevordering van sportdeelname door jeugd in achterstandswijken;
- Betrekken van kansarme jongeren bij (sport)evenementen, door vrijwilligerswerk, clinics en de organisatie van side-events;
- Sportverenigingen te ontwikkelen tot maatschappelijke organisaties en zelfs tot openbare voorzieningen;
- Ontdekken en begeleiden van talenten in achterstandswijken;
- Verbeteren van de samenwerking tussen sport en onderwijs.

Als concreet initiatief op dit laatste punt is door NOC*NSF in samenwerking met een 16-tal sportbonden een programma gestart gericht op het werven en ondersteunen van 1500 schoolactieve sportverenigingen. Deze verenigingen gaan specifiek gericht op geïnteresseerde scholen een aanbod van tenminste 40 uur sportactiviteiten voor de leerlingen verzorgen.

2.8 De opkomst van andersoortige vormen van sport en beweegaanbod

Het landschap van sport- en beweegactiviteiten in Nederland is de laatste jaren sterk in beweging. Steeds weer worden nieuwe sport- en spelvormen ontwikkeld en ook aan jeugdigen aangeboden. Met termen als extreme sports, alternatieve sporten, sportief toerisme, leefstijlsporten worden deze nieuwe sporttrends aangeduid (in Duitsland spreekt men toepasselijk van trendsporten).

Jongeren staan erg open voor deze nieuwe vaak uitdagende sportieve activiteiten en daarop wordt door aanbieders ook gretig ingespeeld (Rinehart & Sydnor 2003; Wheaton 2004). Over de deelname aan deze trendsporten door de schoolgaande jeugd is echter betrekkelijk weinig bekend. De sportersmonitor 2009 (Dool et al. 2010) laat zien dat personen tussen 5 en 20 jaar niet alleen veel deelnemen aan de traditionele sporten, maar ook relatief vaak aan nieuwe sporten als danssport, klimmen en skaten, en aan vechtsport.

Hoewel veel van deze sporten een plekje hebben gekregen in de georganiseerde sport speelt veel van de sportbeoefening in deze trendsporten zich af buiten de georganiseerde kaders. Zo telt de Nederlandse Kitesurf Vereniging in 2009 zo'n 2.000 leden terwijl het aantal beoefenaars door dezelfde organisatie wordt geschat op 10.000. Ook bij andere trendsporten zijn de aantallen jeugdleden van verenigingen aangesloten bij landelijke organisaties relatief gering (Dool et al. 2010).

Wat de deelname aan een trendsport als skaten betreft geeft onderzoek van de gemeente Den Haag een indicatie van de deelname onder de schoolgaande jeugd. In drie op de tien

huishoudens met kinderen tussen de 6 en 18 jaar zijn kinderen geïnteresseerd in skaten. Uit de Stadsenquête 2003 blijkt dat in Den Haag 23% van de jongeren van 7 tot 18 jaar gebruik maakt van deze skatevoorzieningen (Gemeente Den Haag 2003).

Ook het recente onderzoek School, Bewegen en Sport geeft enig inzicht in de populairste ongeorganiseerde sportactiviteiten van schoolgaande jongeren (zie 3.1.1). Het zal geen verbazing wekken dat voetballen de sport is waaraan ook ongeorganiseerd het meest wordt gedaan, namelijk door ten minste vier van iedere tien scholieren. Maar ook hardlopen en fietsen worden door veel jongeren in hun eigen tijd gedaan en een op de acht scholieren zegt te skaten of te skeeleren.

Het vakonderwijs betoont zich in toenemende mate gevoelig voor de trends op sportgebied. Gymleraren maken in het bewegingsonderwijs steeds meer gebruik van populaire trends in de jongerencultuur, zoals skaten, mountainbiken en dansen. Vooral het klimonderwijs is populair, hetgeen mogelijk een gevolg is van het (unieke) convenant dat de voor de lerarenopleiding verantwoordelijke hogescholen hebben gesloten met de Nederlandse Klim en Bergsport Vereniging. Daarin is vastgelegd dat klimmen in de lerarenopleiding wordt opgenomen. Uit een enquête in Groningen, Friesland en Drenthe blijkt dat 70 procent van de gymleraren klimlessen aanbiedt. Sommige scholen zoals het Vlietland College in Leiden investeren in een eigen klimwand. Kosten: 18.000 euro, inclusief touwen, gordels en zekeringsmateriaal. De klimlessen zijn in de onderbouw een vast onderdeel van de gymlessen. In de bovenbouw kunnen scholieren het als extra activiteit kiezen. De vijf gymleraren hebben daarvoor een cursus gevolgd.

De populariteit van skatesporten heeft op veel plaatsen geleid tot de aanleg van openbare skatebanen. Dit is echter slechts een van de innovaties in speelvoorzieningen die de laatste jaren optreedt. Een belangrijke bijdrage aan het groeiend aantal sport- en speelveldjes in de openbare ruimte dat in de laatste jaren is aangelegd wordt geleverd door de Stichting Cruijff Courts en de Krajicek Foundation. De missie van de Krajicek Foundation is "het stimuleren van sportieve activiteiten, in een sociaal veilige situatie, voor jongeren in die wijken waar de mogelijkheden beperkt zijn." In 2009 werd de 50^e playground in Den Haag geopend (Krajicek Foundation 2010). De combinatie van een veelzijdige playground met begeleiding en activiteitenaanbod blijkt stimulerend voor sportdeelname (Bakker et al. 2008). De meerderheid van de playgrounds is aangelegd in randstad, maar ook daarbuiten neemt de belangstelling toe. De Cruijff Foundation legde in samenwerking met de KNVB en gemeenten in de afgelopen jaren 110 courts aan. Ook van deze courts is een groot deel in de randstad gevestigd. De courts zijn erop gericht het straatvoetbal onder de jeugd te stimuleren (Cruijff Foundation 2010).

3. Sport en bewegen op en rond de school – de feitelijke stand van zaken

In dit hoofdstuk brengen we de feitelijke stand van zaken wat betreft sport en bewegen op en rond de school in beeld. We geven in dit hoofdstuk vooral kwantitatieve gegevens weer. Vanwege onder andere de complexiteit van het meten, gaan we minder diep in op kwaliteitsaspecten van het sport en beweegaanbod op en rond school. Dit neemt niet weg dat die aspecten ook erg belangrijk zijn. Daar waar gegevens over kwaliteitsaspecten voorhanden zijn, hebben we die verbonden aan de kwantitatieve resultaten.

Allereerst wordt in dit hoofdstuk beschreven hoe het sport en beweeggedrag van de schoolgaande jeugd er uitziet. Vervolgens geven we weer wat aan sport- en beweegactiviteiten op en rond de school wordt aangeboden. In paragraaf 3.3 bekijken we hoe de situatie is van een aantal randvoorwaarden die voor het sport- en beweegaanbod op en rond school van belang zijn zoals kader, accommodaties, de inbedding in het lokale beleid en samenwerking.

3.1 Sport- en beweeggedrag van jeugdigen

3.1.1 Deelname aan beweeg- en sportactiviteiten door schoolgaande jeugd

Schoolgaande kinderen sporten en bewegen op verschillende momenten en plaatsen. Naast de (verplichte) sport- en beweegactiviteiten op school zijn er naschoolse sportactiviteiten en activiteiten in de vrije tijd waaraan ze op vrijwillige basis deel kunnen nemen. Hoe ziet nu het sport- en beweegpatroon van de leerlingen eruit wanneer we kijken naar schoolse, naschoolse en buitenschoolse activiteiten? We vergelijken hierbij voor zover mogelijk de huidige situatie met de situatie ten tijde van de eerste brede analyse in 2006.

Basisonderwijs en voortgezet onderwijs

In een onderzoek van Stegeman et al.(2007: 347) gaf 91 procent van de basisschoolleerlingen uit groep 8 (n=1550) aan dat zij aan sport doen. Van de middelbare scholieren (hoogste klassen vmbo, havo en vwo, n=1500) doet 89 procent minimaal één uur in de week aan sport (ibid: 351). De meest beoefende sporten in dit onderzoek waren voetbal en tennis voor basisschool leerlingen en voetbal en danssport voor middelbare scholieren.

Het onderzoek School, Bewegen en Sport (Stuij et al. 2011) geeft een meer genuanceerd beeld van de mate waarin leerlingen van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs aan verschillende beweeg- en sportactiviteiten doen. In dit onderzoek is een representatieve groep van 4661 leerlingen uit de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs en 2.426 leerlingen uit klas 1 en klas 3 van het voortgezet onderwijs gevraagd naar hun sport en beweeggedrag in de week voorafgaande aan het invullen van de vragenlijst (de meetweek). In tabel 3.1 is te zien hoeveel procent van de leerlingen tijdens de meetweek minimaal één keer heeft deelgenomen aan tien belangrijke sport- en beweegactiviteiten. Deze tabel geeft gemiddelden van leerlingen weer, uitgesplitst naar de verschillende onderwijs typen: basisonderwijs (BO) en voortgezet onderwijs (VO). Ook is voor het VO een uitsplitsing gemaakt naar de verschillende onderwijsniveau's. Binnen deze groepen leerlingen zijn uiteraard verschillende uitsplitsingen te maken, bijvoorbeeld naar geslacht, stedelijkheid en etniciteit. Omdat het in deze rapportage gaat om de

algemene stand van zaken, geven we deze uitsplitsingen niet weer in deze rapportage, wat uiteraard niet wegneemt dat deelname cijfers tussen bijvoorbeeld leerlingen in stedelijke en niet stedelijke gebieden of autochtone en allochtone leerlingen van elkaar kunnen verschillen.

Tabel 3.1 Deelname aan tien beweegactiviteiten naar onderwijstype (in procenten)

	Onderwijstype			Onderwijsniveau VO		
	Totaal (n=7.087) %	BO (n=4.661) %	VO (n=2.426) %	pro/vmbo- B-K-G (n=620) %	vmbo-T /havo/vwo (n=1.403) %	vwo (n=403) %
Actief transport school						
Lopen naar/van school	30	41	18	35	14	8
Fietsen naar/van school	79	72	86	72	90	97
Bewegen onder schooltijd						
Lichamelijke opvoeding ¹³	95	97	93	87	97	94
Pauze activiteit	45	85	7	-	-	-
Naschools bewegen						
Schoolsport ¹⁴	17	21	14	26	11	4
Bewegen in vrije tijd						
Clubsport	68	71	66	52	71	69
Buiten bewegen/sporten voor jezelf	80	90	71	66	75	67
Zwemmen	21	24	17	24	15	12
Fietsen in vrije tijd	82	82	82	74	84	88
Active gamen	45	50	39	39	40	38

Bron: Mulier Instituut, onderzoek School, Bewegen en Sport 2009

We zien in tabel 3.1 dat 30 procent van de leerlingen minimaal één keer per week lopend naar school is gegaan en dat bijna 80 procent van de leerlingen minimaal één keer op de fiets naar school is geweest. In het basisonderwijs zijn er relatief meer leerlingen die naar school lopen. 41 procent van de leerlingen heeft dat minimaal één keer gedaan. In het voortgezet onderwijs was dit achttien procent. Leerlingen in het voortgezet onderwijs daarentegen fietsen vaker naar school. Er zijn hierin wel verschillen naar onderwijsniveau. Leerlingen uit het praktijkonderwijs (pro) en het vmbo-B-K-G lopen vaker en fietsen minder vaak dan leerlingen van het vmbo-T, de havo en het vwo. Gezien het verplichte karakter van lichamelijke opvoeding in het basis en voortgezet onderwijs, zien we dat vrijwel alle leerlingen hieraan deelnemen. Dit is een stuk minder wat betreft beweegactiviteit in de pauze. In het basisonderwijs gaat nog 85 procent van de leerlingen tijdens de pauze naar buiten om te sporten of bewegen. In het voortgezet onderwijs is dit maar voor zeven procent van de leerlingen het geval. Slechts een op de zes

¹³ In principe is lichamelijke opvoeding voor alle leerlingen in zowel het BO als het VO verplicht. Omdat het hier echter gaat om deelnamecijfers in de meetweek, zijn deelname percentages niet overal 100%. Sommige leerlingen hebben in de meetweek bijvoorbeeld vanwege een blessure of ziekte niet deelgenomen aan de les lichamelijke opvoeding. Ook kan het zijn dat er voor sommige leerlingen in de meetweek geen les lichamelijke opvoeding was, bijvoorbeeld vanwege ziekte van een docent of het uitvallen van de les vanwege andere redenen.

¹⁴ Met schoolsport wordt bedoeld: Het sporten dat niet onder schooltijd gebeurt, maar wel via de school, via de buitenschoolse opvang/huiswerkbegeleiding of via de gemeente is geregeld. Bijvoorbeeld pleinsport, een schoolsportinstuif, een schoolsportcursus of een schoolsporttoernooi. Het kan hierbij ook gaan om eenmalige activiteiten (bijvoorbeeld het jaarlijkse schoolvoetbaltoernooi), die toevallig werden aangeboden in de meetweek van het onderzoek School, Bewegen en Sport.

leerlingen neemt deel aan schoolsport (zie voetnoot 11). Veel leerlingen zijn actief met sport en bewegen in de vrije tijd. Vier van de vijf zijn op eigen initiatief actief sportend of fietsend in de weer. Ongeveer twee op de drie leerlingen sport daarnaast bij een sportclub of dansschool. Leerlingen uit het praktijk onderwijs en het vmbo-B-K-T blijven hierin het sterkst achter. Deelname aan schoolsport blijkt overigens voor een deel samen te hangen met deelname aan clubsport. Van alle leerlingen die in de meetweek deel hebben genomen aan schoolsport, had ongeveer drie kwart in diezelfde week ook aan clubsport gedaan (niet in tabel).

De tabellen 3.2 en 3.3 geven op basis van het onderzoek School, Bewegen en Sport (Stuij et al. 2011) een beeld van de populariteit van verschillende sporten als georganiseerde clubsport en als zelfstandige sportactiviteit.

Tabel 3.2 Meest beoefende clubsporten¹⁵ naar onderwijstype (in procenten)

	Onderwijstype		
	totaal (n=7.087) %	BO (n=4.661) %	VO (n=2.426) %
Lidmaatschap clubsport	73	76	70
Type clubsport			
Voetbal	25	28	23
Dans(varianten)	12	13	11
Tennis	9	9	8
Paardensport	7	7	7
Gymnastiek	7	9	5
Hockey	6	6	6
Basketbal	2	2	3

Bron: Mulier Instituut, onderzoek School, Bewegen en Sport 2009

Een kleine drie kwart van alle leerlingen is lid van een sportvereniging of dansschool. Voetbal is zowel in het basis- als het middelbaar onderwijs de meest beoefende clubsport. Dans(varianten) staat op de tweede plaats, gevolgd door tennis, paardensport, gymnastiek, hockey en basketbal. Van deze beoefende sporten doen jongens bij clubsport vaker aan voetbal en basketbal dan meisjes (cijfers niet in tabel). Meisjes doen daarentegen vaker aan allerlei dans(varianten), paardrijden, gymnastiek en hockey (Stuij et al. 2011). Dit niveau van participatie aan clubsport wijkt nauwelijks af van hetgeen in eerder onderzoek werd gevonden. Zo vermeldt de periodieke peiling onderwijs niveau van CITO uit 2006 dat van de bevraagde leerlingen is 81 procent lid van een sportclub of -vereniging; 24 procent geeft activiteiten bij twee verenigingen op. De meest populaire sporten zijn voetbal (25%), tennis (13%), paardrijden (9%) en hockey (8%) (Weerden et al 2008).

¹⁵ Sportbeoefening bij een sportvereniging, dansschool of sportschool. Exclusief zwemverenigingen en zwembaden.

Tabel 3.3 Meest beoefende activiteiten bij buiten bewegen of sporten voor jezelf naar onderwijstype (in procenten)

	Onderwijstype		
	totaal (n=7.087) %	BO (n=4.661) %	VO (n=2.426) %
Activiteit			
Voetbal	44	48	41
Hardlopen	19	16	22
Buiten spelen	17	28	6
Fietsen, wielrennen, mountainbike	16	18	13
Skaten/skeeleren	12	16	9
Gymnastiek	7	8	6
Basketbal	6	6	7

Bron: Mulier Instituut, onderzoek School, Bewegen en Sport 2009

Voetbal is ook de meest beoefende beweegactiviteit die leerlingen in ongeorganiseerd verband doen. Dit geldt zowel voor leerlingen uit het basisonderwijs als ook voor leerlingen uit het voortgezet onderwijs. Hardlopen staat op de tweede plaats. In het voortgezet onderwijs wordt minder voor zichzelf bewogen/gesport. Skaten of skeeleren en fietsen wordt ook meer door leerlingen uit het basisonderwijs gedaan. Leerlingen uit het voortgezet onderwijs gaan iets vaker hardlopen voor zichzelf. Van deze beoefende sporten doen jongens in ongeorganiseerd verband vaker aan basketbal en voetbal en meisjes vaker aan gymnastiek, hardlopen, skaten/skeeleren en buiten spelen (niet in tabel).

Middelbaar beroepsonderwijs

Er zijn geen vergelijkende meetgegevens beschikbaar over de sport- en beweegactiviteit van mbo-studenten. Om hiervan toch een beeld te schetsen, grijpen we terug op gegevens die door TNO zijn verzameld in pilotprojecten met Testjeleefstijl (Rijpstra et al. 2009). Op basis van ervaringen bij Deltion en ROC Nijmegen is in het voorjaar van 2008 een leefstijlscan (inclusief een fitheidtest) ontwikkeld voor mbo-studenten, genaamd 'Testjeleefstijl.nu'. In het kader van een proefimplementatie is in september 2008 deze leefstijlscan voor het eerst uitgezet binnen tien mbo-scholen. In de periode van september 2008 tot en met augustus 2009 hebben 7.774 studenten zich op de website aangemeld. In dit onderzoek zijn alleen de data van studenten met een leeftijd tussen 15-28 jaar geanalyseerd (n= 7.455)¹⁶.

Hoewel het geen random getrokken steekproef betreft, geven de gegevens toch een indicatie. Binnenschoolse en naschoolse sport- en beweegactiviteiten worden maar door een beperkt deel van de ROC's aangeboden. Verder is aan de leerlingen gevraagd of ze lid zijn van een sportvereniging. Deze informatie is weergegeven in tabel 3.4.

¹⁶ Deze studenten vormen geen representatief beeld van alle mbo-studenten in Nederland. Zij zitten op een instelling die in ieder geval enige aandacht aan het thema bewegen en sport besteedt. Dit is (nog) niet voor alle mbo-instellingen het geval.

Tabel 3.4 Lidmaatschap clubsport (een of meer sportverenigingen) mbo-studenten (in procenten)

	Totaal (n=7.455) %	Geslacht		15-16 jaar %	17 jaar %	Leeftijd 18 + %
		man %	vrouw %			
Totaal	100	100	100	100	100	100
Lidmaatschap clubsport						
Ja	56	57	56	54	58	56
Nee	44	43	44	46	42	44

Bron: Rijpstra et al. 2009

Meer dan de helft van de mbo-leerlingen was in 2008 lid van een of meer sportverenigingen.

Hierbij zijn bij geslacht en leeftijd geen hele grote verschillen geconstateerd.

Er is vanuit het onderzoek van Rijpstra et al. (2009) geen directe informatie over de mate waarin de leerlingen aan binnenschoolse en naschoolse sport- en beweegactiviteiten deelnemen. Uit het aanvullende onderzoek dat het Mulier Instituut in juni 2010 uitvoerde onder 444 ouders van leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs (24% ouders van BBL¹⁷-leerlingen, 76% ouders van BOL¹⁸-leerlingen) komt wel indirecte informatie hierover naar voren. De gegevens daarvan zijn weergegeven in tabel 3.5.

Tabel 3.5 Verplicht en niet verplicht sport- en beweegaanbod voor mbo-studenten, volgens ouders (in procenten)

	Totaal (n=444) %	Opleiding	
		BOL (n=336) %	BBL (n=108) %
Verplicht sport- en beweegaanbod			
Ja	32	37	16
Nee	64	58	81
weet niet	4	4	4
Niet verplicht sport- en beweegaanbod			
nooit	59	57	68
een tot enkele keren per jaar	14	15	9
maandelijks/wekelijks/dagelijks	7	7	6
weet niet	20	21	17

Bron: Mulier Instituut, ouderonderzoek Brede Analyse 2010

¹⁷ BBL=Beroepsbegeleidende leerweg; leerlingen volgen hun opleiding één dag per week op school, de andere vier dagen zijn zij werkzaam bij een bedrijf of organisatie.

¹⁸ BOL=Beroepsopleidende leerweg; leerlingen zitten vijf dagen in de week op school en doen praktijkervaring op via stages.

Ongeveer een derde van de ouders van deze leerlingen geeft aan dat zijn of haar zoon/dochter in het middelbaar beroepsonderwijs de verplichting heeft deel te nemen aan lichamelijke opvoeding/ beweeg- en sportactiviteiten onder schooltijd. 64 procent geeft aan dat zijn of haar zoon/dochter geen verplicht aanbod onder schooltijd heeft. 4 procent van de ouders weet niet of dit wel of niet het geval is. Voor een niet verplicht schoolsportaanbod (buiten schooltijd) is de vraag als volgt gesteld: “Heeft uw zoon/dochter op school de mogelijkheid mee te doen aan een niet verplicht schoolsportaanbod?”. Van de ouders van leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs zegt 59 procent dat deze mogelijkheid er nooit is. Ongeveer een vijfde van de ouders weet niet of dit het geval is. 14 procent van de ouders geeft aan deze mogelijkheid er een tot enkele keren per jaar is en slechts 7 procent van de ouders zegt dat hun kind maandelijks (1%), wekelijks (3%) of dagelijks (2%) aan een niet verplicht schoolsport aanbod kan deelnemen. Leerlingen die een BBL-opleiding volgen (en dus ook veel minder contacturen op school hebben) hebben logischerwijs minder vaak een verplicht en niet verplicht beweeg en sportaanbod op school.

Als vervolgens aan ouders gevraagd wordt hoe vaak hun zoon of dochter deelneemt aan het niet verplichte aanbod (als dat er is), geeft zeventien procent van de ouders (n=16) aan dat hun kind hier structureel (maandelijks, wekelijks of jaarlijks) aan deelneemt. Ongeveer een derde van de ouders geeft aan dat zijn/haar kind hier enkele keren per jaar aan deelneemt en 38 procent (n=35) van de ouders geeft aan dat dit (bijna) nooit is. 7 procent van de ouders weet niet of en hoe vaak zijn/haar kind deelneemt. Ervan uitgaande dat de inschatting van ouders wat betreft het aanbod op school en de deelname van hun kind daaraan redelijk klopt, kunnen we dus concluderen dat zowel het aanbod aan verplichte als aan niet verplichte beweeg- en sportactiviteiten in het middelbaar beroepsonderwijs klein is en dat een nog kleiner percentage van de mbo-leerlingen deelneemt aan het niet verplichte aanbod.

3.1.2 Bewegen van schoolgaande jeugd volgens de beweegnorm

In het licht van de in hoofdstuk 2 weergegeven (beleids)ontwikkelingen is het niet alleen van belang te weten welk deel van de schoolgaande jeugd deelneemt aan sport- en beweegactiviteiten, maar ook met welke intensiteit zij dit doen. Een belangrijke maat daarbij is de Nederlandse Norm Gezond Bewegen (zie voor de definitie van de Nederlandse Norm Gezond Bewegen en de daaraan gerelateerde fitnorm en combinorm, bijlage 2). Tabel 3.6 laat zien hoeveel procent van de jongeren van 4 tot en met 23 jaar de beweegnorm haalt.

Tabel 3.6 Percentage respondenten dat voldoet aan de verschillende beweegnormen, 4-23 jaar

	geslacht		hoogst genoten opleiding					
	man	vrouw	BO	MBO	LBO/VMBO	HAVO/VWO	HBO	WO
NNGB volwassenen	58	55	68	41	48	55	42	48
NNGB jongeren	21	15	28	12	10	10	12	6
Fitnorm	39	30	37	27	32	34	27	35
Combinorm volwassenen	73	70	79	59	68	68	57	66
Combinorm jongeren	50	41	40	35	35	42	31	37
Inactiviteit (0 dagen)	1	2	1	6	1	1	2	1
Inactiviteit (0-2 dagen)	18	22	8	18	41	24	44	38

Bron: TNO (OBIN 2009)

Duidelijk is dat kinderen in de basisschoolleeftijd aanzienlijk meer bewegen dan leerlingen in het voortgezet onderwijs. Op iedere beweegnorm 'scoren' zij hoger. Ook het verschil tussen jongens en meisjes is hierbij opvallend. Jongens bewegen meer dan meisjes. Er zijn ook verschillen wat betreft opleidingsniveau. Jongeren met een havo- of vwo-opleiding voldoen vaker aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen, de fitnorm en combinorm dan jongeren met een vmbo- of mbo-opleiding. Vooral leerlingen met een mbo-opleiding blijven achter.

3.2 Aanbod van sport- en beweegactiviteiten op en om school

Het sport- en beweeggedrag in en om de school maakt een aanzienlijk deel uit van het totale sport- en beweeggedrag van jongeren. Vrijwel alle leerlingen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs nemen deel aan het vak lichamelijke opvoeding, waarmee dit vak een unieke plaats inneemt als het om beïnvloeding van sport- en beweeggedrag gaat. Om kinderen en jongeren iets mee te geven van en via sport en bewegen is de omvang en kwaliteit van het activiteitenaanbod in en om school van belang. Hoe vaak per week wordt sport en bewegen in en om de school nu feitelijk aangeboden aan leerlingen in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs? Hier gaan we op in in paragraaf 3.2.1. Vervolgens kijken we in paragraaf 3.2.2. naar hoe de direct betrokkenen (scholen, leerlingen en ouders) dit aanbod beoordelen.

3.2.1 Feitelijk aanbod beweeg- en sportactiviteiten op en om school

Lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs

In het basisonderwijs is lichamelijke opvoeding een vast onderdeel van het onderwijsaanbod. Kerndoelen waaraan voldaan moet worden zijn richtinggevend voor de inhoud van het vak. Net als bij andere vakken in het basisonderwijs zijn er geen voorschriften over de duur en frequentie van het aanbod. Wel zijn voor het vak lichamelijke opvoeding door de Inspectie van het onderwijs richtlijnen opgesteld voor de hoeveelheid tijd die aan het vak lichamelijke opvoeding besteed moet worden. In deze richtlijnen staat dat in de eerste twee groepen van het basisonderwijs dagelijks lichamelijke opvoeding op het rooster moet staan en voor de groepen 3 tot en met 8 minimaal twee keer per week drie kwartier (Herweijer et al. 2008: 232). De praktijk ziet er echter vaak anders uit. Hieronder volgt een overzicht van de hoeveelheid tijd die in 2009-2010 daadwerkelijk wordt besteed aan lichamelijke opvoeding. Voor zover mogelijk worden de gegevens vergeleken met gegevens van een aantal jaar geleden.

Ten behoeve van de brede analyse is in een aanvullend onderzoek in 2010 door het Mulier Instituut bij scholen nagevraagd hoeveel dagen en minuten per week zij lichamelijke opvoeding geven.

Tabel 3.7 Frequentie (in procenten) en duur (in aantal minuten per week) van lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs

	BO (n=709)
frequentie lichamelijke opvoeding (percentage scholen)	
1 dag per week	12
2 dagen per week	72
3 of meer dagen per week	16
Gemiddeld aantal minuten per week	92

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

De ondervraagden in het basisonderwijs meldden dat zij gemiddeld 92 minuten lesgeven en bijna drie kwart doet dit twee dagen per week. Let op dat het hier gaat om een gemiddelde van alle groepen van het basisonderwijs. De groepen 1 en 2 (die over het algemeen frequenter bewegingsonderwijs hebben) zijn hierin ook mee genomen. Ook is het de vraag of de respondenten hier geroosterde lestijd hebben vermeld of effectieve beweegtijd. Dit aantal minuten moet dus met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

In het onderzoek School, Bewegen en Sport rapporteerden de schoolvertegenwoordigers van de basisscholen dat ze aan de leerlingen van groep 3 tot en met 8 gemiddeld 109 minuten lichamelijke opvoeding per week aanbieden (niet in tabel). De leerlingen uit de groepen 7 en 8 die deelgenomen hebben aan het onderzoek, gaven aan in de week voorafgaande aan het invullen van de vragenlijst 106 minuten lichamelijke opvoeding te hebben gehad (Stuij et al. 2011). Ook deze gegevens over minuten moeten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden, omdat het in het onderzoek School, Bewegen en Sport om “geconstrueerde” minuten aan de hand van antwoordcategorieën met een range van een half uur.

Als we de gegevens uit 2009 en 2010 vergelijken met eerder onderzoek, blijkt dat er niet veel is veranderd aan de duur en frequentie van het aanbod van lichamelijke opvoeding op basisscholen. Volgens een peiling van de Onderwijsinspectie in 2005 bijvoorbeeld, kregen leerlingen in het basisonderwijs gemiddeld 95 minuten lichamelijke opvoeding per week (Herweijer et al. 2008: 232). Uit de periodieke peiling van het onderwijsniveau (PPON) bleek dat in 2006 in de groepen 1 en 2 van 67 bevraagde basisscholen gemiddeld 2,8 uur aan lichamelijke opvoeding wordt gegeven. In de groepen 3 tot en met 8 was dit 90 minuten. Bij 77 procent van groepen was deze tijd verdeeld over twee momenten in de week, bij achten procent van de groepen was er één keer in de week les en bij vijf procent van de scholen stonden er drie lessen per week op het programma. Als puur wordt gekeken naar effectieve lestijd per week (na aftrek voor omkleden, douchen, verplaatsen), bleek de gemiddeld 90 minuten voor de bovenbouw verminderd te zijn tot 78 minuten per week (Weerden et al. 2008: 38-39). Een onderzoek van Sardes (Jepma & Van der Vegt 2006: 20) in het kader van de eerste brede analyse kwam tot ongeveer vergelijkbare uitkomsten. Gemiddeld gezien bleken en blijken de basisscholen zich dus nog steeds redelijk aan de richtlijn van 90 minuten per week houden. Niet alle scholen bieden deze minuten verspreid over twee momenten aan.

Ander binnenschools en buitenschools sport- en beweegaanbod in het basisonderwijs

In tabel 3.8 valt af te lezen dat bijna alle basisscholen onder schooltijd ook sport- en beweegactiviteiten buiten het vak lichamelijke opvoeding aanbieden.

Tabel 3.8 Ander sport- en beweegactiviteiten voor leerlingen op basisscholen die plaatsvinden binnen schooltijd (in procenten)

	BO (n=697) %
Ander aanbod binnen schooltijd	
Sportdagen	97
Projecten ter bevordering van sport en bewegen	71
Sportoriëntatie- en keuzeactiviteiten	60
Schoolzwemmen	60
Beweeg- en sportprogramma's voor motorisch minder begaafde leerlingen	29
Anders	13

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Drie kwart van de scholen biedt tenminste drie verschillende activiteiten aan (niet in tabel). Vrijwel alle scholen houden wel eens een sportdag en een ruime meerderheid doet daarnaast iets aan projecten ter bevordering van sport en bewegen, aan schoolzwemmen of biedt sportoriëntatie- en keuzeactiviteiten aan. Maar iets meer dan een kwart van de scholen heeft een specifiek aanbod voor motorisch minder begaafde leerlingen. Op dit vlak is wel nog tien procent van de scholen van plan actief te worden. Ook voor schoolzwemmen leven er bij nogal wat scholen plannen (niet in tabel).

Ook buiten schooltijd kunnen scholen sport- en beweegactiviteiten aanbieden. Het percentage basisscholen dat bepaalde activiteiten aanbiedt, is weergegeven in tabel 3.9

Tabel 3.9 Sport- en beweegactiviteiten voor leerlingen op/via basisscholen die plaatsvinden buiten schooltijd (in procenten)

	BO (n=655) %
Aanbod op/via school buiten schooltijd	
Toernooien	63
Clinics/workshops/sportkennismakingslessen	53
Openstellen van schoolplein na schooltijd voor de leerlingen	50
Sportactiviteiten tijdens de pauze	27
Openstellen van gymzaal na schooltijd voor de leerlingen	10
Cursussen	9
Openstellen van sportvelden in de openlucht na schooltijd voor de leerlingen	8
Anders	18
De school biedt geen beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd aan	6

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Zoals uit tabel 3.10 kan worden afgelezen biedt 94 procent van alle basisscholen buiten schooltijd sport- en beweegactiviteiten aan. Ongeveer de helft van alle basisscholen biedt als

buitenschoolse activiteiten tamelijk incidentele activiteiten aan zoals toernooien, clinics en kennismakingslessen. Het schoolplein kan bij de helft van de basisscholen ook na schooltijd worden gebruikt. De andere aanwezige sportfaciliteiten worden veel minder vaak opengesteld na schooltijd. Scholen die hun schoolplein of sportvoorziening openstellen voor leerlingen doen dit wel frequent, veelal dagelijks of wekelijks. Ongeveer een kwart van de scholen biedt sportactiviteiten tijdens de pauze aan en de helft daarvan dagelijks. De basisscholen die cursussen aanbieden doen dat veelal incidenteel, maar een kwart is hiermee juist heel actief en heeft wekelijks een aanbod.

Aan scholen met een aanbod van beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd is vervolgens gevraagd hoe frequent leerlingen op school de mogelijkheid hebben aan een dergelijke activiteiten deel te nemen. De resultaten hiervan zijn weergegeven in tabel 3.10.

Tabel 3.10 Frequentie totaal aanbod beweeg- en sportactiviteiten, buiten schooltijd, op basisscholen (in procenten van scholen met aanbod)

	BO (n=528) %
frequentie totaal aanbod beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd	
1 tot enkele keren per jaar	50
(vrijwel) maandelijks	23
(vrijwel) wekelijks	21
(vrijwel) dagelijks	6

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Van de basisscholen die een buitenschools aanbod hebben biedt zes procent dagelijks een activiteit aan. Op 21 procent van de scholen is er een wekelijks aanbod. Gemiddeld bieden de basisscholen die een wekelijks aanbod hebben zeker drie verschillende activiteiten aan (niet in tabel).

Een ruime meerderheid van de basisscholen zonder een buitenschools sport- en beweegaanbod geeft als reden voor het ontbreken daarvan als reden dat men dit niet ziet als primaire verantwoordelijkheid van de school. Daarnaast speelt een gebrek aan geschikt kader en aan beschikbare accommodatie een rol bij respectievelijk een derde en een kwart van de scholen. Ook te weinig ondersteuning door gemeenten en sportverenigingen wordt door zeker een op de zes scholen genoemd.

Als we de gegevens van 2010 vergelijken met eerder onderzoek¹⁹, lijkt het erop dat er in de omvang van het sportaanbod op en om scholen buiten de les lichamelijke opvoeding sinds 2006 niet heel veel veranderd is. Ook in 2006 gaven bijna alle scholen aan naast de lessen

¹⁹ De vergelijking moet met zeer grote voorzichtigheid gemaakt worden, omdat het niet om dezelfde groep scholen gaat die bevraagd is en omdat de vraagstelling in 2010 her en der afweek van de vraagstellingen ten tijde van de eerste Brede Analyse in 2006.

lichamelijke opvoeding andere beweeg- en sportactiviteiten onder schooltijd aan te bieden. In de meeste gevallen waren dit sportdagen. Destijds gaf ook 85 procent van de basisscholen aan een beweeg- en sportaanbod buiten schooltijd te hebben. Het meeste aanbod, zoals sporttoernooien, clinics en kennismakingslessen, vond ook toen op ad hoc basis plaats (een of enkele keren per jaar). Schoolplein en gymzaal activiteiten na schooltijd werden wel vaker structureel aangeboden. Een kwart van de basisscholen gaf in 2006 aan het schoolplein na schooltijd voor kinderen open te stellen. In 87 procent van de gevallen deden de scholen dit dagelijks. Ook was er op vijf procent van de basisscholen voor leerlingen de mogelijkheid na schooltijd in de gymzaal te sporten (Jepma & van der Vegt 2006: 26). Openstelling van het schoolplein en de gymzaal na schooltijd lijkt in 2010 wel iets vaker voor te komen dan in 2006²⁰ (zie tabel 3.9).

Lichamelijke opvoeding in het voortgezet onderwijs

Evenals in het basisonderwijs zijn er ook in het voortgezet onderwijs voor lichamelijke opvoeding kerndoelen en eindtermen geformuleerd waaraan scholen zich inhoudelijk moeten houden. Tot 2005 gold er voor de vakken maatschappijleer, kunstzininge vorming en lichamelijke opvoeding een minimumlessentabel. In 2005 is via de Wet op het voortgezet onderwijs de minimumlessentabel afgeschaft om recht te doen aan de autonomie van scholen. Als gevolg van een amendement van de Tweede Kamer is in 2006 artikel 6d als wijziging aan de wet toegevoegd, zodat de hoeveelheid onderwijstijd voor lichamelijke opvoeding gewaarborgd blijft (Ministerie van OCW 2006)²¹. Daarom blijft het aantal klokuren uit de minimum lessentabel van voor 2005 gewaarborgd, maar is de invulling over lesweken wel vrijer geworden. Voor de havo gaat het dan om 360 klokuren en voor het vwo om 400 klokuren verdeeld over respectievelijk vijf en zes leerjaren. Voor het vmbo zijn minimaal 400 lessen van 50 minuten (dit komt overeen met 333 klokuren) over alle vier leerjaren verplicht. Sinds 1999 is het voor leerlingen in de bovenbouw van de havo en het vwo ook mogelijk in het vrije deel van hun opleiding extra lessen lichamelijke opvoeding als keuzevak te volgen middels het vak bewegen, sport en maatschappij (BSM). In het schooljaar 2009/2010 waren er 193 scholen in Nederland die dit vak aanboden aan ongeveer 13.000 leerlingen (KVLO 2010, interne communicatie). Op het vmbo kan sinds 2007 ook het keuzevak Lichamelijke Opvoeding 2 gevolgd worden. In het schooljaar 2009-2010 waren er 200 scholen die dit vak aanboden. In het scholenonderzoek dat het Mulier Instituut in 2010 heeft gehouden is niet gevraagd naar deze specifieke vakken, maar wel naar de totale omvang van het vak lichamelijke opvoeding.

²⁰ Ook ontwerpers van speelplekken en bedrijven die speeltoestellen leveren, zoals Nijha, besteden de laatste jaren bij de inrichtingen van schoolpleinen steeds meer aandacht aan het gebruik buiten schooltijd. Regelmatig worden zowel algemeen voortgezet onderwijs als ook leerlingen en leerkrachten alsook betrokkenen van de buitenschoolse opvang en wijbewoners betrokken bij de inrichting van het schoolplein.

²¹ Artikel 6d luidt als volgt: 'Onderwijs in lichamelijke opvoeding, bestaande uit praktische bewegingsactiviteiten, wordt verspreid verzorgd over alle leerjaren van het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en het hoger algemeen voortgezet onderwijs. Dit onderwijs vindt plaats gespreid over de schoolweken, in zodanige substantiële omvang en schooltijd dat wordt voldaan aan de eisen op het gebied van kwaliteit, intensiteit en variëteit van de bewegingsactiviteiten neergelegd in kerndoelen en examenprogramma's. Daarbij wordt uitgegaan van de situatie zoals die op 1 augustus voor het bewegingsonderwijs gold. In afwijking van de tweede volzin geldt voor het laatste leerjaar het voorschrift, dat het onderwijs in het eindexamen vak lichamelijke opvoeding niet eerder mag worden afgesloten dan in de maand december' (OCW 2006). Op verzoek van OCW onderzoekt de inspectie voor het onderwijs wat de effecten van de verandering zijn geweest op het aantal uren dat momenteel wordt besteed aan lichamelijke opvoeding. Zij rapporteert daarover in het Onderwijsverslag.

In tabel 3.11 is te zien hoe het in 2010 staat met de frequentie en duur van het aanbod lichamelijke opvoeding op middelbare scholen in Nederland.

Tabel 3.11 Frequentie (in procenten) en duur (in aantal minuten per week) van lichamelijke opvoeding op VO scholen

	VO (n=308)
frequentie lichamelijke opvoeding (percentage scholen)	
1 dag per week ²²	39
2 dagen per week	53
3 of meer dagen per week	7
Gemiddeld aantal minuten per week	114

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

We zien dat op middelbare scholen gemiddeld 114 minuten per week lichamelijke opvoeding gegeven wordt en dat dit op meer dan de helft van de scholen verspreid over twee dagen in de week gegeven wordt. Eerder gedane onderzoeken (o.a. Herweijer et al. 2008; Jepma & Van der Vegt 2006) lieten een iets grotere omvang zien. Door andere vraagstellingen en steekproeven kan hieraan geen harde conclusie verbonden worden, maar mogelijk wijst dit in de richting van een daling van de duur per week van het vak lichamelijke opvoeding.

Ander binnenschools en buitenschools sport- en beweegaanbod in het voortgezet onderwijs

Naast het vak lichamenlijk opvoeding bieden vrijwel alle middelbare scholen ook nog andere beweeg- en sportactiviteiten onder schooltijd aan. Een overzicht hiervan is gegeven in tabel 3.12.

Tabel 3.12 Andere sport- en beweegactiviteiten voor leerlingen op middelbare scholen die plaatsvinden binnen schooltijd (in procenten)

	VO (n=307) %
Ander aanbod binnen schooltijd	
Sportdagen	99
Sportoriëntatie- en keuzeactiviteiten	89
Projecten ter bevordering van sport en bewegen	67
Beweeg- en sportprogramma's voor motorisch minder begaafde leerlingen	23
Schoolzwemmen	16
Anders	27

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Nagenoeg alle scholen bieden onder schooltijd sportdagen aan. In de meeste gevallen gaat het dan om een of enkele keren per jaar. Ook bieden negen op de tien scholen sportoriëntatie- en keuzeactiviteiten aan. Vergeleken met het basisonderwijs wordt er minder aan schoolzwemmen gedaan en ongeveer even vaak aan activiteiten voor motorisch minder begaafde leerlingen.

²² Het kan hier ook gaan om blokuren/meerdere lesuren op één dag.

In tabel 3.13 is te zien hoeveel procent van de scholen een buitenschools aanbod van beweeg- en sportactiviteiten heeft.

Tabel 3.13 Sport- en beweegactiviteiten voor leerlingen op/via middelbare scholen die plaatsvinden buiten schooltijd (in procenten)

	VO (n=288) %
Aanbod op/via school buiten schooltijd	
Toernooien	76
Clinics/workshops/sportkennismakingslessen	54
Openstellen van gymzaal na schooltijd voor de leerlingen	19
Openstellen van schoolplein na schooltijd voor de leerlingen	13
Sportactiviteiten tijdens de pauze	11
Cursussen	9
Openstellen van sportvelden in de openlucht na schooltijd voor de leerlingen	6
Anders	11
De school biedt geen beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd aan	10

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Uit tabel 3.13 blijkt dat in 2010 negen op de tien middelbare scholen een sport- en beweegaanbod buiten schooltijd heeft. Drie kwart van de middelbare scholen biedt buiten schooltijd sporttoernooien aan voor haar leerlingen en op meer dan de helft van de middelbare scholen kunnen leerlingen wel eens deelnemen aan clinics, workshops of sportkennismakingslessen. Veel minder scholen stellen de gymzaal en het schoolplein na schooltijd open voor leerlingen. Scholen die dat doen, doen dat wel frequenter (wekelijks of dagelijks) dan het aanbieden van toernooien en clinics (dit gebeurt vaker incidenteel: een tot enkele keren per jaar, niet in tabel). Interessant is ook om te kijken naar de frequentie van het totale aanbod van middelbare scholen.

Tabel 3.14 Frequentie totaal aanbod beweeg- en sportactiviteiten op middelbare scholen, buiten schooltijd (in procenten van scholen met aanbod)

	VO (n=250) %
frequentie totaal aanbod beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd	
1 tot enkele keren per jaar	63
(vrijwel) maandelijks	19
(vrijwel) wekelijks	16
(vrijwel) dagelijks	2

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Op bijna twee derde van de middelbare scholen die een naschools sport en beweegaanbod hebben, vindt dit aanbod een tot enkele keren per jaar plaats. Op slechts enkele middelbare scholen hebben leerlingen de gelegenheid op frequente basis deel te nemen aan beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd. Slechts twee procent van de scholen biedt een dagelijks aanbod aan, zestien procent heeft een wekelijks aanbod.

Wanneer we de cijfers van het naschoolse aanbod uit 2010 vergelijken met het onderzoek voor de brede analyse van 2006 zien we dat het aanbod sinds 2006 niet is gegroeid, noch is afgenomen. In 2006 gaf 88 procent van de middelbare scholen aan een buitenschool sport- en beweegaanbod te hebben.

Evenals in 2010 ging het in de meeste gevallen niet om een dagelijks aanbod. Het openstellen van de gymzaal na schooltijd voor leerlingen (dit deed 34 % van de scholen) gebeurde ook in 2006 in de meeste gevallen meer structureel. In tien procent van de gevallen werd de gymzaal dagelijks opengesteld, in 65 procent van de gevallen wekelijks (Jepma & Van der Vegt 2006: 26).

Sport- en beweegaanbod op mbo-instellingen

Sinds de invoering van de van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) in 1996, is bewegen en sport niet meer opgenomen in de kwalificatiestructuur van het middelbaar beroepsonderwijs en dus is lichamelijke opvoeding bij dit type onderwijs ook geen verplicht vak meer. Of en zo ja, hoeveel aandacht mbo-instellingen besteden aan sport en bewegen, kunnen zij zelf bepalen. Door het platform bewegen en sport mbo worden mbo-instellingen wel gestimuleerd om aandacht te besteden aan bewegen en sport. Juist in het middelbaar beroepsonderwijs zijn veel leerlingen onvoldoende actief. Voor het toekomstig werknemerschap van de mbo-studenten is een gezonde geest in een gezond lichaam erg belangrijk. Ook het rijk onderschrijft deze mening en maakt middels het beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs, geld vrij voor sport en bewegen in de mbo-sector. Door het platform bewegen en sport van de mbo-raad worden mbo-instellingen gestimuleerd mee te doen aan de impuls door bewegen, sport en vitaliteit een structurele plek te geven in het onderwijsprogramma. Het streven van het beleidskader is dat in de periode van 2009 tot 2012 minimaal vijftig mbo-instellingen per leerjaar tenminste vijf procent van het in instelling verzorgd onderwijs (iivo) richten op bewegen en sport (de zogenaamde vijfprocentnorm). Tevens moet dit ook verankerd zijn in het Onderwijs en Examen Reglement van de instellingen (het zogenaamde OER) (Duijvestijn & Groot 2010).

Vanaf 2006 heeft de DSP groep verschillende onderzoeken uitgevoerd naar plek van bewegen en sport in het middelbaar beroepsonderwijs (Duijvestijn 2006, Duijvestijn & Abraham 2008, Duijvestijn & de Groot 2010). Ze hebben hierin vrijwel alle mbo-instellingen in Nederland bevraagd. Uit de laatste meting (voorjaar 2010) bleek dat 43 procent van de mbo-instellingen de thema's bewegen en sport, vitaliteit en/of gezondheid expliciet in hun centrale beleidsdocumenten hebben verankerd. Voor de instellingen die ondersteund worden vanuit het beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs liggen de percentages hoger dan bij de instellingen die geen financiering ontvangen vanuit het beleidskader (respectievelijk 69% en 21%). Binnen mbo-instellingen zijn echter vaak verschillende sectoren, clusters en/of domeinen met elk hun eigen directie en visie- en/of beleidsdocumenten. Wel of geen aandacht in het centrale beleid wil dus nog niet altijd zeggen dat dit op de hele instelling op dezelfde manier terug komt. In 2010 is gemiddeld genomen op een van de drie sectors-, cluster- en/of domeinen het thema sport en bewegen in de (jaar)plannen opgenomen. Ongeveer een kwart van de opleidingen heeft het thema opgenomen in de OER of studiegids. Vervolgens is het natuurlijk de vraag hoe opname in het beleid zich vertaalt in het aanbod aan beweeg- en sportactiviteiten voor leerlingen. Bijna drie kwart van alle mbo-instellingen zegt een beweeg- en sportaanbod voor

een deel van haar BOL-opleidingen te hebben. Voor BBL-opleidingen is dit 17 procent. Zoals verwacht hebben de instellingen die bewegen en sport ook in hun beleid hebben verankerd vaker een aanbod dan instellingen waar dit niet het geval is. Overigens zegt het hebben van een aanbod nog niets over hoeveel leerlingen hiermee bereikt worden en hoe de omvang van dit aanbod er uitziet. Bij navraag op de mbo-instellingen blijkt dat (volgens inschatting van de bevroegden) 29% van de eerstejaars BOL-leerlingen de vijfprocentnorm halen. In de daarop volgende leerjaren daalt dit percentage gestaag; 13 procent van de tweede jaars, 6 procent van de derde jaars en 5 procent van de vierde jaars BOL-leerlingen voldoet aan de vijfprocentnorm. Dit betekent dat in 2010 naar schatting ongeveer 17 procent van alle 338.343 BOL-studenten de vijfprocentnorm heeft gehaald. De instellingen die gesubsidieerd worden uit het beleidskader scoren beter dan de instellingen zonder extra subsidie. Wanneer gekeken wordt naar de BBL-opleiding zien we dat het aanbod nog veel kleiner is. Slechts een minimaal aantal instellingen biedt ook sport- en beweegactiviteiten voor BBL-leerlingen aan, wat tevens inhoudt dat op slechts enkele instellingen de eerstejaars leerlingen de vijfprocentnorm behalen. Gemiddeld behaalt slechts 0,6 procent van de BBL-leerlingen de vijfprocentnorm (Duijvestijn & de Groot 2010: 7-15).

In paragraaf 3.1.1 zagen we reeds dat ook volgens ouders van mbo-leerlingen het aanbod van beweeg- en sportactiviteiten op de school van hun zoon/dochter niet groot is. Een derde van de ouders gaf aan dat zijn/haar kind enig verplicht aanbod aan beweeg- en sportactiviteiten op school heeft en ongeveer een vijfde wist te vertellen dat er een niet verplicht beweeg- en sportaanbod is.

Wanneer de cijfers van 2010 vergeleken worden met die van 2006 en 2008 lijkt er een lichte toename te zijn van het beweeg- en sportaanbod in het middelbaar beroepsonderwijs. Tussen 2006 en 2008 was er al een lichte groei te zien in het aantal instellingen dat een verplicht beweeg- en sport aanbod heeft (Duijvestijn & Abraham 2008). Ook tussen 2008 en 2010 lijkt het aanbod wederom toegenomen. Hoewel de vraagstelling ten opzichte van 2008 iets gewijzigd is en de cijfers daarom met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden, lijken de percentages van de vijfprocentnorm voor de eerste jaars BOL-studenten behoorlijk te zijn toegenomen.²³

3.2.2 Oordeel van direct betrokkenen over de kwantiteit van het aanbod

In deze paragraaf gaat de aandacht uit naar de mate waarin leerlingen, ouders, docenten, schoolbestuurders en directies in het basis en voortgezet onderwijs tevreden zijn over de hoeveelheid van het sport- en beweegaanbod in en om de school. Een belangrijke bron om antwoord te geven op deze vraag is het 'scholenonderzoek' (Mulier Instituut 2010), waarbij verschillende vragen zijn voorgelegd aan directeuren (basisonderwijs), docenten lichamelijke opvoeding en vaksectiehoofden lichamelijke opvoeding (voortgezet onderwijs). Het Scholenonderzoek is niet voorgelegd aan directeuren of docenten in het middelbaar beroepsonderwijs. Tevens is gebruik gemaakt van het 'ouderonderzoek' (Mulier Instituut 2010)

²³ Omdat in 2008 de vijfprocentnorm nog niet was geïntroduceerd en omdat in dat jaar werd gemeten op instellingsniveau en in 2010 op opleidingsniveau is het lastig vast te stellen hoe groot de stijging precies is.

om de mening van ouders en leerlingen te bevragen. Daar waar mogelijk wordt vergeleken of aangevuld met met het scholenonderzoek uit 2006 (Jepma & Van der Vegt 2006), de Nationale Scholierenmonitor uit 2007 (Van der Vegt 2007) van onderzoeksbureau Sardes en het Nationale Scholenonderzoek van het centrum voor online onderzoek (2009).

Tevredenheid over de kwantiteit van het beweeg- en sportaanbod: scholen

In tabellen 3.15 en 3.16 is te lezen in welke mate de ondervraagden op scholen tevreden zijn over de kwantiteit van het aanbod van beweeg- en sportactiviteiten op en om school.

Tabel 3.15 Tevredenheid van basisscholen over de kwantiteit (frequentie, tijd, etc.) van de beweeg- en sportactiviteiten, binnen schooltijd en buiten schooltijd (in procenten)

	Binnen (n=695)	Buiten (n=525)
	%	%
Kwantiteit is onvoldoende	40	38
Kwantiteit is voldoende	60	62

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Vier op de tien ondervraagden op basisscholen vindt de kwantiteit van het beweeg- en sportaanbod binnen onvoldoende. Ditzelfde hetzelfde geldt voor de hoeveelheid van het aanbod buiten schooltijd. Basisscholen met een vakleerkracht en/of combinatiefunctionaris zijn iets vaker tevreden over de kwantiteit (frequentie, tijd, etc.) van het beweeg- en sportaanbod binnen schooltijd als deze lessen worden verzorgd door een vakleerkracht en/of een combinatiefunctionaris. 64% van de basisscholen vindt in die gevallen het aantal uren (ruim) voldoende. Bij scholen waar kinderen lessen krijgen van een groepsleerkracht is dat 54 procent. Een dergelijk verschil bestaat niet als wordt gekeken naar de lessen beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd.

Tabel 3.16 Tevredenheid van middelbare scholen over de kwantiteit (frequentie, tijd, etc.) van de beweeg- en sportactiviteiten, binnen schooltijd en buiten schooltijd (in procenten)

	Binnen (n=302)	Buiten (n=250)
	%	%
Kwantiteit is onvoldoende	70	64
Kwantiteit is voldoende	30	36

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Binnen het voortgezet onderwijs is maar liefst 70 procent van de ondervraagden ontevreden over de hoeveelheid van het beweeg- en sport aanbod (zie tabel 3.16). Mogelijk is het grote verschil met het basisonderwijs te verklaren door het feit dat de vragenlijst op het voortgezet onderwijs is ingevuld door een vakdocent lichamelijke opvoeding en op de basisscholen in de meeste gevallen door de directeur van de school. Vanwege hun achtergrond zullen de specifiek op sport en bewegen geschoolde docenten mogelijk eerder geneigd zijn de hoeveelheid van het beweeg en sportaanbod op hun school te weinig te vinden. Desalnietemin is deze grote

ontevredenheid over de hoeveelheid van het beweeg- en sportaanbod op middelbare scholen alarmerend te noemen.

Ter vergelijking: uit een onderzoek van Sardes bleek dat in 2006 58 procent van de basisscholen en drie kwart van de middelbare scholen de kwantiteit van het binnenschoolse sport- en beweegaanbod onvoldoende vond (Jepma & van der Vegt 2006: 23). Daarnaast was 44 procent van de basisscholen en 67 procent van de middelbare scholen niet tevreden over de hoeveelheid van het naschoolse aanbod (Jepma & Van der Vegt 2006: 28).

Tevredenheid over de kwantiteit van het beweeg- en sportaanbod: ouders

Ook ouders van kinderen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs is gevraagd in welke mate zij tevreden zijn over de kwantiteit van het beweeg- en sportaanbod op school van hun kinderen.

Ongeveer twee derde van de ouders van basisscholieren zegt tevreden te zijn over het aantal uren dat hun zoon/dochter een verplicht sport en beweegaanbod op school krijgt (tabel 3.17). Over de hoeveelheid van het buitenschoolse aanbod lijken ouders nog iets meer tevreden te zijn.

Tabel 3.17 Tevredenheid van ouders van basisscholieren over het aantal uren van het verplichte (binnen schooltijd) en het niet-verplichte (buiten schooltijd) beweeg- en sportaanbod (in procenten)

	Binnen (n=434)	Buiten (n=261)
	%	%
Ik vind dit (veel) te weinig	31	21
Ik ben hier tevreden over	69	78
Ik vind dit (veel) te veel	0	1
Gemiddeld	2,7	2,8

Bron: Mulier Instituut, ouderonderzoek Brede Analyse 2010

Uit het ouderonderzoek (Mulier Instituut 2010) blijkt tevens dat ouders duidelijk meer tevreden zijn over de kwantiteit (aantal uren) van het aanbod van de lessen beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd op basisscholen als deze lessen worden verzorgd door een vakleerkracht²⁴. 79 procent van de ouders is in die gevallen tevreden over het aantal uren en 21 procent vindt dat (veel) te weinig. Van de ouders waar kinderen lessen krijgen van een groepsleerkracht is 62 procent van de scholen tevreden over het aantal uren voor beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd en 38 procent vindt dat aantal uren (veel) te weinig. Opvallend is dat er geen ouders zijn die aangeven dat er (veel) te veel uren aan dergelijke lessen wordt besteed.

Bij de kwantiteit van het aanbod buiten schooltijd zijn er op dit punt geen verschillen.

²⁴ Scholen met een combinatiefunctionaris zijn ingedeeld in de groep scholen met een vakleerkracht. Voor meer informatie over combinatiefunctionarissen, zie 3.3.4.

Tabel 3.18 Tevredenheid van ouders van middelbare scholieren over het aantal uren van het verplichte (binnen schooltijd) en het niet-verplichte (buiten schooltijd) beweeg- en sportaanbod (in procenten)

	Binnen (n=428)	Buiten (n=206)
	%	%
ik vind dit (veel) te weinig	29	20
ik ben hier tevreden over	69	78
ik vind dit (veel) te veel	1	1
Gemiddeld	2,7	2,8

Bron: Mulier Instituut, ouderonderzoek Brede Analyse 2010

De tevredenheid over de kwantiteit van het beweeg- en sportaanbod op de school van hun kinderen is voor ouders van middelbare scholieren vergelijkbaar met die van ouders van basisscholieren (zie tabel 3.17 & tabel 3.18).

Tabel 3.19 Tevredenheid van ouders van mbo-scholieren over het aantal uren van het verplichte (binnen schooltijd) en het niet-verplichte (buiten schooltijd) beweeg- en sportaanbod (in procenten)

	Binnen (n=133)	Buiten (n=83)
	%	%
ik vind dit (veel) te weinig	26	35
ik ben hier tevreden over	71	63
ik vind dit (veel) te veel	3	2
Gemiddeld	2,7	2,6

Bron: Mulier Instituut, ouderonderzoek Brede Analyse 2010

Ook ouders van middelbare scholieren lijken redelijk tevreden over de hoeveelheid van het aanbod binnen schooltijd (zie tabel 3.19). Opvallend is dat wel meer dan een derde van de ouders van mbo-scholieren ontevreden is over het de hoeveelheid van het buitenschoolse beweeg- en sportaanbod, dit in tegenstelling tot ouders van basis- en middelbare scholieren (ca. 20%). Waarschijnlijk houdt dit verband met het aanbod.

Tevredenheid over de kwantiteit van het beweeg- en sportaanbod: leerlingen

Wanneer de ouders gevraagd wordt aan te geven of hun kinderen tevreden zijn over het aantal uren lichamelijke opvoeding, zijn er verschillen op te merken tussen aan de ene kant de kinderen in het basisonderwijs en aan de anderen kant de middelbare scholieren en mbo-studenten. Een kwart (27%) van de ouders met kinderen in het basisonderwijs denkt dat hun kinderen liever meer uren lichamelijke opvoeding zouden hebben en slechts twee procent denkt dat hun kinderen vinden dat ze nu (veel) te veel uren lichamelijke opvoeding moeten volgen. Minder ouders van kinderen in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs menen dat hun kinderen vinden dat zij te weinig uren lichamelijke opvoeding hebben (respectievelijk 19% en 16%, niet in tabel). Wat betreft de tevredenheid over de hoeveelheid van het buitenschoolse aanbod, hebben de kinderen dezelfde mening als hun ouders (volgens de

ouders). Volgens de ouders zijn de kinderen in het basisonderwijs, vergeleken met scholieren in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs het minst tevreden over de hoeveelheid van het buitenschoolse aanbod.

In 2007 is aan leerlingen van het voortgezet onderwijs gevraagd wat zij vinden van het sport- en beweegaanbod op hun school (Van der Vegt et al. 2007). De helft van de scholieren (51%) vond dat ze genoeg uren lichamelijke opvoeding krijgen per week en 44 procent vond dit te weinig. Ongeveer dezelfde percentages gelden voor het naschoolse sportaanbod door de school; 47 procent vond dat er genoeg activiteiten worden aangeboden en een even groot percentage te weinig.

3.2.3 Oordeel van direct betrokkenen over de kwaliteit van het aanbod

In de vorige paragraaf is de aandacht uitgegaan naar de mening over de kwantiteit van het aanbod. In deze paragraaf richten wij ons op de kwaliteit. Net als in de vorige paragraaf zijn de bronnen het 'scholenonderzoek' (Mulier Instituut 2010) en het ouderonderzoek (Mulier Instituut 2010). Daar waar mogelijk vergeleken we met het scholenonderzoek uit 2006 (Jepma & Van der Vegt 2006), de Nationale Scholierenmonitor uit 2007 van onderzoeksbureau Sardes (Van der Vegt 2007) en het Nationale Scholenonderzoek van het centrum voor online onderzoek (2009).

Tevredenheid over de kwaliteit van het beweeg- en sportaanbod: scholen

Wanneer basisscholen gevraagd wordt naar de tevredenheid over de kwaliteit van de beweeg- en sportactiviteiten (variatie, niveau, etc.), komt naar voren komt dat drie kwart van de basisscholen hier tevreden over is (zie tabel 3.20). Dit geldt zowel de beweeg- en sportactiviteiten binnen als buiten schooltijd.

Uit het scholenonderzoek (Mulier Instituut 2010) blijkt tevens dat basisscholen duidelijk meer tevreden zijn over de kwaliteit (gevarieerdheid, niveau, etc.) van het aanbod van de beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd als deze lessen worden verzorgd door een vakleerkracht en/of een combinatiefunctionaris. Maar liefst 95 procent van de basisscholen vindt die kwaliteit (ruim) voldoende. Onder scholen waar kinderen lessen krijgen van een groepsleerkracht is dat 62 procent. Dit verschil is er niet als wordt gekeken naar de lessen beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd

Tabel 3.20 *Tevredenheid van basisscholen over de kwaliteit (gevarieerdheid, niveau, etc.) van de beweeg- en sportactiviteiten, binnen schooltijd en buiten schooltijd (in procenten)*

	Binnen (n=695)	Buiten (n=527)
	%	%
Kwaliteit is onvoldoende	24	23
Kwaliteit is voldoende	76	77

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Als het gaat om de lessen binnen schooltijd zijn middelbare scholen meer tevreden dan basisscholen (zie tabel 3.21). Bij 88 procent van de VO-scholen is men tevreden over de kwaliteit van de beweeg- en sportactiviteiten van het aanbod binnen schooltijd. Over de

kwaliteit van die activiteiten buiten schooltijd is bij de middelbare scholen twee derde tevreden. Dit is juist minder dan bij basisscholen.

Tabel 3.21 Tevredenheid van middelbare scholen over de kwaliteit (gevarieerdheid, niveau, etc.) van de beweeg- en sportactiviteiten, binnen schooltijd en buiten schooltijd (in procenten)

	Binnen (n=302)	Buiten (n=250)
	%	%
Kwaliteit is onvoldoende	12	35
Kwaliteit is voldoende	88	65

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

In 2006 was het zo dat ongeveer een derde van de basisscholen (36%) en een vijfde van de voortgezet onderwijs scholen de kwaliteit van het binnenschoolse sport- en beweegaanbod onvoldoende vond (Jepma & Van der Vegt 2006: 23). Ten aanzien van het naschoolse aanbod was een derde van de basisscholen (35%) en bijna de helft van de middelbare scholen (46%) ontevreden over de kwaliteit van het naschoolse aanbod (Jepma & Van der Vegt 2006: 29). Er kan dus voorzichtig gesteld worden dat de tevredenheid over de kwaliteit van het binnen- en naschoolse beweeg- en sportaanbod binnen zowel het primaire onderwijs als het voortgezet onderwijs is verbeterd.

Tevredenheid over de kwaliteit van het beweeg- en sportaanbod: ouders

Ook de ouders is gevraagd of zij tevreden zijn over de kwaliteit van het verplichte sport- en beweegaanbod binnen schooltijd (lessen lichamelijke opvoeding) en buiten schooltijd (zie tabel 3.22 t/m 3.24).

Tabel 3.22 Tevredenheid van ouders van basisscholieren over de kwaliteit van het verplichte en het niet-verplichte beweeg- en sportaanbod (in procenten)

	Binnen (n=420)	Buiten (n=249)
	%	%
(Helemaal) niet tevreden	9	6
Neutraal	30	40
(Helemaal) tevreden	60	55
Gemiddeld	3,5	3,5

Gemiddelde scores bij de kwaliteit: 1= helemaal niet tevreden t/m 5= helemaal tevreden

Bron: Mulier Instituut, ouderonderzoek Brede analyse 2010

60 procent van de ouders met kinderen in het basisonderwijs is tevreden over de kwaliteit van het verplichte beweeg- en sportaanbod, een derde heeft een neutrale houding en 9 procent is ontevreden (zie tabel 3.22). Over de kwaliteit van het niet-verplichte beweeg- en sportaanbod zijn de ouders ongeveer even tevreden, zij het dat hun mening net wat meer 'naar het midden toe' niigt.

Het Nationale Scholenonderzoek (Centrum voor Online Onderzoek 2009) geeft een net wat positievere blik op de kwaliteit van de gymlessen. 69 procent van de ouders is daar (zeer) tevreden over, 23 procent heeft een neutrale mening en 8 procent is (zeer) ontevreden.

Wel zijn er duidelijke verschillen te zien in de tevredenheid van ouders waarvan het kind op een basisschool zit met een vakleerkracht en ouders met kinderen op een school zonder vakleerkracht²⁵. Uit het Nationale Scholenonderzoek (Centrum voor Online Onderzoek 2009) kwam al naar voren dat drie kwart van de ouders het belangrijk vindt dat hun kind gymlessen/bewegingsonderwijs krijgt van een gespecialiseerde sportdocent. Uit het ouderonderzoek (Mulier Instituut 2010) blijkt dat ouders ook meer tevreden zijn over de kwaliteit van de beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd, wanneer er op school een vakleerkracht werkzaam is. Zeven op de tien ouders met kinderen die op basisscholen zitten waar een vakleerkracht werkzaam is, zijn (helemaal) tevreden over de kwaliteit van die lessen en 5 procent is daarover (helemaal) niet tevreden (Mulier Instituut 2010). Onder ouders van kinderen waarbij de lessen worden verzorgd door een groepsleerkracht is 55 procent (helemaal) tevreden over de kwaliteit en 14 procent is daarover (helemaal) niet tevreden. Bij de kwaliteit van het aanbod buiten schooltijd zijn er wat dit betreft geen verschillen.

De ouders van kinderen in het voortgezet onderwijs hebben min of meer dezelfde mening over de kwaliteit van het verplichte en het niet-verplichte beweeg- en sportaanbod als ouders in het basisonderwijs. Ruim de helft is tevreden over die kwaliteit, een derde heeft een neutrale mening en 8 procent tot 10 procent is er (helemaal) niet tevreden over (zie tabel 3.23).

Tabel 3.23 Tevredenheid van ouders van middelbare scholieren over de kwaliteit van het verplichte en het niet-verplichte beweeg- en sportaanbod (in procenten)

	Binnen (n=408)	Buiten (n=200)
	%	%
(Helemaal) niet tevreden	10	8
Neutraal	32	36
(Helemaal) tevreden	58	57
Gemiddeld	3,5	3,5

Gemiddelde scores bij de kwaliteit: 1= helemaal niet tevreden t/m 5= helemaal tevreden

Bron: Mulier Instituut, ouderonderzoek Brede Analyse 2010

De ouders van kinderen in het mbo hebben ongeveer dezelfde mening over de kwaliteit van het verplichte en het niet-verplichte beweeg- en sportaanbod dat hun kinderen in het mbo volgen als de ouders van kinderen in het voortgezet onderwijs. Bij het mbo is ongeveer de helft van de

²⁵ Scholen met een combinatiefunctionaris zijn ingedeeld in de groep scholen met een vakleerkracht. Voor meer informatie over combinatiefunctionarissen (zie 3.3.4).

ouders tevreden over de kwaliteit van verplichte en het niet-verplichte beweeg- en sportaanbod, een derde is niet tevreden maar ook niet ontevreden en een kleiner deel (11 % tot 14 %) is er (helemaal) niet tevreden over (zie tabel 3.24).

Tabel 3.24 Tevredenheid van ouders van mbo-studenten over de kwaliteit van het verplichte en het niet-verplichte beweeg- en sportaanbod (in procenten)

	Binnen (n=131)	Buiten (n=79)
	%	%
(Helemaal) niet tevreden	11	14
Neutraal	34	38
(Helemaal) tevreden	55	48
Gemiddeld	3,4	3,4

Gemiddelde scores bij de kwaliteit: 1= helemaal niet tevreden t/m 5= helemaal tevreden

Bron: Mulier Instituut, ouderonderzoek Brede Analyse 2010

Als de meningen van de ouders betreffende de kwaliteit van het verplichte en het niet-verplichte beweeg- en sportaanbod dat hun kinderen volgen met elkaar worden vergeleken, komt naar voren dat er op dit terrein slechts kleine verschillen bestaan tussen basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs.

Tevredenheid over de kwaliteit van het beweeg- en sportaanbod: leerlingen

Als de ouders moeten inschatten hoe hun kinderen denken over de kwaliteit van de lessen lichamelijke opvoeding binnen schooltijd geven ouders aan dat hun kinderen ongeveer even tevreden zijn als zichzelf. Iets meer dan de helft van alle ouders denkt dat hun kind (helemaal) tevreden is, een derde schat in dat hun kind niet tevreden is maar ook niet ontevreden en 11 procent denkt dat hun kind (helemaal) niet tevreden is. Er zijn geen noemenswaardige verschillen waargenomen tussen ouders die rapporteren over hun kinderen in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs of middelbaar beroepsonderwijs. Omdat slechts een klein aantal ouders van leerlingen in het basisonderwijs heeft genoemd dat zijn of haar kind les krijgt van een vakleerkracht en/of een combinatiefunctionaris, is het niet mogelijk om op basis van het ouderonderzoek (Mulier Instituut 2010) een uitspraak te doen de verschillen in tevredenheid van leerlingen met en zonder vakleerkracht. Ook is het überhaupt de vraag of ouders goed kunnen inschatten wat hun kinderen vinden van het beweeg en sportaanbod op school. In het onderzoek School, Bewegen en Sport (Stuij et al. 2011) is op een andere manier informatie verkregen over de waardering van het beweeg- en sportaanbod door leerlingen, namelijk via de leerlingen zelf. De leerlingen is een aantal stellingen voorgelegd op basis waarvan de schaal “waardering gymlessen” is gecreëerd²⁶. Op deze schaal scoort 86 procent van de leerlingen in het basisonderwijs positief, 11 procent neutraal en 3 procent negatief. Er blijken

²⁶ De schaal bestaat uit de volgende stellingen: Ik ga graag naar de gymles; ik vind de leraar of lerares die gym geeft aardig; ik vind dat bij gym goed wordt lesgegeven; ik vind gym leuk; ik ben tevreden over de gymlessen; voor de gymlessen maakt de school gebruik van een goede gymzaal of sporthal.

hierin significante verschillen te zijn tussen leerlingen met een vakleerkracht en leerlingen zonder vakleerkracht. Naarmate leerlingen negatiever denken over de gymlessen, des te vaker zij op een school zitten waar een vakleerkracht werkzaam is (Stuij et al. 2011). Mogelijk prefereren leerlingen de gymles van een meer “vertrouwde” groepsleerkracht of zitten leerlingen die van thuis uit zijn opgegroeid met een negatieve houding ten op zichte van gym en/of sport vaker op een school met een vakleerkracht.

Als wordt gekeken naar hoe de ouders schatten dat hun kinderen de beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd waarderen, verandert het beeld nauwelijks. Iets meer dan de helft (53 procent) denkt dat zijn kind daarover (helemaal) tevreden is, 42 procent schat in dat zijn kind een neutrale houding heeft en zes procent denkt dat zijn kind (helemaal) niet tevreden is. Wederom zijn de verschillen tussen het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs niet noemenswaardig (Ouder onderzoek, Mulier Instituut 2010).

3.3 Voorwaarden om het sport- en beweegaanbod op en rond de school te intensiveren

Om een beweeg- en sportaanbod op en rond school te realiseren zijn naast het inroosteren van tijd hiervoor uiteraard ook bepaalde randvoorwaarden noodzakelijk. In deze paragraaf gaan we achtereenvolgens in op vier van deze randvoorwaarden: kader; accommodaties; samenwerking met andere partijen en inbedding in lokaal beleid. Daarbij moet worden bedacht dat deze randvoorwaarden voornamelijk worden beoordeeld vanuit het perspectief van de gangbare functie van het onderwijs in sport en bewegen: het introduceren van alle kinderen in de sport- en beweegcultuur met het oog op actieve deelname nu en later.

3.3.1 Kader

De eerste randvoorwaarde voor een goed beweeg- en sport aanbod op en om school die we hier bespreken is het kader dat deze beweeg- en sportactiviteiten aanbiedt. We kijken hierbij naar welk type kader op scholen aanwezig is en zoomen vervolgens specifiek in op de combinatiefunctionaris sport en bewegen.

Kader voor sport- en beweegactiviteiten in het basis- en voortgezet onderwijs

Voor kwalitatief goede lessen lichamelijke opvoeding wordt vaak de inzet van specifiek gekwalificeerde docenten met een afgeronde lerarenopleiding lichamelijke opvoeding (ALO) - in het basisonderwijs vakleerkracht lichamelijke opvoeding genoemd - bepleit. Er zijn inderdaad aanwijzingen die er op duiden dat het onderwijs dat door een vakleerkracht verzorgd wordt van betere kwaliteit is (o.a. Stegeman 2007; Weerden et al. 2008). Wanneer lichamelijke opvoeding door een vakleerkracht gegeven wordt, wordt bijvoorbeeld in de voorbereiding van de lessen lichamelijke opvoeding vaker gebruik gemaakt van een methode en/of handboek. Ook is aangetoond dat leerlingen die les hebben van een vakleerkracht gemiddeld significant beter scoren op verschillende beweegtoetsen (Weerden et al. 2008: 149-150). Nader onderzoek is nodig om de verschillen tussen de kwaliteit van de gymlessen door vak- en groepsleerkrachten goed in kaart te brengen. Ook zou het interessant zijn te kijken welke invloed de vakleerkracht heeft op het activiteitsniveau van de leerlingen. Mogelijk mede vanwege het gebrek aan wetenschappelijke bewijzen van de positieve effecten is er op dit moment geen verplichting

vanuit de overheid voor het aanstellen van een vakleerkracht lichamelijke opvoeding op de basisschool. Herweijer et al. (2008: 233) concluderen dan ook dat in het basisonderwijs niet altijd een gekwalificeerde leerkracht voor de (gym)klas staat. Naast de afgeronde lerarenopleiding lichamelijke opvoeding (ALO) zijn er ook andere bevoegdheden om gymles te mogen geven in het basisonderwijs. Volgens de wetgeving is een leerkracht bevoegd om les te geven in lichamelijke opvoeding van de groepen 3 tot en met 8 in het basisonderwijs als hij of zij een van de onderstaande opleidingen heeft afgerond:

- Akte J, oude structuur lerarenopleiding basisonderwijs;
- Aantekening J
- Pabo, gestart voor 1 september 2000 en afgestudeerd voor 2005;
- Pabo, gestart na 1 september 2000 en in het bezit van de Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs aan de Pabo²⁷;
- Academie voor Lichamelijke Opvoeding²⁸.

Tabel 3.25 Wie verzorgen de beweeg- en sportactiviteiten binnen / buiten schooltijd in het basisonderwijs²⁹? (in procenten)

	Binnen (n=695)	Buiten (n=525)
	%	%
Groepsleerkrachten	85	20
Vakleerkracht(en) lichamelijke opvoeding	49	18
Trainer(s) van sportverenigingen	21	64
Externe sportspecifiek geschoolde begeleiders	12	35
Combinatiefunctionaris Sport en Bewegen ³⁰	8	18
BOS-medewerker(s)	6	18
Leraar ondersteuner(s) bewegingsonderwijs en sport (LOBOS'er)	5	5
Externe, niet-sportspecifiek geschoolde begeleiders	2	17

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

²⁷ Alle groepsleerkrachten die voor 1 september 2000 aan de zijn PABO begonnen en afgestudeerd zijn voor 2005, zijn bevoegd om lessen lichamelijke opvoeding te geven aan alle klassen van de basisschool. Alle studenten die na 1 september 2000 aan de Pabo zijn begonnen en zijn afgestudeerd, zijn alleen bevoegd voor het geven van lichamelijke opvoeding aan de groepen één en twee van het basisonderwijs. Om lichamelijke opvoeding te mogen geven aan de groepen drie tot en met acht, is een extra vakbekwaamheid vereist. Deze vakbekwaamheid kan worden behaald tijdens de leergang bewegingsonderwijs bij één van de gecertificeerde opleidingen.

²⁸ Docenten die de Academie voor Lichamelijke Opvoeding (ALO, 4 jarige HBO-opleiding) hebben afgerond, hebben een eerstegraadsbevoegdheid voor het vak lichamelijke opvoeding. Zij zijn hiermee bevoegd om les te geven aan alle groepen en niveaus van het basisonderwijs, het speciaal onderwijs, het voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger beroepsonderwijs.

²⁹ Op deze vraag konden meerdere antwoorden gegeven worden. Wanneer een school heeft aangegeven dat een vakleerkracht lichamelijke opvoeding het binnenschoolse beweeg- en sportaanbod verzorgt, wil dit nog niet zeggen dat alle leerlingen op de betreffende school al hun gymlessen van een vakleerkracht krijgen.

In tabel 3.25 is te zien dat op de helft van de basisscholen een vakleerkracht lichamelijke opvoeding (een deel van) het binnenschoolse beweeg- en sportaanbod verzorgt. Dit komt overeen met ander onderzoek (Stuij et al. 2011; Weerden et al. 2008). Uiteraard gaat het hier om een landelijk gemiddelde. In bepaalde gemeenten, zoals Amsterdam, is de aanstelling van een vakleerkracht lichamelijke opvoeding verankerd in de lokale wetgeving. In Amsterdam is bijvoorbeeld bij 80 procent van de Amsterdamse basisscholen een vakleerkracht werkzaam (DSO Amsterdam, mondelinge communicatie).

Het grootste deel van de basisscholen (85 %) zet echter (ook) groepsleerkrachten in voor het beweeg- en sportaanbod binnen schooltijd (met name de lessen bewegingsonderwijs). We zien dat op basisscholen naast een groepsleerkracht of vakleerkracht ook vaak les gegeven wordt door een trainer van een sportvereniging. Vooral voor de beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd maakt een groot deel van de basisscholen (64%) hiervan gebruik.

In het voortgezet onderwijs zit het anders in elkaar. Op vrijwel alle scholen in het voortgezet onderwijs wordt het vak lichamelijke opvoeding gegeven door een vakspecifiek geschoolde docent (tabel 3.26). Weinig scholen zetten een onbevoegde docent voor de klas. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het risico op en de aansprakelijkheid bij ongelukken. Minder dan op basisscholen maar toch nog op ongeveer een derde van de middelbare scholen wordt regelmatig een trainer van een sportvereniging ingezet voor het naschoolse aanbod

Tabel 3.26 Wie verzorgen de beweeg- en sportactiviteiten binnen / buiten schooltijd in het voortgezet onderwijs? (in procenten)

	Binnen (n=301)	Buiten (n=250)
	%	%
Docent(en) lichamelijke opvoeding	100	82
Externe sportspecifiek geschoolde begeleiders	27	30
Trainer(s) van sportverenigingen	17	30
Combinatiefunctionaris Sport en Bewegen	4	6
Externe, niet-sportspecifiek geschoolde begeleiders	3	8
BOS-medewerker(s)	3	6

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Kader voor sport en bewegactiviteiten op mbo-instellingen

Over het kader van sport- en bewegactiviteiten op het middelbaar beroepsonderwijs zijn geen vergelijkbare cijfers beschikbaar. Wel is door DSP in het voorjaar van 2010 (Duijvestijn & De Groot 2010) geïnventariseerd wie op de mbo-instellingen met beweeg- en sportaanbod dit aanbod verzorgt. Op vrijwel alle instellingen (94%) blijkt dat een docent op niveau 5 (hoger beroepsonderwijs) wordt ingezet. Ook wordt op 70 procent van de instellingen met aanbod, gebruik gemaakt van externe instructeurs. Minder vaak worden lerarenondersteuners (mbo niveau 4) en stagiaires (niveau 4 of 5) ingezet. Per instelling is gemiddeld 1,1 fte per 1.000 leerlingen beschikbaar voor de invulling van het beweeg- en sportaanbod. Hierin bestaat echter tussen de verschillende mbo-instellingen een enorme variatie.

Enkele instellingen geven aan dat wanneer zij alle leerlingen de vrijprocentnorm willen laten behalen er flink uitgebreid moet worden op dit vlak. In 2008 kampte iets minder dan de helft van de mbo-instellingen met een tekort aan (coördinerend) sportkader. Wel gaven de meeste instellingen aan dat het sportkader dat beschikbaar is goed functioneert (Duijvestijn & Abraham 2008: 21).

3.3.2 Accommodaties

Uiteraard zijn voldoende en goede accommodaties en materialen ook een voorwaarde voor het beweeg- en sportaanbod op en rond school. In deze paragraaf beschrijven we de stand van zaken omtrent de aanwezigheid van deze randvoorwaarden en het oordeel van betrokkenen over beschikbare accommodaties en materialen voor het beweeg- en sportaanbod op en rond school.

Het accommodatiegebruik in 2010 in het basisonderwijs

In tabel 3.27 is weergegeven hoeveel procent van de basisscholen gebruik maakt van verschillende (sport) accommodaties bij het aanbod van beweeg- en sportactiviteiten op en om school.

Tabel 3.27 Het gebruik van accommodaties³¹ door basisscholen voor beweeg- en sportactiviteiten totaal, binnen en/of buiten schooltijd in 2010 (scholen die niet alleen accommodaties in eigen beheer hebben) (in procenten)

	totaal (n=613)	Binnen schooltijd (n=600)	Buiten schooltijd (n=409)
	%	%	%
Schoolplein	86	82	65
Gymnastiekzaal	84	83	32
Sportveld	65	52	48
Zwembad	59	57	12
Openbaar grasveld	55	52	33
Sporthal	49	43	24
Natuurijs(baan)	28	27	13
Kunstijsbaan	27	23	6
Openbare speeltuin	23	20	14
Atletiekbaan	18	15	5
Tennisbaan	13	9	7
Fitnessruimte	6	4	3

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

³¹ In de lijst met accommodaties ontbreekt het speellokaal. Omdat in het scholenonderzoek omtrent de vraagstelling over accommodaties deels is vastgehouden aan de vraagstelling ten tijde van de eerste brede analyse, is niet naar het speellokaal gevraagd.

De basisscholen maken vooral gebruik van het schoolplein en de gymnastiekzaal voor hun beweeg- en sportaanbod onder schooltijd. Ongeveer de helft doet daarnaast ook activiteiten op een sportveld, in een zwembad of op openbaar grasveld. Het schoolplein wordt ook vaak gebruikt voor buitenschoolse beweeg- en sportactiviteiten, evenals het sportveld. Ongeveer een derde van de basisscholen gebruikt de gymzaal voor het buitenschoolse beweeg- en sportaanbod.

Maar een klein deel van de door de basisscholen gebruikte accommodaties voor sport en bewegen is eigendom van de basisscholen, zie tabel 3.28.

Tabel 3.28 Gebruik door basisscholen van een eigen accommodatie en/of huur van gemeente, een sportvereniging of een commerciële sportaanbieder (in procenten)

	Eigen accommodatie ³²	Beschikbaar via gemeente	Huur sportvereniging	Huur van commerciële Sportaanbieder	n=
	%	%	%	%	
Schoolplein	94	6	0	0	467
Gymnastiekzaal	25	72	1	2	467
Sporthal	2	90	3	5	243
Sportveld	7	48	40	5	299
Openbaar grasveld	-	-	-	-	-
Openbare speeltuin	-	-	-	-	-
Atletiekbaan	0	36	54	10	92
Fitnessruimte	9	3	3	86	35
Klimhal	6	24	6	65	17
Tennisbaan	0	4	78	18	50
Zwembad	1	73	6	21	307
Kunstijsbaan	0	23	7	70	132
Natuurijs(baan)	5	15	57	23	103

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Een kwart van de basisscholen geeft aan eigenaar te zijn van de gymnastiekzaal waar ze gebruik van maken. De gemeente is de grootste leverancier van gehuurde accommodaties. Dat betreft naast sporthallen en gymzalen vooral zwembaden en sportvelden. Indien een dergelijke accommodatie nodig is, huren basisscholen een tennisbaan, atletiekbaan, natuurijsbaan of sportveld van sportverenigingen. Fitnessruimte, kunstijsbanen en klimhallen worden door een deel van de scholen gehuurd van commerciële sportaanbieders.

De kosten die de basisscholen, die aangeven dat ze kosten moeten betalen voor sportaccommodaties, kwijt zijn aan de huur van deze sportaccommodaties wordt duidelijk in tabel 3.29.

³² De vraagstelling was welke accommodaties scholen in eigen beheer hebben. Mogelijk is in deze vraag "eigen beheer" door scholen ook geïnterpreteerd als "vrij tot de beschikking hebben".

Tabel 3.29 Kosten voor basisscholen voor het gebruik van externe sportaccommodaties per jaar (in procenten)

	(n=288)
	%
1 - 99 euro	10
100 - 999 euro	55
1000 - 9999 euro	30
10000 euro of meer	5

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Bij twee derde van de basisscholen blijven de kosten voor huur van accommodaties voor sport- en beweegactiviteiten onder de 1.000 euro. Ongeveer een op de drie basisscholen betaalt tussen 1.000 en 9.999 euro huur. Een klein deel (5%) is jaarlijks 10.000 euro of meer kwijt³³.

Het accommodatiegebruik in 2010 in het voortgezet onderwijs

Net als bij de scholen in het basisonderwijs worden de lessen lichamelijke opvoeding in het voortgezet onderwijs voornamelijk in een gymnastiekzaal gegeven (zie tabel 3.30).

Tabel 3.30 Het gebruik van accommodaties door middelbare scholen voor beweeg- en sportactiviteiten totaal, binnen en/of buiten schooltijd (scholen die niet alleen accommodaties in eigen beheer hebben) (in procenten)

	Totaal (n=268)	Binnen schooltijd (n=264)	Buiten schooltijd (n=181)
	%	%	%
Sportveld	85	84	39
Gymnastiekzaal	85	84	52
Fitnessruimte	71	67	20
Sporthal	68	65	39
Zwembad	56	48	17
Tennisbaan	47	45	8
Kunstijsbaan	42	31	18
Atletiekbaan	38	36	6
Klimhal	38	34	9
Schoolplein	24	18	17
Openbaar grasveld	23	22	6
Natuurij(s)baan	20	17	4
Openbare speeltuin	3	2	1

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

³³ Deze bedragen moeten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Mogelijk wisten niet alle schoolvertegenwoordigers precies hoeveel de school betaald voor het gebruik van externe accommodaties. Scholen maken ook vaak gebruik van gemeentelijke accommodaties, waarvoor ze mogelijk geen kosten hoeven te betalen.

Veel minder middelbare scholen dan basisscholen maken gebruik van het schoolplein voor hun binnenschoolse en buitenschoolse beweeg- en sportactiviteiten (24% tegenover 86%). Van de middelbare scholen die beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd aanbieden, gebruikt 85 procent hiervoor wel eens de gymzaal. Van de groep middelbare scholen die (ook) beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd aanbieden, doet 52 procent dit wel eens in de gymnastiekzaal. Verder valt op dat bijna drie kwart van de middelbare scholen gebruik maakt van een fitnessruimte voor beweeg- en sportactiviteiten, voornamelijk tijdens de lessen binnen schooltijd. Ook de mogelijkheden van het gebruik van locaties als een sporthal, zwembad of tennisbanen worden veelvuldig tijdens de lessen binnen schooltijd benut. Er zijn minder scholen die beweeg- en sportactiviteiten aanbieden buiten schooltijd en dat is terug te zien in het gebruik van de verschillende accommodaties.

Tussen scholen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs zijn grote verschillen te constateren in het gebruik van eigen of gehuurde accommodaties. Hoeveel procent van de middelbare scholen de accommodaties die ze gebruiken in eigen beheer hebben en/of huren is weergegeven in tabel 3.31.

Tabel 3.31 Gebruik door middelbare scholen van een eigen accommodatie en/of huur van gemeente, een sportvereniging of een commerciële sportaanbieder (in procenten)

	Eigen accommodatie %	Huur van gemeente %	Huur sportvereniging %	Huur van commerciële Sportaanbieder %	n=
Schoolplein	93	7	0	0	56
Gymnastiekzaal	80	19	0	0	233
Sporthal	11	74	3	12	185
Sportveld	20	57	20	3	231
Openbaar grasveld	-	-	-	-	-
Openbare speeltuin	-	-	-	-	-
Atletiekbaan	3	59	34	4	101
Fitnessruimte	18	1	7	73	192
Klimhal	21	4	8	67	103
Tennisbaan	3	5	44	48	126
Zwembad	2	59	5	34	143
Kunstijsbaan	0	21	2	77	106
Natuurij(s)baan	16	19	50	16	32

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

In het middelbaar onderwijs heeft 80 procent van de scholen die voor beweeg- en sportactiviteiten van een gymzaal gebruik maakt een gymzaal in eigen beheer. Bij de basisscholen is dat 25 procent. Meer dan de helft van de middelbare scholen die van een sportveld gebruik maakt, huurt een veld van de gemeente. Daarnaast valt uit de tabel op te maken dat de schoolpleinen bijna allemaal in eigen beheer zijn, wat vergelijkbaar is met de situatie in het basisonderwijs.

De kosten die jaarlijks zijn gemoeid bij het gebruik van externe sportaccommodaties lopen bij het voortgezet onderwijs scholen zeer uiteen.

Tabel 3.32 Kosten van scholen voor VO voor het gebruik van externe sportaccommodaties per jaar (in procenten)

	(n=195) %
1 - 99 euro	17
100 - 999 euro	15
1000 - 9999 euro	42
10000 euro of meer	26

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Het bedrag dat voortgezet onderwijsscholen kwijt zijn voor het gebruik van externe sportaccommodaties verschilt van eenzesde van de scholen die minder dan 100 euro betaalt tot een kwart die per jaar 10.000 euro of meer kwijt is aan externe sportaccommodaties. In vergelijking met scholen in het basisonderwijs is het voortgezet onderwijs fors meer geld kwijt aan externe sportaccommodaties per jaar, terwijl ze ook vaker een eigen accommodatie hebben³⁴. Het feit dat middelbare scholen meer geld kwijt zijn aan accommodatie huur is mogelijk te verklaren door het fluctuerend leerlingaantal. Scholen mogen pas een accommodatie bijbouwen als hun leerlingaantal gedurende vijftien jaar redelijk stabiel is. In de jaren dat ze veel leerlingen aangemeld krijgen en deze voor de gymles niet kunnen plaatsen in hun eigen accommodaties zijn scholen dus genoodzaakt accommodaties van derden te huren (KVLO 2010, mondelinge communicatie).

Oordeel over de beschikbare accommodaties in het basisonderwijs

De landelijke organisatie voor vakonderwijs KVLO zegt geen landelijke registratie of andere gegevensverzameling te kennen over de toereikendheid en kwaliteit van de voor het bewegingsonderwijs beschikbare accommodaties. Wel is uit meldingen van vakleerkrachten duidelijk dat de kwaliteit van de beschikbare accommodaties soms tekort schiet. De verantwoordelijkheid om de hoeveelheid en kwaliteit van beschikbare accommodaties te bewaken ligt bij de gemeenten (KVLO 2010, mondelinge communicatie). In de volgende tabellen worden uitkomsten gepresenteerd over het oordeel van beschikbare accommodaties in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs alsmede de waardering over beschikbare materialen.

³⁴ Deze bedragen moeten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Mogelijk wisten niet alle schoolvertegenwoordigers precies hoeveel de school betaald voor het gebruik van externe accommodaties.

Tabel 3.33 Tevredenheid van basisscholen over de kwaliteit van de gebruikte accommodaties

	Tevredenheidsscore	n=
Gymnastiekzaal	3,7	507
Sporthal	4,2	294
Sportveld	4,4	390
Openbaar grasveld	3,6	331
Openbare speeltuin	4,2	137
Schoolplein	3,9	519
Atletiekbaan	4,7	106
Fitnessruimte	4,8	36
Klimhal	4,7	19
Tennisbaan	4,8	81
Zwembad	4,5	358
Kunstijsbaan	4,5	160
Natuurijs(baan)	4,3	171

Gemiddelde scores bij de kwaliteit: 1= helemaal niet tevreden t/m 5= helemaal tevreden

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Over het algemeen zijn basisscholen redelijk tevreden over de accommodaties waar zij gebruik van maken. Opvallend is wel dat de gymnastiekzaal, die in de meeste gevallen het vaakst gebruikt wordt, het laagste scoort.

Tabel 3.34 Basisscholen waar beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd wegvallen vanwege het ontbreken van een geschikte accommodatie (in procenten)

	(n=602)
	%
Ja	17
Nee	83

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Ook werd duidelijk uit het scholenonderzoek dat 17 procent van scholen hun beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd (o.a. de les lichamelijke opvoeding) wel eens moeten laten vervallen, vanwege het ontbreken van geschikte accommodatie (zie tabel 3.34).

Ook voor het aanbod aan buitenschoolse beweeg- en sportactiviteiten wordt een tekort ervaren. Ongeveer een derde van de basisscholen zegt dat ze niet meer beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd aan zouden bieden als er meer (geschikte) accommodaties ter beschikking zouden staan (niet in tabel).

Uit deze cijfers wordt duidelijk dat basisscholen knelpunten ervaren met betrekking tot accommodaties voor hun beweeg- en sportaanbod. In tabel 3.35 is te zien welke specifieke knelpunten zij ervaren.

Tabel 3.35 Ervaren knelpunten ten aanzien van sportaccommodaties voor beweeg- en sportactiviteiten in het basisonderwijs (in procenten)

	Binnen (n=564)	Buiten (n=524)
	%	%
Geschikte accommodaties liggen ver weg van school (bijv. aan de randen van de stad)	21	19
Te weinig accommodaties beschikbaar	18	18
Onvoldoende of slechte kwaliteit van beschikbare accommodaties	15	6
Beschikbare accommodaties zijn te ouderwets ingericht	13	4
Slechte bereikbaarheid van geschikte accommodaties (bijv. door onveilige verkeerssituaties)	10	11
Huur van accommodaties is te duur	8	15
Matige beschikbaarheid van bestaande accommodaties door ongecoördineerde en/of inefficiënte programmering	5	5
Informatie over beschikbaarheid van accommodaties is moeilijk te achterhalen	2	5
Geen knelpunten	52	59

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Uit tabel 3.35 blijkt dat bijna de helft van de basisscholen knelpunten met betrekking tot accommodaties ervaart. Te weinig accommodaties beschikbaar of een te verre afstand tussen school en de beschikbare accommodaties zijn de vaakst genoemde knelpunten. Ook wordt door een op de zeven scholen geklaagd over de slechte kwaliteit van de accommodaties en de ouderwetse inrichting.

Oordeel over de beschikbare accommodaties in het voortgezet onderwijs

Wel is in het voortgezet onderwijs de tevredenheid over de kwaliteit van de gebruikte gymnastieksalen iets groter dan in het basisonderwijs (zie tabel 3.36).

Tabel 3.36 Tevredenheid van middelbare scholen over de kwaliteit van de gebruikte accommodaties

	Tevredenheidsscore	n=
Gymnastiekzaal	4,0	224
Sporthal	4,1	180
Sportveld	4,2	226
Openbaar grasveld	3,4	61
Openbare speeltuin	3,3	7
Schoolplein	3,4	63
Atletiekbaan	4,8	101
Fitnessruimte	4,6	188
Klimhal	4,7	99
Tennisbaan	4,7	125
Zwembad	4,5	146
Kunstijsbaan	4,7	107
Natuurijs(baan)	4,1	51

Gemiddelde scores bij de kwaliteit: 1= helemaal niet tevreden t/m 5= helemaal tevreden

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Evenals voor de basisscholen geldt voor middelbare scholen dat openbare grasvelden en het schoolplein als gebruikte accommodatie relatief slecht scoren. De tevredenheid over de kwaliteit is het hoogst bij het gebruik van de atletiekbaan, fitnessruimte, klimhal, tennisbaan, zwembad en kunstijsbanen. In de meeste gevallen worden deze accommodaties gehuurd van commerciële aanbieders (zie eerder deze paragraaf).

Tabel 3.37 Middelbare scholen waar beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd wegvallen vanwege het ontbreken van een geschikte accommodatie (in procenten)

	(n=264)
	%
Ja	35
Nee	65

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Maar liefst 35 procent van de scholen in het voortgezet onderwijs geeft aan dat er soms beweeg- en sportactiviteiten onder schooltijd (o.a. les lichamelijke opvoeding) uitvallen vanwege het ontbreken van een geschikte accommodatie. Blijkbaar is voor scholen het accommodatietekort een redelijk groot probleem voor het realiseren van het volledige beweeg- en sportaanbod binnen schooltijd. Ook wat betreft naschoolse beweeg- en sportactiviteiten blijkt dat er een wens is voor meer geschikte accommodaties. Maar liefst de helft van de scholen geeft aan dat zij meer buitenschoolse beweeg- en sportactiviteiten zouden aanbieden, wanneer hiervoor meer geschikte accommodaties beschikbaar zouden zijn. Welke knelpunten ten aanzien van accommodaties middelbare scholen precies ervaren wordt duidelijk in tabel 3.38.

Tabel 3.38 Knelpunten ten aanzien van sportaccommodaties voor beweeg- en sportactiviteiten in het voortgezet onderwijs

	Binnen (n=251)	Buiten (n=231)
	%	%
Te weinig accommodaties beschikbaar	37	26
Geschikte accommodaties liggen ver weg van school (bijv. aan de randen van de stad)	27	19
Huur van accommodaties is te duur	25	45
Beschikbare accommodaties zijn te ouderwets ingericht	15	3
Onvoldoende of slechte kwaliteit van beschikbare accommodaties	14	4
Slechte bereikbaarheid van geschikte accommodaties (bijv. door onveilige verkeerssituaties)	11	8
Matige beschikbaarheid van bestaande accommodaties door ongecoördineerde en/of inefficiënte programmering	11	5
Informatie over beschikbaarheid van accommodaties is moeilijk te achterhalen	3	3
Geen knelpunten	34	39

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

In het voortgezet onderwijs lijkt het gebrek aan accommodaties nog groter te zijn dan in het basisonderwijs. Twee derde van de middelbare scholen ervaart een of meer knelpunten. Ongeveer een derde van de middelbare scholen geeft aan dat er te weinig accommodaties zijn voor binnenschoolse beweeg- en sportactiviteiten (o.a. de les lichamelijke opvoeding) en ongeveer een kwart van de middelbare scholen vindt dat er te weinig accommodaties beschikbaar zijn voor de activiteiten buiten schooltijd. Ook de afstand tussen de middelbare scholen en de beschikbare accommodaties wordt door een aanzienlijk deel van de middelbare scholen als een knelpunt ervaren.

Vanwege een andere vraagstelling kunnen de gegevens uit het scholenonderzoek en het onderzoek School, Bewegen en Sport lastig vergeleken worden met eerder onderzoek. Onderstaande vergelijkingen moeten dus met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Uit het onderzoek van Sardes voor de eerste brede analyse (Jepma & van der Vegt, 2006) bleek dat een kwart van de basisscholen een eigen gymzaal had. Voor middelbare scholen was dit 87 procent. In 2010 lijkt hier niet veel verandering in te zijn gekomen. Eveneens een kwart van de basisscholen (die gebruik maakt van een gymnastiekzaal) heeft een gymnastiekzaal in eigen bezit. Voor middelbare scholen is dit 84 procent. In 2006 vond 66 procent van de basisscholen de accommodaties waar zijn zelf over beschikten van voldoende kwaliteit. In het voortgezet onderwijs was dit ongeveer gelijk. Knelpunten wat betreft accommodaties die in 2006 het meest door basisscholen werden genoemd, waren reistijden, verouderd materiaal en ruimtegebrek. Middelbare scholen noemen naast de reistijden de beschikbaarheid van voldoende sportaccommodaties en het onderhoud van de sportfaciliteiten.

Tabel 3.39 Waardering materialen voor lichamelijke opvoeding (in procenten)

	BO (n=126) %	VO (n=61) %
hoeveelheid van de aanwezige materialen voor de binnenlessen LO		
Onvoldoende	6	2
Matig	14	10
Voldoende	43	38
Goed	37	50
kwaliteit van de aanwezige materialen voor de binnenlessen LO		
Onvoldoende	2	5
Matig	17	15
Voldoende	47	30
Goed	33	50
hoeveelheid van de aanwezige materialen voor de buitenlessen LO		
Onvoldoende	20	8
Matig	43	15
Voldoende	29	43
Goed	8	33
kwaliteit van de aanwezige materialen voor de buitenlessen LO		
onvoldoende	16	10
Matig	33	15
Voldoende	41	42
Goed	10	33
Het budget waar de school over kan beschikken om sport- en spelmateriaal aan te schaffen is		
onvoldoende	20	8
Matig	46	15
Voldoende	33	46
Goed	2	31

Bron: Mulier Instituut, onderzoek School, Bewegen en Sport 2010

Oordeel over de beschikbare materialen

Voor beweeg- en sportactiviteiten op en rond school zijn naast goede accommodaties ook sport- en spelmateriaal van belang. In het onderzoek School, Bewegen en Sport (Stuij et al. 2010) is hiernaar gevraagd, zie tabel 3.33.

Twee op de tien basisscholen vinden de hoeveelheid materialen voor de binnenlessen lichamelijke opvoeding matig tot onvoldoende. Hetzelfde geldt voor als de kwaliteit van de

materialen daarvoor. Over de hoeveelheid en kwaliteit van de materialen voor de buitenlessen zijn basisscholen nog minder tevreden. Middelbare scholen zijn over de materialen voor buiten iets meer tevreden dan basisscholen. Wat betreft de materialen voor binnen vinden twee op de tien middelbare scholen deze niet van voldoende kwaliteit. Het is zeer waarschijnlijk dat de hoeveelheid en kwaliteit van de materialen voor de lessen lichamelijke opvoeding samenhangt met het geld dat beschikbaar is om deze materialen aan te schaffen. Twee derde van de basisscholen vindt het budget om sport- en spel materiaal mee aan te schaffen matig of onvoldoende. Voor 22 procent van de middelbare scholen is dit het geval (Stuij et al. 2011).

Het accommodatiegebruik in het middelbaar beroepsonderwijs

Wat betreft het mbo zijn geen vergelijkbare cijfers over accommodaties en het oordeel over accommodaties beschikbaar. In 2008 is door Duijvestijn & Abraham bij mbo-instellingen wel gevraagd naar randvoorwaarden voor het beweeg- en sportaanbod op mbo-instellingen. Hieronder valt ook de beschikbaarheid van accommodaties. Uit het onderzoek in 2008 bleek dat 62 procent van de mbo-opleidingen met een verplicht dan wel facultatief aanbod een gebrek aan sportaccommodaties heeft. Ook gaf 61 procent van deze instellingen aan dat de accommodaties waar ze gebruik van maakten niet in een goede staat verkeerden of dat zij beschikten over slecht materiaal.

In 2010 is door DSP (Duijvestijn & de Groot 2010) wederom gevraagd naar accommodaties. Dit onderzoek laat zien dat het merendeel (56%) van de beweeg- en sportactiviteiten voor mbo-studenten plaats vindt in externe sportaccommodaties, die eigendom zijn van en beheerd en geëxploiteerd worden door gemeenten, sportverenigingen of commerciële partijen. De overige beweeg- en sporturen vinden plaats in eigen accommodaties van mbo-instellingen. Van de mbo-instellingen met concrete plannen voor het uitbreiden van het sport- en beweegaanbod voorziet 53 procent van de scholen problemen op het gebied van accommodaties. “Meer aanbod voor meer studenten betekent dat er ook meer zalen nodig zijn” (Duijvestijn & de Groot 2010).

3.3.3 Samenwerking

In paragraaf 3.3.1 kwam reeds naar voren dat veel scholen (zowel in het basisonderwijs, voortgezet en middelbaar onderwijs) gebruik maken van trainers van sportverenigingen bij het aanbieden van zowel binnen- als buitenschoolse beweeg- en sportactiviteiten. Ook zagen we dat op enkele scholen een combinatiefunctionaris werkzaam is, die speciaal aangesteld is om de samenwerking tussen scholen en sportverenigingen te versterken (zie verder paragraaf 3.3.5). In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de mate waarin scholen samenwerken met sportverenigingen, de motieven waarom ze dit wel of niet doen en het mogelijke effect van combinatiefunctionarissen op deze samenwerking.

Samenwerking tussen sportverenigingen en scholen in het basisonderwijs

In tabel 3.40 is te lezen hoeveel procent van de scholen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs op dit moment samenwerkt met een of meerder sportverenigingen.

Tabel 3.40 Werkt de school in het kader van beweeg- en sportactiviteiten binnen en/of buiten schooltijd samen met een of meer sportverenigingen,BO (in procenten)

	BO (n=650)
	%
Ja	50
Nee, maar we zouden dit wel graag willen	29
Nee, en we willen dit ook niet	21

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Uit tabel 3.40 blijkt dat de meeste basisscholen positief staan tegenover de samenwerking met sportverenigingen. De helft van de basisscholen werkt op dit moment al samen met sportverenigingen en 29 procent zou dat graag doen. Aan de scholen die samenwerken met sportverenigingen is vervolgens gevraagd waarom zij dit doen, oftewel, wat voor de scholen de voordelen zijn om samen te werken met sportverenigingen.

Tabel 3.41 Voordelen van samenwerking met een sportvereniging, volgens basisscholen die samenwerken met sportverenigingen (in procenten)

	(n=311)
	%
Meer beweeg- en sportactiviteiten voor leerlingen	81
Begeleiders van sportverenigingen hebben meer kennis en kunde om hun sport aan te leren	61
Betere kwaliteit van beweeg- en sportactiviteiten	56
Mindere belasting van docenten	33
Kostenbesparing	9

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Het voordeel van samenwerken dat door basisscholen het vaakst genoemd wordt, is de vergroting van het aanbod aan activiteiten. Iets meer dan de helft van de basisscholen geeft tevens aan dat door de samenwerking met sportverenigingen de kwaliteit van het beweeg- en sport aanbod beter is. Dit hangt mogelijk samen met het meer beschikbaar zijn van kennis en kunde bij sportverenigingen om een bepaalde sport aan te leren; 62 procent van de basisscholen noemt dit als een voordeel. Kostenbesparing is een voordeel dat slechts door weinig scholen genoemd wordt.

Aan de basisscholen die nu nog niet samenwerken met een sportverenigingen, maar dat wel zouden willen, is gevraagd of zij mogelijk knelpunten ervaren in het tot stand komen van deze samenwerking. Deze mogelijke knelpunten zijn weergegeven in tabel 3.42.

Tabel 3.42 Ervaren knelpunten bij samenwerking met een sportvereniging, volgens basisscholen die (nog) niet samenwerken met sportverenigingen (in procenten)

	BO (n=162) %
Tijden van sportverenigingen sluiten niet aan bij schooltijden	59
Afstand tussen sportverenigingen en school is te groot	44
De kosten zijn te hoog	25
Begeleiders van sportverenigingen hebben onvoldoende kwaliteiten	10
Geen knelpunten, samenwerking gaat binnenkort gerealiseerd worden	6

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Bijna alle basisscholen die op dit moment nog niet samenwerken met een sportvereniging maar dit wel zouden willen, ervaren op dit moment klaarblijkelijk knelpunten bij het aangaan van deze samenwerking. Voor 59 procent van de scholen in zowel het basisonderwijs zijn de niet op elkaar aansluitende tijden van scholen en sportverenigingen een probleem. Bijna de helft van de basisscholen geeft (daarnaast) aan dat de afstanden tussen de sportverenigingen en de school te groot is.

Aan scholen die niet samenwerken met een vereniging en dit ook niet willen is gevraagd waarom ze geen samenwerking met sportverenigingen willen (zie tabel 3.43).

Tabel 3.43 Redenen om niet met een sportvereniging samen te werken, volgens basisscholen die niet met sportverenigingen willen samenwerken (in procenten)

	(n=118) %
De school is tevreden met de beweeg- en sportactiviteiten zoals die nu worden aangeboden	74
Tijden van sportverenigingen sluiten niet aan bij schooltijden	20
Afstand tussen sportverenigingen en school is te groot	20
De kosten zijn te hoog	11
Begeleiders van sportverenigingen hebben onvoldoende kwaliteiten	3
De school heeft in het verleden negatieve ervaringen met sportverenigingen opgedaan	3

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Ongeveer drie kwart van de basisscholen die niet met een sportvereniging willen samenwerken, geeft aan dat deze samenwerking niet nodig vinden, omdat ze tevreden zijn met de beweeg- en sportactiviteiten zoals die nu op school worden aangeboden. Er zijn nauwelijks basisscholen die aangeven negatieve ervaringen te hebben opgedaan in de samenwerking met sportverenigingen.

Samenwerking tussen sportverenigingen en scholen in het voortgezet onderwijs

Ook in het voortgezet onderwijs wordt regelmatig samengewerkt met sportverenigingen (zie tabel 3.44).

Tabel 3.44 Werkt de school in het kader van beweeg- en sportactiviteiten binnen en/of buiten schooltijd samen met een of meer sportverenigingen, VO (in procenten)

	VO (n=287)
	%
Ja	54
Nee, maar we zouden dit wel graag willen	33
Nee, en we willen dit ook niet	13

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Meer dan de helft van de middelbare scholen werkt op dit moment al samen met een of meerdere sportverenigingen en nog eens 33 procent zou dit graag willen. Uiteraard kan het hier ook gaan om ad hoc samenwerking, bijvoorbeeld in het kader van een jaarlijkse sportdag of sportweek.

Tabel 3.45 Voordelen van samenwerking met een sportvereniging, volgens middelbare scholen die samenwerken met sportverenigingen (in procenten)

	(n=144)
	%
Meer beweeg- en sportactiviteiten voor leerlingen	82
Begeleiders van sportverenigingen hebben meer kennis en kunde om hun sport aan te leren	52
Betere kwaliteit van beweeg- en sportactiviteiten	40
Mindere belasting van docenten	19
Kostenbesparing	11

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Middelbare scholen die wel eens samenwerken met een sportvereniging zien over het algemeen verschillende voordelen aan deze samenwerking (zie tabel 3.45). Net als de basisscholen vinden veel middelbare scholen het een groot voordeel dat door de samenwerking met sportverenigingen het aanbod aan beweeg- en sportactiviteiten voor leerlingen vergroot kan worden. Vergelijken met basisscholen zien ze minder vaak andere voordelen. Middelbare scholen noemen wel het voordeel van de kostenbesparing iets vaker dan basisscholen.

Tabel 3.46 Ervaren knelpunten bij samenwerking met een sportvereniging, volgens middelbare scholen die (nog) niet samenwerken met sportverenigingen (in procenten)

	VO (n=83) %
Tijden van sportverenigingen sluiten niet aan bij schooltijden	57
Afstand tussen sportverenigingen en school is te groot	42
De kosten zijn te hoog	35
Begeleiders van sportverenigingen hebben onvoldoende kwaliteiten	12
Geen knelpunten, samenwerking gaat binnenkort gerealiseerd worden	11

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Bij het samenwerken met sportverenigingen ervaren middelbare scholen dezelfde knelpunten als basisscholen (zie tabel 3.46). De niet aansluitende tijden en de afstand tussen school en de sportverenigingen worden ook door middelbare scholen die niet samenwerken redelijk vaak genoemd. Verder zijn de hoge kosten een opvallende belemmering.

Ongeveer een kwart van de middelbare scholen die niet willen samenwerken met sportverenigingen ervaart de te hoge kosten als belemmering voor samenwerking met een sportvereniging. Verder noemen de middelbare scholen die niet willen samenwerken (in totaal zijn dit maar 30 scholen) als reden dat zij tevreden zijn met het aanbod zoals dat nu is (niet in tabel).

Samenwerking tussen scholen en andere sportaanbieders

Naast samenwerking met sportverenigingen kunnen scholen in het kader van hun beweeg- en sportaanbod ook samenwerken met andere partijen of personen, zowel extern als intern. In het onderzoek School, Bewegen en Sport (Stuij et al. 2011) is onder andere gevraagd naar de samenwerking met commerciële sportaanbieders, de gemeente, leerkrachten, ouders en leerlingen. Hoe frequent deze samenwerking voorkomt, is weergegeven in tabel 3.47.

Tabel 3.47 Samenwerking door scholen met andere externe organisaties, ouders en leerlingen (in procenten)

	BO ³⁵ (n=126) %	VO (n=61) %
Samenwerking met commerciële sportaanbieders		
nooit	77	19
een tot enkele keren per jaar	22	63
maandelijks	1	7
wekelijks	0	12
Samenwerking met gemeente en/of (sport)buurtwerk		
nooit	36	47
een tot enkele keren per jaar	56	40
Maandelijks	3	10
Wekelijks	5	3
Groepsleerkrachten betrokken bij beweeg- en sportactiviteiten?		
Niet	11	10
Incidenteel	48	82
Structureel	41	8
Participatie van ouders bij beweeg- en sportactiviteiten?		
Niet	17	64
Incidenteel	67	36
Structureel	16	
Participatie leerlingen in organisatie van beweeg- en sportactiviteiten?		
Nee	75	39
Ja	17	46
in ontwikkeling	8	15

Bron: Mulier Instituut, onderzoek School, Bewegen en Sport 2009

Wat betreft commerciële sportaanbieders zien we dat 23 procent van de basisscholen en 81 procent van de middelbare scholen hier wel eens mee samenwerkt. Met gemeenten en/of sportbuurtwerk wordt door 64 procent van de basisscholen samengewerkt. Voor 53 procent van de middelbare scholen is dit het geval. Wanneer we echter kijken naar meer structurele samenwerking (maandelijks en wekelijks), zien we dat een aanzienlijk kleiner deel van de basis- en middelbare scholen dit doet. Middelbare scholen nemen hierin wel het voortouw, met name als het gaat om de structurele samenwerking met commerciële sportaanbieders (Stuij et al 2011).

Als we kijken naar interne samenwerking op scholen zien we dat de mate waarin leerkrachten die geen lichamelijke opvoeding geven en leerlingen en ouders betrokken worden bij beweeg- en sportactiviteiten op weinig scholen structureel is. Dit blijkt ook uit het feit dat maar acht procent van de basisscholen en drie procent van de middelbare scholen een oudersportcommissie heeft (niet in tabel). Het aantal scholen dat een sportcommissie heeft waarin leerlingen participeren, is verwaarloosbaar. Leerlingen die het vak BSM volgen in de

³⁵ Het gaat hier zowel om BO scholen met een vakleerkracht als BO scholen zonder vakleerkracht.

bovenbouw van de havo of het vwo worden wel bewust betrokken bij de organisatie van beweeg- en sportactiviteiten. Een uitbreiding van het aantal scholen dat dit vak aanbiedt, verhoogt de betrokkenheid van leerlingen bij de organisatie van die beweeg- en sportactiviteiten. Leerkrachten die geen lichamelijke opvoeding geven, worden door veel scholen wel daarbij betrokken, zij het wel op incidentele basis. Waarschijnlijk gaat het hier om docenten die bijvoorbeeld assisteren bij sportdagen of andere incidentele sportactiviteiten (Stuij et al. 2010).

Als we de huidige resultaten naast eerder gedaan onderzoek leggen, zien we dat de verschillende cijfers eigenlijk niet goed vergelijkbaar zijn. Uit het onderzoek van Sardes in het kader van de eerste brede analyse in 2006 bleek dat negentien procent van de scholen in het basisonderwijs structureel samenwerkt met sportverenigingen en 81 procent incidenteel. Voor scholen in het voortgezet onderwijs was dit respectievelijk 29 en 71 procent. De structurele samenwerking met commerciële sportaanbieders lag hoger. Voor het basisonderwijs was dit 25 procent en voor het voortgezet onderwijs 52 procent (Jepma & Van der Vegt 2006: 31). Basisscholen werkten op het gebied van bewegen en sport vooral structureel samen met gemeenten (49%). Ongeveer de helft van de basisscholen en 41 procent van de middelbare scholen die niet met anderen samenwerkten, gaven in 2006 aan dat ze dit niet deden omdat het geen prioriteit had in het schoolbeleid.

Over het geheel gezien, lijken zowel interne als externe samenwerking op het gebied van bewegen en sport nog geen gemeengoed te zijn op de scholen. In 2006 constateerde Lagendijk al dat het thema school en sport vooral lijkt te leven bij beleidsmedewerkers en in mindere mate op scholen. Deze brede analyse geeft geen duidelijke indicatie dat hierin verandering is opgetreden. Wel lijkt er een lichte stijging te zijn in het aantal samenwerkingsverbanden.

Samenwerking in het mbo

In 2008 constateerden Duijvenstijn & Abraham reeds dat mbo-instellingen steeds vaker samenwerken met buitenschoolse partijen wanneer het gaat om de organisatie en het aanbieden van beweeg- en sportactiviteiten. Het gaat hier meestal om de samenwerking met sportverenigingen en commerciële sportaanbieders. Meer dan de helft van de instellingen geeft aan dat ze het aantal samenwerkingsverbanden met buitenschoolse partijen voldoende vinden. Over de kwaliteit van de samenwerkingsverbanden zijn niet alle instellingen te spreken. 44 procent vindt dat deze te wensen over laat. Samenwerken met commerciële partijen lijkt doorgaans makkelijker dan de samenwerking met verenigingen. Ongeveer de helft van de mbo-instellingen werkt samen met leerbedrijven (stageplekken) in de sport.

3.3.4 Inbedding van sport, bewegen en onderwijs in het lokale beleid

In veel gevallen ligt de regie van de samenwerking tussen het onderwijs en de sport in handen van de gemeenten. Het type samenwerking en de mate waarin wordt samengewerkt tussen het onderwijs en de sportsector varieert dan ook op lokaal niveau. In deze paragraaf staan we daarom stil bij de inbedding van sport, bewegen en onderwijs in het lokale beleid.

Door stimuleringsmaatregelen zoals BSI en BOS-regeling zijn veel gemeenten betrokken geraakt bij het structureel en beleidsmatig stimuleren van sport en bewegen binnen de gemeente en in het onderwijs. Bijna vier op de vijf gemeenten in Nederland zeggen aan een of aan beide regelingen te hebben deelgenomen. Zoals uit het rapport ‘Lokaal sportbeleid de maat genomen’

(Hoyng et al., 2008) blijkt, wordt door steeds meer gemeenten het belang en de waarde van sport onderkend. Omdat voor deelname aan deze maatregelen een explicitering en argumentatie van het gemeentelijk beleid vereist is, wordt verondersteld dat dit bijdraagt aan de ontwikkeling op dit gebied. De kleinere gemeenten (< 50.000 inwoners) blijken daarbij nog wel achter te blijven op de grotere gemeenten.

De beleidsvorming blijkt zich de afgelopen jaren ook erg in de breedte te hebben ontwikkeld. Daar waar het in de jaren negentig nog vooral voorzieningenbeleid (accommodaties) betrof worden nu in negen van de tien beleidsnota's ook beleidsdoelstellingen met betrekking tot sportstimulering en waarde van sport aangetroffen (Hoyng et al. 2008). De algehele conclusie uit het in 2008 verschenen rapport 'Lokaal sportbeleid de maat genomen' was dat *"sport en bewegen als beleidsterrein in de afgelopen jaren een explicietere en beter verankerde plaats heeft gekregen in het lokale beleid. Tegelijkertijd is het beleid verbreed en is 'sport als middel' in veel gemeenten gemeengoed geworden."* Aan de hand van deze conclusie kan worden verondersteld dat er bij gemeenten in ieder geval draagvlak bestaat om ook op het gebied van aanbod, kader en accommodatie in te zetten op de ontwikkeling van sport en bewegen. De "driehoeks"-samenwerking tussen gemeente, sport en onderwijs moet zich volgens de rapportage echter nog wel verder ontwikkelen. Volgens de aanbevelingen in de rapportage zouden ook het gemeentelijk sportbeleid en de samenwerking met de sportsector meer en beter gevolgd moeten worden.

Op dit moment is lokale netwerkvorming tussen gemeenten, sport en het onderwijs een van de centrale punten in het beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs. Met het deelproject 'Bevordering lokale netwerkvorming' probeert de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) lokale netwerken tussen sport en onderwijs te versterken. Door middel van een ondersteuningstraject worden deze lokale netwerken die zich richten op 10- tot 14-jarigen en 14-tot 18-jarigen geholpen met het opstellen en verspreiden van een digitale handreiking. Deze handreiking zal een stappenplan, good practice voor lokale samenwerking en een overzicht van valkuilen en succesfactoren bevatten. Zowel op bestuurlijk als uitvoerend niveau zal de netwerkvorming gestimuleerd worden. Op bestuurlijk niveau is het zoeken naar samenwerkingsverbanden met gemeente, schoolbesturen, kinderopvang e.d.

Als 0-meting voor dit deelproject heeft Oberon in opdracht van VSG dit jaar een enquête uitgezet onder 37 gemeenten om te inventariseren hoe het staat met de samenwerking tussen de gemeente, de sportsector en het onderwijs³⁶. Uit deze enquête bleek dat inderdaad een aantal gemeenten intensief samenwerkt met de onderwijs en sport sector. Vijf procent van de gemeenten heeft maandelijks overleg met het onderwijs en de sportsector over de verbinding tussen sport en school. Voor ongeveer een derde van de gemeenten vindt een dergelijk overleg enkele keren per jaar plaats en voor ongeveer de helft van de gemeenten zeer incidenteel. In verreweg de meeste gevallen heeft de gemeente een voortrekkersrol in de samenwerking tussen het onderwijs en sportorganisaties. Slechts 3 procent van de bevroegde gemeenten hecht een lage prioriteit aan samenwerking met de sport en onderwijssector en 6

³⁶ In totaal zijn alle 75 gemeenten uit het gemeente panel van VSG benaderd. Dit is een redelijk representatieve groep van gemeenten.

procent vindt een intensivering van structurele samenwerking met de sport en onderwijssector niet noodzakelijk.

Uit dezelfde enquête bleek ook dat veel gemeenten, ondanks hun positieve houding, te kampen hebben met knelpunten in de samenwerking op het gebied van sport en onderwijs. Het vinden van de juiste mensen voor de juiste posities en de onduidelijkheid over wie uit welke geldstromen welke activiteiten betaalt en hoelang deze geldstromen beschikbaar zijn, maakt het samenwerken moeilijk (Oberon 2009). Het deelproject 'Bevordering lokale netwerkvorming' zou, evenal de Impuls Brede scholen, sport en cultuur de komende periode mogelijk een rol kunnen spelen in het wegnemen van deze knelpunten.

Ook de lokaal educatieve agenda (LEA) en de wet Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie (OKE) kunnen bijdragen aan het stimuleren de samenwerking tussen gemeenten, onderwijs en sport. De LEA is geïntroduceerd als een instrument om het lokaal onderwijsbeleid vorm en inhoud te geven na de wetwijzigingen in het onderwijs(achterstanden)beleid in 2006. Het is een instrument voor gemeenten, schoolbesturen en overige partners om in 'nieuwe verhoudingen' (meer gelijkwaardige verhoudingen) tot gezamenlijke afspraken te komen over het onderwijs- en jeugdbeleid ³⁷. In 2009 had 92 procent van de gemeenten een LEA. Op de LEA worden zo ongeveer alle thema's besproken die in het onderwijsbeleid voorkomen en actueel zijn. Opvallend hierbij is dat sport en bewegen in het onderwijs binnen de LEA's (nog) niet als afzonderlijk onderwerp wordt besproken (Haalen et al. 2009). Mogelijk heeft dit thema een plaats binnen de onderwerpen Brede School, voor- en vroegschoolse educatie of buitenschoolse opvang. In ieder geval biedt de LEA kansen voor de lokale netwerkvorming tussen de onderwijs en sportsector, evenals de onlangs (1 augustus 2010) in werking getreden OKE-wet. Deze wet is bedoeld om gemeenten de mogelijkheid te geven onderwijsachterstanden van jonge kinderen te bestrijden. Het gaat dan met name om achterstanden op het gebied van taal en sociaal-emotionele en motorische vaardigheden. Middelen die vrij komen vanuit de OKE-wet moeten vooral ingezet worden door gemeenten om voldoende voorschoolse educatie van goede kwaliteit te realiseren voor hun doelgroepkinderen. Verder zijn de middelen bedoeld voor gemeenten voor het maken van afspraken met schoolbesturen, houders van kindercentra en peuterspeelzalen over de toeleiding naar voorschoolse voorzieningen, de definiëring van de doelgroep en de organisatie van een doorlopende leerlijn tussen voor- en vroegschoolse educatie.

Lokaal beleid ten aanzien van sportaccommodaties

Het beleid rondom huisvesting in het algemeen en in het bijzonder met betrekking tot de sport is de laatste jaren steeds verder gedecentraliseerd. De verantwoordelijkheid voor sportaccommodaties, zowel voor het onderwijs als voor partijen daarbuiten, ligt daarom steeds meer bij lokale overheden. Wat betreft sportaccommodaties maken gemeenten dus hun eigen huisvestingsplannen. Omdat ze dit allemaal op een verschillende manier doen, is er geen goed zicht op het geheel. Dat niet iedere gemeente haar beleid omtrent sportaccommodaties naar ieders wens invult, bleek in paragraaf 3.3.2 al uit de cijfers waarin scholen te kennen gaven een tekort te ervaren aan beschikbare accommodaties. Het tekort aan accommodaties leidt ertoe dat

³⁷ zie <http://www.delokaleeducatieveagenda.nl/>

beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd (o.a. lessen lichamelijke opvoeding) bij zeventien procent van de basisscholen en op 35 procent van de middelbare scholen wel eens uitvallen. Daarnaast weerhoudt het tekort scholen voor basisonderwijs (31%) en voortgezet onderwijs (50%) ervan om meer naschoolse beweeg- en sportactiviteiten aan te bieden. Sommige gemeenten lijken deze verantwoordelijkheid te kunnen en willen nemen, terwijl anderen, mogelijk door bepaalde beperkende factoren zoals een laag inwonertal, geen verantwoordelijkheid nemen wat betreft sportaccommodaties.

Bij een webscan zijn van enkele individuele gemeenten rapportages aangetroffen die een exemplarische indruk geven hoe sommige gemeenten deze rol invullen. Let wel: het betreft hier willekeurige voorbeelden van de behandeling van onderwijsaccommodatie in de gevonden sportnota's en huisvestingsplannen. De gemeente Hoogeveen constateert bijvoorbeeld dat er een aantal gymlokalen in haar gemeente zijn die niet voldoen aan de wettelijke norm die bepaalt dat een gymlokaal een oppervlak van minimaal 252 m² moet hebben. Daarnaast constateert de gemeente Hoogeveen dat de standaard afmetingen in de praktijk niet voldoen aan de hedendaagse eisen van het bewegingsonderwijs. Voor de nieuwbouw van sportaccommodaties willen ze zich houden aan de richtlijnen die de KVLO hanteert van 308 m² (KVLO 2010, mondelinge communicatie). Ook de gemeente Assen is van mening dat voor een intensief, gedifferentieerd en multifunctioneel gebruik van sportaccommodaties een groter vloeroppervlak nodig is dan de standaard afmetingen (Gemeente Assen 2008).

Gemeenten trachten gelden te reserveren voor gymnastiekaccommodaties. Zo constateerde de gemeente Amsterdam eind jaren negentig een groot gebrek sportaccommodaties voor het VO. Uit onderzoek bleek dat er een tekort van vijftien gymzalen bestond, waarop de gemeente Amsterdam geld reserveerde voor bouw van nieuwe gymzalen.

De gemeente Gouda heeft uit onderzoek opgemaakt dat veel gymzalen in haar gemeente verouderd zijn en niet voldoen aan de eisen van het huidige bewegingsonderwijs. Ook voor het sportgebruik zijn de accommodaties minder geschikt. De capaciteit is net voldoende. De gemeente Gouda wil in de aankomende jaren onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor kwaliteits- en capaciteitsverbetering (Gemeente Gouda 2009).

De gemeente Rotterdam heeft in haar huisvestingsplan onderwijs 2006-2010 de afgelopen jaren ingezet op een bouwprogramma om een tekort aan zalen op te lossen. Er is een tiental gymnastieklokalen vervangen en een achttiental bijgebouwd. Daarnaast wilde de gemeente een grote groep zalen renoveren. Een zogenoemde REN-quick³⁸ scan die is uitgevoerd bij 67 in pandige en 21 zelfstandige gymnastiekaccommodaties in de gemeente Rotterdam wees uit dat de kwaliteit van de gymnastiekgebouwen voor het (speciaal) basisonderwijs in Rotterdam vrij goed is. Echter, voor de scholen die zijn gebouwd in de wederopbouwperiode³⁹, waar Rotterdam er ongeveer vijftig van heeft staan in haar gemeente, geldt dat vooral de ventilatie gebrekkig is en de verwarming niet meer voldoet. Het advies luidt dan ook dat er bij het merendeel van deze gebouwen en hun gymnastieklokalen ingrijpen noodzakelijk is, zowel technisch als functioneel, om ze geschikt te maken voor het huidige onderwijs (Gemeente Rotterdam 2006).

³⁸ Een REN-quick scan beoordeelt gebouwen op basis van technische, functionele en ruimtelijke visuele kwaliteiten.

³⁹ In de REN-quick scan aangeduid als Muwi-H scholen.

3.3.5 Combinatiefunctionaris

De verwachting is dat de aanstelling van combinatiefunctionarissen gaat bijdragen aan een meer structurele samenwerking tussen sport en onderwijs op lokaal niveau. Volgens de meest recente beleidsdocumenten moeten de combinatiefunctionarissen sport en bewegen een sleutelrol vervullen wanneer het gaat om de samenwerking tussen scholen en buitenschoolse sportaanbieders. Combinatiefuncties zijn banen waarbij een werknemer in dienst is bij één werkgever, maar gelijkelijk te werk wordt gesteld in of ten behoeve van twee of meer werkvelden/sectoren⁴⁰. Het kabinet heeft samen met de VNG, de gezamenlijke bestuurlijke onderwijsorganisaties, het NOC*NSF en de Cultuurformatie zich ten doel gesteld in 2012 tenminste 2.500 combinatiefuncties te hebben gerealiseerd. Dit gezamenlijk streven is vastgelegd tussen genoemde partijen in de bestuurlijke afspraken Impuls brede scholen, sport en cultuur⁴¹. Bij deze impuls gaat het om het realiseren van nieuwe structurele functies. Hij bestaat uit een toekenning van middelen die worden toegevoegd aan het gemeentefonds. In het eerste jaar is de rijksfinanciering 100%. Vanaf het tweede jaar draagt de rijksoverheid 40% bij en worden gemeenten geacht 60% bij te dragen (Heuvel et al., 2010). De invoering van deze impuls heeft plaatsgevonden in drie verschillende tranches. In 2008 is begonnen met het invoeren van de impuls in de 30 grootstedelijke gemeenten (G30). Vervolgens is in 2009 de regeling van kracht geworden voor 97 “tweede tranche gemeenten” en in 2010 is gestart met de derde en laatste tranche.

Zoals uit de tabellen 3.25 en 3.26 al naar voren kwam, zijn de combinatiefunctionarissen sport en bewegen in het schooljaar 2009-2010 nog niet op heel veel scholen betrokken bij het beweeg- en sportaanbod. Dit heeft uiteraard te maken met de geleidelijke invoering van de impuls brede scholen. In het schooljaar 2009-2010 werd op achttien procent van de basisscholen met een naschools aanbod dit aanbod (deels) verzorgd door een combinatiefunctionaris sport en bewegen. Wat betreft de reguliere lessen was dit een kleiner percentage (aantallen scholen zijn wel ongeveer even groot, verschil in percentages is te wijten aan een kleiner aantal scholen dat sport en beweegactiviteiten buiten school aanbiedt). In het voortgezet onderwijs is het percentage combinatiefunctionarissen nog lager. Op slechts vier procent van de middelbare scholen wordt een combinatiefunctionaris sport en bewegen ingezet voor de activiteiten binnen schooltijd. Buiten schooltijd is dit op iets meer scholen het geval (6%).

In deze brede analyse hebben we gekeken of de invloed van de combinatiefunctionarissen op de intensiteit van de samenwerkingsverbanden tussen onderwijs en sport al merkbaar is. Ook hebben we gekeken of het aanbod van scholen met een combinatiefunctionaris afwijkt van het scholen zonder een dergelijke functionaris. Omdat het aantal scholen met een combinatiefunctionaris nog niet heel groot is en effecten over het algemeen pas na een langere beleidsperiode te meten zijn, is het lastig harde uitspraken te doen over het effect van de

⁴⁰ In de sector onderwijs en sport gaat het bijvoorbeeld om vakleerkrachten lichamelijke opvoeding en/of sport trainers die naschoolse sportactiviteiten organiseren op school of op de sportvereniging en die de verbinding leggen tussen de sportvereniging en het onderwijs, de naschoolse opvang en de wijk.

⁴¹ Deze impuls behelst een structurele toezegging van rijksmiddelen voor de inzet van professionals die een brug vormen tussen de sectoren onderwijs en sport en/of onderwijs en cultuur. Deze professionals worden toepasselijk ‘combinatiefunctionarissen’ genoemd.

combinatiefunctionaris op het aanbod van beweeg- en sportactiviteiten op en rond school. Toch hebben we hiertoe een poging gedaan door een vergelijking te maken tussen het aanbod van scholen met en zonder combinatiefunctionaris. We hebben hiervoor gebruik gemaakt van de gegevens uit het scholenonderzoek, uitgevoerd door het Mulier Instituut in mei en juni 2010. Van de 715 basisscholen die de vragenlijst in het kader van dit onderzoek hebben ingevuld, is er bij 116 een combinatiefunctionaris werkzaam. Bij de 336 middelbare scholen zijn dat er maar achten. Dat betekent dat we de vergelijking tussen scholen met en zonder een combinatiefunctionaris niet kunnen maken voor scholen in het voortgezet onderwijs. Het middelbaar beroepsonderwijs valt buiten de regeling voor combinatiefunctionarissen, waardoor ook hier de invloeden van de combinatiefunctionaris niet in beeld gebracht kunnen worden. De rest van deze paragraaf gaat hierdoor alleen over scholen in het basisonderwijse onderwijs.

Betrokkenheid en invloed van combinatiefunctionarissen op het beweeg- en sportaanbod

De eerste aanbodsfactor die voor zowel basisscholen met als zonder combinatiefunctionaris bekeken is, is de gemiddelde duur van de lessen lichamelijke opvoeding. Voor wat betreft deze duur is er weinig verschil tussen scholen met en zonder een combinatiefunctionaris. Bij de eerstgenoemde is de gemiddelde duur van de les lichamelijke opvoeding 90 minuten en bij de laatstgenoemde 92 minuten. Ook als wordt gekeken naar het aantal dagen in de week dat lichamelijke opvoeding wordt gegeven, zijn er geen verschillen tussen scholen met en zonder een combinatiefunctionaris (niet in tabel).

Als wordt gekeken naar sport- en beweegactiviteiten voor leerlingen naast lichamelijke opvoeding binnen schooltijd komt naar voren dat de basisscholen met een combinatiefunctionaris over het algemeen wat meer verschillende activiteiten aanbieden dan scholen waar niet een dergelijke functionaris werkzaam is (tabel 3.48).

Tabel 3.48 Beweeg- en sportactiviteiten voor leerlingen binnen schooltijd (in procenten)

	Met combinatiefunctionaris (n= 116)			Geen combinatiefunctionaris (n= 579)		
	Ja %	Nee, niet van plan %	Nee, wel van plan %	Ja %	Nee, niet van plan %	Nee, wel van plan %
Beweeg- en sportprogramma's voor minder motorisch begaafde leerlingen*	37	48	15	26	62	12
Schoolzwemmen*	67	28	4	58	41	1
Sportdagen	98	1	1	95	3	1
Projecten ter bevordering van sport en bewegen*	81	15	4	68	23	9
Sportoriëntatie- en keuzeactiviteiten*	71	22	8	57	37	6
Anders	13	82	5	13	78	9

(*) significante verschillen (χ^2 , $p < 0,05$)

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Zo komen bij scholen met een combinatiefunctionaris beweeg- en sportprogramma's voor minder motorisch begaafde leerlingen, schoolzwemmen, projecten ter bevordering van sport en bewegen, en sportoriëntatie- en keuzeactiviteiten meer voor.

Basisscholen waar een combinatiefunctionaris werkzaam is, kennen tevens een grotere variatie in het aanbod van beweeg- en sportactiviteiten voor leerlingen buiten schooltijd (tabel 3.49).

Tabel 3.49 Beweeg- en sportactiviteiten voor leerlingen buiten schooltijd (in procenten)

	Met combinatie- functionaris (n=113) %	Geen combinatie- functionaris (n=537) %
Toernooien*	80	60
Clinics/workshops/sportkennismakingslessen*	75	49
Openstellen van schoolplein na schooltijd voor de leerlingen*	64	48
Sportactiviteiten tijdens de pauze*	33	26
Cursussen*	17	7
Openstellen van gymzaal na schooltijd voor de leerlingen	13	9
Openstellen van sportvelden in de openlucht na schooltijd voor de leerlingen	7	8
De school biedt geen beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd aan*	4	21

(*) significante verschillen (χ^2 , $p < 0,05$)

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Het verschil tussen scholen met en zonder combinatiefunctionaris is het grootst als het gaat om het aanbieden van clinics, workshops, sportkennismakingslessen, het houden van toernooien en het openstellen van schoolplein na schooltijd voor de leerlingen.

Van de scholen met een combinatiefunctionaris biedt vier procent geen beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd aan. Onder scholen zonder deze functionaris is dat 21 procent. Ook wanneer we kijken naar het totale aanbod van naschoolse activiteiten zijn er verschillen (tabel 3.50).

Tabel 3.50 Frequentie waarmee leerlingen kunnen deelnemen aan beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd (in procenten)

	Totaal (n=528) %	Met combinatie- functionaris (n=106) %	Geen combinatie- functionaris (n=422) %
1 tot enkele keren per jaar	50	33	55
(vrijwel) maandelijks	23	33	20
(vrijwel) wekelijks	21	27	20
(vrijwel) dagelijks	6	7	6

Bron: Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Op zeven procent van de basisscholen met een combinatiefunctionaris kunnen de leerlingen (vrijwel) dagelijks deelnemen aan beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd, op ongeveer een kwart van de scholen kan dat (vrijwel) wekelijks, op een derde (vrijwel) maandelijks en op nog eens een derde kan dat een tot enkele keren per jaar (zie tabel 3.50). Voor leerlingen bij een school zonder een combinatiefunctionaris zijn die mogelijkheden er minder vaak.

Aan basisscholen die (vrijwel) dagelijks of (vrijwel) wekelijks beweeg- en sportactiviteiten aanbieden, is gevraagd hoeveel minuten per week de leerlingen van het aanbod buiten schooltijd gebruik kunnen maken. Gemiddeld kunnen leerlingen van een basisschool met een combinatiefunctionaris ongeveer evenveel tijd besteden aan beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd als leerlingen van een basisschool zonder die combinatiefunctionaris⁴². Verder zijn er geen verschillen als wordt gekeken naar het aantal dagen in de week dat de leerlingen kunnen deelnemen aan buitenschoolse beweeg- en sportactiviteiten. Dat geldt ook voor het aantal verschillende activiteiten. Gezien de functie van de combinatiefunctionarissen is te verwachten dat zij in ieder geval wel verschillen veroorzaken in de mate van de samenwerking met sportverenigingen. In tabel 3.51 is te zien of dit het geval is.

Tabel 3.51 Samenwerking met een of meer sportverenigingen in het kader van beweeg- en sportactiviteiten binnen en/of buiten schooltijd (in procenten)

	Met combinatie- functionaris (n=109)	Geen combinatie- functionaris (n=541)
	%	%
Ja*	66	47
Nee, maar we zouden dit wel graag willen	23	30
Nee, en we willen dit ook niet	11	23

(*) significante verschillen (χ^2 , $p < 0,05$)

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Uit tabel 3.50 blijkt inderdaad ook dat de hypothese klopt. Ongeveer twee derde (66%) van de basisscholen met een combinatiefunctionaris werkt samen met een of meer sportverenigingen (tabel 3.38), tegenover 47 procent van de scholen zonder combinatiefunctionaris. Nog eens een ongeveer een kwart (23%) van de scholen met een combinatiefunctionaris werkt nu nog niet samen met een sportvereniging, maar zou dat wel graag willen. Elf procent werkt op dat gebied niet samen met verenigingen en wil dat ook niet. Bij de scholen zonder een combinatiefunctionaris wil ongeveer een kwart (23%) niet samenwerken met een sportvereniging.

Tevredenheid over de combinatiefunctionaris

Op basis van de door de ministeries VWS en OCW gestelde vragen is ook gekeken naar verschillen in tevredenheid van scholen en ouders op scholen met en zonder combinatiefunctionaris. Vanwege de geringe aantallen combinatiefunctionarissen in het voortgezet onderwijs is er alleen gekeken naar verschillen tussen basisscholen met en zonder combinatiefunctionaris. Uit deze vergelijking komt naar voren dat scholen met een combinatiefunctionaris even tevreden zijn over de kwantiteit (frequentie, tijd, etc.) van de

⁴² Dat is niet verwonderlijk, want het gaat om BO-scholen die minimaal (vrijwel) wekelijks dergelijke activiteiten aanbieden. Verder is het aantal scholen dat deze vraag voorgelegd kreeg gering (BO met combinatiefunctionaris: n=31; BO zonder combinatiefunctionaris: n= 98), wat maakt dat verschillen niet snel significant zijn.

beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd als scholen zonder een dergelijk medewerker. Dit geldt ook voor de beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd.

Basisscholen met een combinatiefunctionaris zijn ook even tevreden over kwaliteit (gevarieerdheid, niveau, etc.) van de beweeg- en sportactiviteiten binnen schooltijd als scholen zonder een combinatiefunctionaris. Ook als wordt gekeken naar de verschillen betreffende beweeg- en sportactiviteiten buiten schooltijd zijn er geen noemenswaardige verschillen tussen scholen mét en scholen zonder een combinatiefunctionaris.

Hoe tevreden scholen met een combinatiefunctionaris zijn over deze persoon, is in het scholenonderzoek niet gevraagd. Aan ouders van leerlingen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs is hier wel naar gevraagd. Omdat zeer weinig ouders noemden dat hun kind bij beweeg- en sportactiviteiten les krijgt van een combinatiefunctionaris⁴³ kunnen helaas geen betrouwbare en nauwkeurige uitspraken gedaan worden over de tevredenheid van ouders over deze functionaris.

⁴³ In totaal noemden slechts 18 ouders dat hun kind bij beweeg- en sportactiviteiten les krijgt van een combinatiefunctionaris. De vraag is of ouders weten of hun kind les krijgt van een combinatiefunctionaris. Nog lastiger is het voor ouders om vervolgens een oordeel te vormen over deze persoon.

4. Bredere benutting van sport- en bewegen op en rond school

In hoofdstuk 3 is de actuele stand van zaken in beeld gebracht van sport en bewegen op en rond de school. Dit gebeurde vooral vanuit het oogpunt van het stimuleren van sport- en beweegdeelname bij alle schoolgaande jeugd. Kinderen en jongeren toerusten om nu en later deel te kunnen nemen aan de sport- en beweegcultuur is ook al geruime tijd de kerntaak van het vakonderwijs in de lichamelijke opvoeding. Zoals ook al in 2.4 duidelijk werd, is en blijft leren meedoen aan sport- en beweegactiviteiten een centrale doelstelling van het Nederlandse beleid. De laatste jaren gebeurt dit echter steeds minder, voornamelijk vanwege de waarde van sport en bewegen als doel op zich, maar wordt meer en meer accent gelegd op de merites van sport en bewegen die verder reiken dan de sportcontext.

Dit laatste hoofdstuk is gewijd aan de mate waarin sport- en bewegen in en rond school breder wordt benut, zoals voor het bevorderen van participatie en sociaal maatschappelijke integratie, het beperken of tegengaan van overgewicht bij leerlingen, het tegengaan van schooluitval en voor het bevorderen van sporttalenten. Deels opbrengsten die ook in het Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs als subdoelstellingen worden nagestreefd.

4.1 Sport- en beweegactiviteiten gericht op het bevorderen van participatie en sociaal maatschappelijke integratie

Zoals we in paragraaf 2.1 reeds konden lezen, wordt de maatschappelijke waarde van sport door de Nederlandse overheid sterk benadrukt. Het mantra van sport als uitstekend middel om achterstanden op velerlei gebied weg te werken, klinkt door in verschillende beleidsdocumenten en programma's. Ook op het gebied van sociale integratie wordt sport vaak gezien als oplossing voor verschillende problemen. Zo zou sport uitstekend geschikt zijn om sociale vaardigheden, kennis, waarden en normen te verkrijgen, die op andere maatschappelijke terreinen ook inzetbaar zijn (Knop & Elling 2000: 19). Ofwel, jongeren kunnen beter sociaal maatschappelijk integreren door sport. Een andere vorm van integratie is de integratie in sport. Bij integratie in sport gaat het over het samen sporten en de contacten die er bestaan binnen de sport. Sport wordt gezien als belangrijke ontmoetingsplaats voor mensen met verschillende achtergronden en zou daarom leiden tot de versterking van interne banden tussen verschillende groepen (Knop & Elling 2000: 8).

Vanwege haar specifieke karakter dient de sportsector op het gebied van sociale integratie vaak als voorbeeld voor andere sectoren. Hoewel de socialiserende werking van sport voor alle jongeren geldt, wordt vaak het belang van sport voor kwetsbare jongeren/minderheden (zoals jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond, jongeren uit gezinnen met een lagere sociaal economische status, jongeren met een handicap) benadrukt. Toch is de sportparticipatie niet voor alle groepen in de samenleving gelijk en gaan er ook geluiden op dat het klimaat van de sport minder tolerant is dan men soms wil laten voordoen. In het kader van deze Brede Analyse gaat het om hier de discussie rondom de integratieve functie van sport te bespreken. Wel willen we hier enkele programma's toelichten die bedoeld zijn om de participatie en sociaal maatschappelijke integratie van jongeren, door middel van sport, te bevorderen.

Het programma 'Meedoen alle jeugd door sport' probeert de sportparticipatie van achterstandsgroepen in te lopen en kwetsbare jongeren te begeleiden en te behoeden voor uitval

in de Nederlandse samenleving. In dit programma is door de regering een samenwerking aangegaan met verschillende sportbonden en gemeenten⁴⁴. Ook de MO-groep treedt op als partner in het 'Meedoen alle jeugd door sport'-programma' en is hierin met name betrokken bij de zogenaamde zorgtrajecten: sportprogramma's voor jongeren die een indicatie hebben vanuit Jeugdzorg. De MO groep onderschrijft de belangrijke rol die sport kan spelen in het leven van kwetsbare jongeren. Zij vinden dat de welzijnssector een als sport- en beweegregisseur kan optreden voor kwetsbare groepen, waaronder jongeren (MO Groep 2010). De MO groep onderstreept dat het van belang is dat de welzijnssector, de sportsector en de onderwijssector intensief samen gaan werken op kwetsbare jongeren te helpen. Analooq aan systemen die voor sportorganisaties zijn ontwikkeld wordt een sterrensysteem voorgesteld voor welzijnsorganisaties die zich met sport en bewegen bezig houden. Op het hoogste niveau ontwikkelt en voert de welzijnsorganisatie samen met maatschappelijke partners een integraal sport- en beweegbeleidsplan uit (MO groep 2010). Het feit dat de MO groep zich steeds meer wil inzetten voor de een goede match tussen welzijn en sport om hulp te bieden aan kwetsbare jongeren, geeft aan dat ook op het gebied van sociaal maatschappelijke integratie en participatie de komende jaren nog veel van de sport wordt verwacht.

Het programma Meedoen loopt eind 2010 af en kent inmiddels vele succesverhalen en good practices. Gedurende het programma is in ieder geval het percentage allochtone jongeren dat een lidmaatschap heeft bij een sportvereniging van één van de van de betrokken sportbonden met 42 procent vergroot. De betrokken sportverenigingen vormen nu veel meer een afspiegeling van de samenleving dan ze deden voor het programma startte (Frelie en Breedveld, 2010). Ook hebben de sportzorgtrajecten reeds hun vruchten afgeworpen. Ruim drie kwart van de deelnemende jongeren die tot nu toe onderzocht zijn, heeft baat bij de aanpak in de sportzorgtrajecten en betrokkenen uit de sport en de jeugdzorg zijn onverdeeld positief over de trajecten (Buisse et al. 2010).

Naast jongeren met een niet- Nederlandse achtergrond en jongeren die onder toezicht staan van jeugdzorg, worden ook jongeren met een lichamelijke of verstandelijke handicap gezien als een kwetsbare groep wier sportdeelname relatief laag ligt. Gehandicaptensport Nederland probeert door middel van haar programma's zoals 'Zo kan het ook' 'Special Heroes', sportmix en club extra het beweeggedrag van jongeren uit deze doelgroepen te bevorderen. 'Zo kan het ook' is een programma waarmee Gehandicaptensport Nederland stimuleert dat mensen met een verstandelijke handicap een actievere leefstijl krijgen. Centraal daarbij staat het structureel meer bewegen en sporten. Dat gebeurt vanuit dag- en woonvoorzieningen omdat deze een sleutelrol vervullen bij het bereiken van mensen met een verstandelijke handicap. Special Heroes, Sportmix en Clubextra zijn schoolgebonden programma's die bedoeld zijn om de beweegachterstand van kinderen in het speciaal onderwijs of regulier onderwijs weg te werken.

⁴⁴ De volgende sportbonden nemen deel aan het programma "Meedoen alle jeugd door sport": JBN (judo), KNAU (atletiek), KNBSB (base- en softbal), KNGU (gymnastiek), KNKF (fitness en vechtsport), KNKV (korfbal), KNVB (voetbal), KNZB (zwemmen), NBB (basketbal). Deze bonden werken samen met de volgende gemeenten: Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Dordrecht, Eindhoven, Enschede, Nijmegen, Rotterdam, Tilburg, Utrecht, Zaanstad.

Hoewel niet alle van de hierboven genoemde programma's die gericht zijn op sport en maatschappelijke integratie per definitie via school verlopen, is de school in veel gevallen wel de plek bij uitstek waar jongeren met achterstanden bereikt kunnen worden. Enerzijds heeft school een belangrijk signaleringsfuncties en kan het bepaalde groepen jongeren doorverwijzen naar de sport en/of welzijnssector. Anderzijds kan de school ook de locatie zijn waar speciale programma's gericht op participatie en integratie aangeboden worden. Dit geldt ook voor sport- en beweegactiviteiten die gericht zijn op het beperken van overgewicht.

4.2 Sport- en beweegactiviteiten gericht op het beperken van overgewicht

In hoofdstuk 2 is al een uitgebreide beschrijving gegeven van de mate waarin overgewicht zich bij de schoolgaande jeugd voordoet en van het beleid dat wordt gevoerd om het overgewicht bij jongeren te verminderen. Naast bewegen speelt ook voeding hierin een belangrijke rol. Sport en bewegen op school kan direct of indirect een bijdrage leveren aan het verminderen van de problematiek. In deze paragraaf zal worden aangegeven hoe intensief de inzet van sport en bewegen op dit vlak door scholen op dit moment al is.

In 2.2 werden al gegevens gepresenteerd over de deelname van scholen aan enkele programma's. We gaan daarop nu kort nader in.

De Junior Hartdag is een initiatief van de Nederlandse Hartstichting. Deze dag is bedoeld voor de leerlingen in de bovenbouw (groep 7 en 8) van de basisschool. Het is één dag waarop de leerlingen alles te weten komen over de relatie tussen (hart)gezondheid en bewegen. In 2005 heeft de Junior Hartdag op 6 april plaatsgevonden en stonden de onderwerpen bewegen, gezonde voeding en niet-roken centraal. In 2005 hebben 823 basisscholen aan Junior Hartdag meegedaan, waarbij in totaal 42.758 leerlingen betrokken waren. Dit komt overeen met 10,3% van alle basisscholen respectievelijk 2,6% van alle leerlingen. In 2008 deden bijna 17.100 leerlingen mee aan deze dag (Jump 2008).

De Heart Dance Award is een nationale danswedstrijd van de Nederlandse Hartstichting. De Nederlandse Hartstichting organiseert deze danswedstrijd om kinderen al op jonge leeftijd bewust te maken van het belang van bewegen, gezond eten en niet roken. De Heart Dance Award wordt elk jaar gehouden voor de leerlingen in de bovenbouw (groep 7 en 8) van de basisschool. De leerlingen bedenken en studeren, onder begeleiding van een docent of ouder(s), een dans op muziek naar keuzen. Vervolgens treden ze op in een theater of sturen ze een video of dvd in. In 2005 hebben 405 van alle basisscholen meegedaan aan de Heart Dance Award. In totaal zijn hierbij 12.520 leerlingen betrokken. Dit komt overeen met ruim 75 deelnemers per 10.000 leerlingen. In 2007 doen 11.000 leerlingen uit het BO mee (Jump 2008).

Vrij omvangrijk is ook het actuele gebruik van de Lekker Fit! Methode. Met de lesmethode Lekker fit! leren basisschoolkinderen van alle groepen in acht jaarlijkse lessen op een gestructureerde en positieve wijze over voeding, beweging en het maken van gezonde keuzes. In 2009 werken ruim 700 scholen, met totaal 140.000 leerlingen met de methode. Verder kan het project Scoren voor gezondheid worden genoemd. In seizoen 2007-2008 doen 18 eredivisieclubs/gemeenten mee aan het project met per club 100 deelnemende leerlingen uit het BO; in seizoen 2008-2009 doen per gemeente 250 BO-leerlingen mee.

Als het gaat om beïnvloeding van voedingsgedrag valt uit tabel 2.2 op te maken dat vooral Smaaklessen en Gezonde school op een groot deel van de scholen worden gebruikt.

Al met al is een zeer groot aanbod beschikbaar van initiatieven en materialen voor het onderwijs gericht op een meer bewegen als onderdeel van een gezonde leefstijl. Op de overzichtswegsite www.gezonderwijs.nl worden 95 materialen voor de bovenbouw van het BO beschreven en 30 voor het VO. Hoewel de indruk kan ontstaan dat de beschikbare materialen breed worden gebruikt blijkt uit het onderzoek Sport, Bewegen en School dat 30 procent van alle ondervraagde BO scholen en 60 procent van alle VO scholen geen gebruik maakt van de 18 voorgelegde landelijk beschikbare pakketten (Stuij et al. 2011).

4.3 Sport- en beweegactiviteiten gericht op het beperken van schooluitval en leerachterstanden

Regelmatig wordt de verwachting geuit dat sport- en bewegen een rol kunnen spelen bij het tegengaan van schooluitval of het vermijden of verkleinen van leerachterstanden. Deze effecten zouden zich op verschillende fronten kunnen voordoen, al naar gelang de aandacht meer uitgaat naar schooluitval, schoolverzuim, spijbelen of naar de leerprestaties. In deze paragraaf geven we eerst enkele recente cijfers over de mate waarin deze problemen onder de schoolgaande jeugd voorkomen en staan daarna stil bij de aandacht die hieraan door scholen wordt besteed en de inzet van sport en bewegen daarbij.

Voortijdig schoolverlaten

Iedere jongere tussen de 12 en 23 jaar die zonder startkwalificatieniveau het onderwijs verlaat wordt beschouwd als een voortijdig schoolverlater. Je hebt een startkwalificatie met het behalen van een havo- of vwo-diploma en met het behalen van een diploma op niveau 2 van het mbo. De werkloosheid onder niet-schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie is gemiddeld bijna tweemaal zo hoog als van jongeren die wel voldoende gediplomeerd zijn. Het aantal jongeren van 15 tot 25 jaar dat geen startkwalificatie heeft en ook geen onderwijs meer volgt, is het laatste decennium flink gedaald. Van de 2 miljoen jongeren van 15 tot 25 jaar in 2009, zat 9 procent (185 duizend jongeren) niet meer op school en was ook niet in het bezit van een startkwalificatie. Dat is aanzienlijk minder dan in 2001, toen dat aandeel nog op 15 procent lag.

Bij de 15- tot 25-jarige meisjes daalde het aandeel zonder startkwalificatie van 13 procent in 2001 naar 7 procent in 2009. Bij de jongens nam het ook af, van 16 naar 11 procent. Er zijn nog altijd meer niet-schoolgaande jongens zonder startkwalificatie dan meisjes. In 2009 ging het om 72 duizend meisjes en 113 duizend jongens (CBS 2009).

Schoolverzuim

Staatssecretaris van Bijsterveldt heeft op 22 juni 2009 een brief aan de Tweede Kamer gestuurd die inzicht geeft in het actuele schoolverzuim op basis van CFI-cijfers. Absoluut verzuim betreft het aantal leerplichtige kinderen dat niet op een school is ingeschreven. Het aantal gevallen van schoolverzuim schommelt de laatste jaren tussen de 5.100 en 5.900 kinderen. In het schooljaar 2007-2008 kwamen 5.616 leerplichtige kinderen niet naar school.

In tabel 4.1 is te zien in welke vorm van onderwijs het absoluut verzuim voorkomt.

Tabel 4.1 Laatst genoten onderwijs van schoolverzuimers in schooljaar 2007-2008

Soort onderwijs	% absoluut verzuim
(Speciaal) basisonderwijs	25
(Voortgezet) speciaal onderwijs	7
Voortgezet onderwijs	25
Beroepsonderwijs	16
Onbekend	7
Geen onderwijs	21
Totaal	100 (= 5.616)

Bron: CFI 2009

Ongeveer een kwart van de ‘absolute verzuimers’ heeft als laatst genoten opleiding het basisonderwijs. Een gelijk percentage heeft als laatst genoten opleiding het voortgezet onderwijs. In totaal waren er in Nederland in het schooljaar 2007-2008 1180 leerplichtige jongeren die nog nooit op een school ingeschreven hebben gestaan (21% van het totaal aan absolute verzuimers). Ook is er relatief veel absoluut verzuim onder jongeren uit het speciaal voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs.

Spijbelen

Spijbelen of relatief verzuim betekent dat een leerling wel staat ingeschreven op een school, maar niet aanwezig is tijdens les- of praktijktijd. Het aantal geregistreerde gevallen van spijbelen is tussen schooljaar 2004-2005 en 2007-2008 toegenomen van ruim 44.000 naar bijna 56.000 per schooljaar. De sterke stijging in de verzuimcijfers is vermoedelijk een gevolg van de verbeterde registratie en betekent niet per se dat veel meer kinderen zijn gaan spijbelen.

Voor de Nationale scholierenmonitor 2007 zijn in het voorjaar van 2007 gegevens verzameld onder ruim 4400 scholieren uit het eerste, derde en vijfde schooljaar. Daarnaast hebben er 37 schoolleiders van verschillende schooltypen, van vmbo tot en met gymnasium, aan meegewerkt. De cijfers over spijbelen verschillen niet wezenlijk van die uit 2005. Net als in 2005 spijbelden brugklassers in 2007 niet veel. Leerlingen van hogere klassen spijbelden meer. Nog steeds deden ze dat vooral om te kunnen uitslapen of omdat ze een hekel aan een bepaalde les hebben. Net als in 2005 zaten de grootste spijbelaars, leerlingen die in vier weken meer dan tien lesuren spijbelen, vooral in het derde jaar van het vmbo in de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen. En ook in 2007 waren er verder geen duidelijke verschillen tussen leerjaren, schooltypen, jongens en meisjes (Vegt et al. 2007).

Tabel 4.2 Spijbelgedrag van middelbaar scholieren in 2007 (N=4.439)

Leerjaar/schooltype	Spijbelt wel eens	Spijbelde meer dan 10 lesuren afgelopen maand	Meest voorkomende spijbelredenen
1e leerjaar, algemeen	3,9	0,6	Hekel aan de les, geen zin
1e leerjaar vmbo	6,8	1,1	Hekel aan de les, geen zin
1e leerjaar, havo/vwo	5,9	0,7	Hekel aan de les, geen zin
3e leerjaar, vmbo bbl/kbl	17,2	6,0	Hekel aan de les, geen zin
3e leerjaar, vmbo gl/tl	23,1	3,7	Hekel aan de les, geen zin, geen nuttige les
3e leerjaar, havo/vwo	18,2	2,5	Hekel aan de les, geen zin, geen nuttige les
5e leerjaar, havo/vwo	40,3	3,7	Geen zin, geen nuttige les
Gemiddeld	13,0	2,0	

Bron: Vegt et al. 2007

De rol van sport en bewegen in het tegengaan van schooluitval en bevorderen van schoolprestaties

Verschillende buitenlandse studies (o.a. uit Canada, Verenigde Staten, Engeland, Duitsland, Zweden) tonen aan dat er positieve relaties zijn tussen lichaamsbeweging op school en schoolprestaties (Centers for Disease Control and Prevention 2010). Hoewel de studies verschillende definities gebruiken voor lichaamsbeweging op school⁴⁵ en schoolprestaties⁴⁶ en er niet alle studies positieve relaties gevonden zijn, is het algemene beeld dat meer lichaamsbeweging op school in ieder geval geen negatieve relaties vertoont met schoolprestaties en in meer dan 50 procent van de gevallen zelfs een positieve relatie geeft. Slechts in één studie in de review van Centers for Disease Control and Prevention (2010) heeft de relatie tussen sport en bewegen op school en schooluitval gemeten (Yin & Moore 2004). In deze Amerikaanse studie werd geconcludeerd dat deelname aan buitenschoolse beweeg- en sportprogramma's schooluitval in highschools tegen gaat. In Nederland zijn dergelijke relaties nog niet onomwonden aangetoond, maar de overheid ziet zeker een rol weg gelegd voor sport en bewegen in het tegengaan van schooluitval. Verschillende scholen maken dan ook gebruik van sport en bewegen bij hun inspanningen om schooluitval tegen te gaan.

In het scholenonderzoek voor de Brede Analyse is de deelnemende scholen voor voortgezet onderwijs een aantal vragen voorgelegd over de aanpak van schooluitval. Op de eerste plaats is gevraagd in hoeverre men het aantal vroegtijdig schoolverlaters bijhoudt. Het merendeel van de

⁴⁵ In de verschillende studies wordt onder andere gekeken naar lichamelijke opvoeding, bewegen tijdens de pauzes, korte beweegmomenten tijdens theorielessen en buitenschoolse sportactiviteiten (Centers for Disease Control and Prevention 2010).

⁴⁶ In sommige studies is gekeken naar directe schoolprestaties zoals cijfers voor vakken en testcores, in andere studies werd bijvoorbeeld aanwezigheid, taakgericht gedrag, concentratie en geheugen gemeten (Centers for Disease Control and Prevention 2010).

scholen blijkt enige vorm van registratie over uitvallers te hebben (94%). Deze cijfers zijn kunnen worden gevonden in tabel 4.3. De scholen die uitval registreren meldden dat dit in zeer wisselende mate voorkomt. Bij 72 procent van de scholen komt de uitval niet boven het gemiddelde van twee procent uit. Bij 6 procent van de scholen verlaat ten minste 10 procent van de leerlingen de school zonder eindkwalificatie (zie tabel 4.4).

Tabel 4.3 Registratie vroegtijdige schoolverlaters in het voortgezet onderwijs (in procenten)

	n= 228
	%
Geen registratie	6%
Beperkte registratie	32%
Intensieve registratie	62%

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Tabel 4.4 Aantallen vroegtijdige schoolverlaters in het voortgezet onderwijs (onder registrerende scholen, in procenten)

	N=173
	%
0%	32%
1%	28%
2%	12%
3%	9%
4%-9%	13%
10% of meer	6%
Gemiddeld	2,0 %

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

De mate waarin men een (intensief) beleid voert gericht op het voorkomen van uitval loopt volledig parallel met de mate van registreren. Bijna twee derde van de scholen zet intensief in op het tegengaan van vroegtijdige schoolverlaters. Bij 11 procent van alle actieve scholen speelt sport en bewegen een rol in de aanpak van schooluitval. Hoe dit concreet gebeurd is op basis van het onderzoek niet bekend.

Tabel 4.5 Voeren van beleid dat specifiek gericht is op het voorkomen van schooluitval door scholen en eventuele rol daarin van sport en bewegen (VO)

		(n= 215)
	%	%
Geen beleid	6	
Beperkt beleid	32	
Intensief beleid	62	
Beleidsactieven waarbij sport en bewegen een rol speelt		11

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

4.4 Sport- en beweegactiviteiten gericht op het bevorderen van talentontwikkeling

“Het kabinet ondersteunt de ambitie van de sport om Nederland een plaats te laten verwerven in de internationale top-10 landenklassering. Het kabinet wil bovendien kinderen en jongeren alle kansen bieden om hun talenten te ontdekken en te ontplooien. De top-10 ambitie is uitgangspunt bij de talentontwikkelingsprogramma’s op het terrein van de sport. Dat betekent dat talentvolle sporters zich volledig aan hun sport kunnen wijden zonder daarbij de maatschappelijke carrière te hoeven negeren. Voor de talenten is goede begeleiding nodig. Niet alleen in de sport, maar ook op het gebied van onderwijs en bijvoorbeeld gezondheid. Het kabinet wil investeren in de verdere verbetering van de randvoorwaarden voor topsport en onderwijs.” (Ministerie van VWS & Ministerie van OCW). Bovenstaand citaat geeft aan dat de overheid sport en bewegen in het onderwijs intensief wil inzetten voor de individuele talentontwikkeling van jongeren en dat talentvolle jongeren op het gebied van topsport ondersteuning krijgen vanuit het onderwijs om hun talenten verder te ontwikkelen.

Onderwijsgerelateerde sport- en beweegactiviteiten zouden een bijdrage kunnen leveren aan talentontwikkeling en –doorstroming. Dit is onder meer afhankelijk van de het type onderwijs waaraan talenten deelnemen. We geven de ontwikkelingen en stand van zaken in deze paragraaf kort weer en presenteren enkele nieuwe gegevens uit het voor de Brede Analyse uitgevoerde scholenonderzoek.

Talentontwikkeling: definitie

NOC*NSF hanteert de volgende definitie van talentontwikkeling⁴⁷(NOC*NSF 2009):

“Talentontwikkeling zijn alle activiteiten die de opleiding van talenten tot het vak van topsporter vormen. Dit programma wordt aantoonbaar uitgevoerd naar normen en richtlijnen van de sportbond of een door die bond daartoe aangewezen (Topsport) organisatie. Voor de opleiding is een curriculum vastgesteld, waarin normen en richtlijnen voor de activiteiten uit het meerjarenprogramma en de beoogde ontwikkeling van de sporter wordt beschreven. Het

⁴⁷ “De Talentprofielen richten zich niet op talenten in de programma’s gericht op talentherkenning⁴⁷ omdat hier in de regel geen extra voorzieningen nodig zijn. Voor sporten waar dit wel het geval is kan maatwerk worden toegepast. In de programma’s gericht op talentontwikkeling worden de trainings en wedstrijdprogramma’s dermate intensief dat extra voorzieningen noodzakelijk zijn.

trainings- en wedstrijdprogramma voldoet aan de internationale norm met een reëel uitzicht op een internationale toppositie. De opleiding tot het vak van topsporter duurt in de regel 5 tot 8 jaar."

Als talenten uiteindelijk doorstoten naar de top kunnen zij in aanmerking komen voor een topsportstatus. Topsporters zijn sporters die internationaal deelnemen op het hoogste senioreniveau (EK's, WK's en Olympische Spelen), binnen een erkend topsportprogramma. De topsporters worden door NOC*NSF ingedeeld in topsporters met de A-status of HP-status (high potential status) en topsporters met de B-status. Een sporter kan alleen de A-, HP- of B-status verkrijgen als deze internationaal uitkomt en presteert in een Categorie 1-topsportprogramma.

Volgens het nieuwe talentprofiel van NOC*NSF moeten talenten aan drie (sets van) criteria voldoen.

1. Zij behoren tot de *leeftijdsgroep* waarbij talenten als zodanig zijn herkend op basis van een reële inschatting van het te bereiken prestatieniveau bij de senioren.
2. Zij tonen een *prestatieniveau* dat gerelateerd aan hun leeftijd en trainingsprogramma uitzicht biedt op ontwikkeling richting internationale top.
3. Zij volgen een *trainings en wedstrijdprogramma*, onder regie van de sportbond en passende begeleiding, dat voldoet aan de internationale norm voor de betreffende leeftijd in de betreffende tak van sport en dat in het recente verleden aantoonbaar tot aansluiting op het internationale niveau heeft geleid."

Dit talentprofiel leidt tot een indeling in 3 talentprofielen, namelijk beloften, nationaal talent en internationaal talent. Talenten zijn in de regel junioren. Met name voor deze groep sporters is het noodzakelijk dat onderwijs en topsport optimaal op elkaar worden afgestemd.

Jonge topsporters en onderwijs in 2008

DSP heeft in 2008 in opdracht van de werkgroep sport- en studietalent van het ministerie van OCW, het ministerie van VWS en NOC*NSF, een eerste verkenning gedaan naar de combinatie topsport en onderwijs (Blom & Duijvestein 2008). Landelijk dekkende gegevens over topsport en onderwijs bleken niet voor handen.

Met het onderzoek is per onderwijssoort (VO, MBO, HBO en WO) getracht antwoord te geven op drie hoofdvragen:

1. Om hoeveel (potentiële) topsporters gaat het⁴⁸?
2. Welk deel van de onderwijsinstellingen biedt faciliteiten voor topsporters, wat houdt dit concreet in en welke ontwikkelingen zijn er op dit vlak gaande?
3. Tegen welke knelpunten en belemmeringen lopen sporters en onderwijsinstellingen aan wat betreft de combinatie topsport en studie?

⁴⁸ Dit werd uitgesplitst in topsportstatus: A, B, HP (dit zijn senioren topsporters), Internationaal talent IT, Nationaal talent NT, Beloften B (dit zijn junioren talenten).

Er is gekeken naar de gehele onderwijskolom, met uitzondering van het basisonderwijs, omdat het voor (potentiële) topsporters belangrijk is dat zij gedurende alle fases van hun topsport- en studieloopbaan de mogelijkheid hebben deze twee programma's te combineren.

In het onderzoek van DSP worden cijfers gerapporteerd uit 2008. Dit gebeurt op basis van registraties van NOC*NSF en is gebaseerd op de nieuwe indeling naar talenten. Op basis van deze cijfers telt Nederland in 2008

- 712 topsporters (senioren);
- 1685 potentiële topsporters c.q. talenten (junioren).

Deze sporters hebben een officiële topsport- respectievelijk talentstatus. Speciale faciliteiten en regelingen, zoals in het onderwijs, zijn alleen voor deze groep beschikbaar. Regionale talenten vallen hier buiten⁴⁹. In het oude indelingssysteem hadden regionale talenten nog een T2-status. Maar deze vallen volgens de Stichting LOOT nu buiten de boot. Naast deze regionale talenten vallen profvoetballers en voetballers in de jeugdopleiding van een BVO ook buiten deze regelingen (Blom & Duijvestein 2008).

Tabel 4.6 Aantal topsporters en talenten in Nederland (in absolute aantallen)

	Status	Aantal	
Senioren	A	500	
	B	190	
	HP	22	
Totaal Senioren			712
Junioren/talenten	IT	501	
	NT	683	
	B	501	
Totaal junioren/talenten			1.685

Bron: NOC*NSF februari 2008 in: Blom en Duijvestein, 2008

Onderzocht is welke onderwijssoort de bijna 1700 talenten volgen, zie tabel 4.7. Volgens Blom en Duijvestein (2008) houden bonden zelden cijfers bij over de studie van topsporters in hun van sport. In 58 procent van de gevallen de onderwijssoort dan ook nog onbekend. De grootste groep talenten zit op een middelbare school zonder LOOT-voorziening.

⁴⁹ Bij de oude talentprofielen werden topsporttalenten gecategoriseerd op basis van regionaal of nationaal prestatieniveau. Deze wijze van categoriseren, die niet op uniforme wijze plaatsvond, leverde aan aantal van 8.000 tot 10.000 talenten op.

Tabel 4.7 Topsporttalenten uitgesplitst naar onderwijssoort.

	Aantal	Topsporttalenten
		%
Onbekend	973	58
Vo	393	23
LOOT	105	6
Wo	27	2
Hbo	61	4
Mbo	43	3
Sport	32	2
Bo	26	2
Zelfst.	1	0
Afgestudeerd	4	0
Werkt	10	1
Niet van toepassing	10	1
Totaal	1.685	100

Bron: NOC*NSF februari 2008 in: Blom en Duijvestein, 2008

Beleid

Bij de ondersteuning van (potentiële) topsporters is de samenwerking en afstemming tussen onderwijs en sport belangrijk. Talentontwikkeling speelt zich voor een groot gedeelte af tijdens de onderwijsperiode. Ontwikkelingen in de topsportcarrière en schoolcarrière kunnen elkaar beïnvloeden. Volgens de onderwijsraad (2004) ligt de zorg en regie van talentontwikkelingen van leerlingen tot 18 jaar bij de sport. Het onderwijs kan de talenten wel begeleiden in hun ontwikkeling. Onderwijsinstellingen kunnen talenten verschillende voorzieningen bieden: flexibele les- en tentamenroosters; verminderende aanwezigheidsplicht, studiespreiding; speciale tentamen- en overgangsregelingen; individuele studiebegeleiding en financiële ondersteuning.

Het ministerie van VWS en NOC*NSF willen toe naar de situatie dat de zwaarte van het sporttechnisch programma bepaalt welke onderwijsvoorzieningen nodig zijn⁵⁰. Vooral voor de talenten die een zeer intensief trainingsprogramma volgen van meer dan 20 uur per week (categorie III) zouden de onderwijsvoorzieningen nog ontoereikend zijn (Blom & Duijvestein 2008). De ministeries van VWS en OCW hebben recent onderzoek laten uitvoeren naar de knelpunten in wet- en regelgeving bij het volgen van onderwijs naast het bedrijven van topsport.⁵¹ Uit dit onderzoek komen geen dringende knelpunten naar boven aan de kant van het onderwijsbestel en de onderwijsregelgeving die de ontwikkeling van topsporters in de weg staan. Als er sprake is van knellende ervaringen dan lijkt dat vooralsnog te komen omdat scholen onvoldoende gebruik maken van de ruimte in de wet- en regelgeving. Ook blijken nog grote verschillen te bestaan in de faciliteiten die scholen aan potentiële topsporters bieden.

⁵⁰ NOC*NSF maakt een onderscheid tussen categorie I, II en III sporters. Categorie I sporters besteden wekelijks maximaal 12 uur aan hun sport, Categorie II sporters 12 tot 16 uur en Categorie III sporters meer dan 20 uur.

⁵¹ Onderzoek combineren van topsport met studie, verzonden aan de Tweede Kamer op 29 september 2008 (S/TOP-SP-2878096).

Masterplan Talentontwikkeling 2006-2010

Op verzoek van het ministerie van VWS hebben NOC*NSF en de sportbonden een vierjaren talentontwikkelingsprogramma opgesteld. De VWS-nota Tijd voor Sport en de daarmee gepaard gaande verruimde financiële mogelijkheden boden een extra kans om een stevige impuls te geven aan de talentontwikkeling in Nederland.

Kernpunt in het Masterplan is een verschuiving van planontwikkeling op het gebied van talentontwikkeling naar de uitvoering van de al in ruimte mate door de sportbonden ontwikkelde plannen of programma's voor talenten in de praktijk. In het masterplan heeft NOC*NSF onder meer als uitdaging geformuleerd: het verbeteren van de doorstroom van talent naar topsporter. In de fase waarin de omvang van trainings- en wedstrijdprogramma's sterk moet toenemen om de aansluiting op het internationale niveau te krijgen of te houden, zorgt een aantal factoren voor uitval van een deel van de talenten, zo betoogt NOC*NSF. Zoals de combinatie van sport en studie, de toenemende reistijden, het gebrek aan goede trainingsfaciliteiten, etc.

NOC*NSF richt zich vooral op programma's van topsportonderdelen die een bijdrage leveren aan de top 10 ambitie of daar op termijn toe in staat worden geacht. De focus ligt daarbij op de leeftijdsgroep voorafgaande aan de senioren leeftijd (senioren-1 genoemd). Deze groep neemt veel deel aan jeugd EK's en WK's en dit borgt de overstap naar het internationale senioren niveau. Veel talenten in de senioren-1 fase stagneren echter of vallen uit. Daarom ligt het zwaartepunt in beleid en ondersteuning op deze doelgroep. Bonden zijn primair verantwoordelijk voor de opleidingsprogramma's van de senioren-1 selecties.

Eén van de belangrijkste concrete verbeteringen die NOC*NSF in het masterplan formuleert is het inrichten van Centra voor Topsport en Onderwijs (CTO's) en Nationale TrainingsCentra (NTC's). Een (beperkt) aantal Centra voor Topsport en Onderwijs (TCO) moet zorgen voor de optimale randvoorwaarden voor de hoogste nationale topsportprogramma's van bonden. Uniek aan deze centra is dat op één locatie trainen, studeren en wonen optimaal te combineren is. Op een CTO kan een sporter zich optimaal met zijn sport bezighouden en heeft minimale reistijden omdat trainingsaccommodaties, onderwijsfaciliteiten, huisvesting, en voorzieningen als (para)medische begeleiding, fysieke trainingen en een sportpsycholoog aanwezig zijn. Voor het onderwijs geldt daarbij de uitdaging dat het moet aansluiten op het fulltime trainingsprogramma. Een kenmerk van CTO's is onder andere dat de onderwijskolom (VO, MBO, HBO en WO) aansluit op de verschillende trainings- en wedstrijdprogramma's. De lessen en examens worden aangepast op het trainings- en wedstrijdschema. Een langere totale studieduur is mogelijk, inclusief studiefinanciering. Vrijstellingen op basis van ervaringen als topsporter zijn mogelijk. Sportopleidingen zijn aanwezig. "Tot en met 2012 zijn 4 CTO's geaccrediteerd (Amsterdam, Eindhoven, Heerenveen, Papendal) en 4 NTC's (Beachvolleybal Den Haag, Waterpolo Utrecht, Polstokhoogspringen Sittard, Triathlon Sittard) en 1 NTC in oprichting (Zeilen Den Haag). Het is tot 2012 niet meer mogelijk voor steden om een CTO op te richten. Er is op dit moment een landelijke dekking (bron: website NOC*NSF).

Met het beleid inzake talentontwikkeling is vanaf 2009 jaarlijks € 9,8 miljoen gemoeid. Hiervan is in de periode t/m 2012 € 8,4 miljoen beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling van CTO's"

LOOT-scholen

De stichting Landelijk Overleg Onderwijs en Topsport (LOOT) beoordeelt onder andere de aanvragen van kandidaat LOOT-scholen. Hierbij is het Olympisch Netwerk in de betreffende

regio ook betrokken. NOC*NSF financiert een deel van de kosten voor de studerende A-, B- en HP-sporters op de LOOT-scholen (bron: website Stichting LOOT).

Uit onderzoek van Rooijen e.a (2002) bleek dat de topsportbegeleiding binnen mbo, hbo en wo in Nederland zeer divers is ingevuld. Ook bleek uit onderzoek van Bottenburg e.a. (2003) 71 procent van de ondervraagde schoolgaande (potentiële) topsporters een onderwijsinstelling bezoekt, die speciale faciliteiten voor topsporters biedt. Inmiddels bestaan in Nederland 29 LOOT-scholen met ongeveer 3.400 LOOT-leerlingen (bron: website Stichting LOOT). Op een LOOT-school is het mogelijk om voortgezet onderwijs te volgen met een aangepast programma (sportplan). LOOT-scholen maken de combinatie studie en topsport mogelijk in het voortgezet onderwijs (vmbo, havo, vwo). Op een LOOT-school krijgen geïndiceerde toptalenten in sport de kans om hun topsportcarrière te combineren met hun schoolcarrière. De scholen houden rekening met de sportieve ambities van de leerlingen door extra onderwijsvoorzieningen aan te bieden, namelijk:

- Flexibel lesrooster dat ruimte laat voor trainingen en wedstrijden.
- (Gedeeltelijke) vrijstelling van bepaalde vakken.
- Uitstel of vermindering van huiswerk.
- Voorzieningen om achterstanden weg te werken die zijn veroorzaakt door afwezigheid in verband met trainingen en wedstrijden.
- Een aparte studieruimte.
- Uitstel of aanpassing van de afname van repetities of schoolonderzoeken.
- Gespreid examen over twee jaar (voor de absolute topsporter).
- Begeleiding van een studie- en sportcoördinator.
- Bemiddeling bij gebruik van sportaccommodaties.

Binnen het basisonderwijs zijn er volgens Blom en Duijvestein (2008) weinig tot geen mogelijkheden om af te wijken van het reguliere onderwijsprogramma ten behoeve van talentontwikkeling. Er gaan wel stemmen om in (de laatste jaren van het basisonderwijs) een LOOT-systeem in te voeren, omdat bij sommige sporten, zoals turnen, al op de basisschoolleeftijd flinke trainingsinspanningen van potentiële topsporters wordt gevraagd.

Ook in het mbo werken inmiddels diverse ROC's aan het verbeteren van de combinatie onderwijs en topsport. Op dit moment loopt een pilot 'mbo-LOOT' waarbij ook de MBO Raad is betrokken. Eind 2008 wordt deze pilot geëvalueerd en afhankelijk van de resultaten wordt bezien op welke wijze de meest effectieve en transparante structuur voor topsport in het mbo kan worden verkregen.

Beleid en voorzieningen voor sporttalenten bij scholen voortgezet onderwijs

In het scholenonderzoek hebben de scholen enkele vragen voorgelegd gekregen over de manier waarop zij met sporttalenten omgaan. Op de eerste plaats is daarbij van belang of de scholen hun talenten überhaupt kennen. Ruim de helft van de vo-scholen weet hoeveel leerlingen als sporttalent beschouwd kan worden. De meerderheid daarvan heeft hooguit vijf van deze sporttalenten als leerling. Bij bijna een kwart zijn er meer dan tien sporttalenten op school. Dat de aantallen genoemde talenten relatief groot zijn in vergelijking met de eerder genoemde

cijfers van NOC*NSF is mede een gevolg van de minder strikte omschrijving die voor het scholenonderzoek is gehanteerd⁵² ten opzichte van die van NOC*NSF.

Tabel 4.8 Bekendheid met het aantal leerlingen dat als sporttalent kan worden beschouwd (VO-)scholen (in procenten)

	(n = 228)
	%
Ja	57
Nee	43

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Tabel 4.9 Aantal aanwezige sporttalenten in het schooljaar 2009-2010 (VO, leerlingen, in procenten)

	(n= 126)
	%
0	10
1-5	53
6-10	13
11 of meer	23

- Alleen scholen die op de hoogte zijn van het aantal leerlingen dat als sporttalent kan worden beschouwd
- N.B.: 4 scholen geven aan 100-200 van deze leerlingen te hebben en 1 school zelfs 875.

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

Om enig zicht te krijgen op de manier waarop de scholen met talenten opereren is nagevraagd of de school specifieke mogelijkheden voor talenten kent, of extra mogelijkheden heeft voor leerlingen die graag meer willen sporten. Ook is gevraagd of scholen geregistreerd staan als sportactieve school bij de KVLO.

Tabel 4.10 Specifieke mogelijkheden voor sporttalenten bij VO scholen

	(n= 227)
	%
School is een LOOT-school	6
School is als sportactieve school geregistreerd	11 ⁵³
School heeft een of meer sportklassen	25

Bron: Mulier Instituut, scholenonderzoek Brede Analyse 2010

⁵² Een sporttalent is een jeugdige die deelneemt aan nationale of internationale kampioenschappen of competities vanuit een bij NOC*NSF aangesloten landelijke sportorganisatie.

⁵³ NB: bij 15% van de ondervraagden is onbekend of men als zodanig geregistreerd staat.

Het gebruik van sportklassen blijkt in het voortgezet onderwijs verhoudingsgewijs het vaakst voor te komen, namelijk bij een kwart van de vo-scholen. Blijkbaar is dit een aantrekkelijke vorm voor vo-scholen, die de leerlingen die goed kunnen sporten tegemoet willen komen en die mogelijk ook aanknopingspunten biedt voor gericht talentbevorderingsbeleid.

4.5 Onderwijs gericht op maatschappelijke inzet rond sport en bewegen en op beroepsvorming

Dat de sector sport en bewegen een belangrijker plaats inneemt in de Nederlandse samenleving wordt ook zichtbaar in de groeiende economische betekenis van deze sector en werkgelegenheid die door de betrokken instanties wordt geboden (Policy Research Corporation 2008; Van der Werff & Lucassen 2006).

Deze ontwikkeling van de sport als arbeidsmarkt en als bedrijfstak heeft geleid tot een breed palet aan (beroeps)opleidingen. We brengen de omvang daarvan hierna kort in beeld. De ontwikkeling van deze beroepssector en bedrijvigheid vormt ook de aanleiding voor oriënterende activiteiten binnen het voortgezet onderwijs op deze maatschappelijke sector, die een opstap kunnen vormen voor de deelnemende leerlingen om later beroepshalve of als vrijwilliger binnen de sector een functie te kunnen vervullen.

Beroepsopleidingen Sport en Bewegen

Jaarlijks beginnen ongeveer 6.000 jongeren aan de mbo-opleidingen Sport en Bewegen. In 2007 telden deze opleidingen ruim 17.000 studenten en haalden bijna 2.400 studenten een eindkwalificatie. In 2009 begonnen ruim 2.200 personen aan een hbo-opleiding gericht op het vakonderwijs LO (1.100) of een andere sport- en bewegenfunctie. In totaal waren in 2009 ruim 8.600 personen bij een hbo-opleiding sport- en bewegen ingeschreven, waarvan ongeveer de helft voor de opleiding tot vakleerkracht (HBO-raad 2010).

LO2 en BSM

Zoals al in hoofdstuk 3 is aangegeven bestaat sinds 1999 het vak bewegen, sport en maatschappij (BSM) voor havo/vwo-leerlingen. In 2008-2009 werd dit vak nog op 126 scholen voor havo/vwo aangeboden, in het schooljaar 2009-2010 gebeurde dit al op 193 scholen. Ongeveer 13.000 leerlingen volgen dit vak (KVLO, interne communicatie). Op het vmbo kan sinds 2007 ook het keuzevak Lichamelijke Opvoeding 2 gevolgd worden. In het schooljaar 2007-2008 waren er 69 scholen die dit vak aanboden, in het schooljaar 2009-2010 zijn dit al 200 scholen.

Maatschappelijke stages

De maatschappelijke stage is een recente ontwikkeling (gestart in 2007) die leerlingen in het voortgezet onderwijs de kans moet bieden zich in te zetten voor een maatschappelijke organisatie naar keuze. In het schooljaar 2008-2009 zijn door 190.000 leerlingen van 649 scholen (99%) maatschappelijke stages gelopen (SenterNovem 2009). Vanaf 2011 is het voor elke leerling op het voortgezet onderwijs verplicht 72 uur aan een dergelijke stage te besteden. Uit de tussenrapportage van Meijs (Ministerie van OCW 2009) blijkt dat er een breed en stevig draagvlak bestaat voor de maatschappelijke stage, zowel in de samenleving als bij de leerlingen. Het draagvlak binnen de scholen wordt soms nog als knelpunt gezien. Uit onderzoek van Bekkers et al (2009) blijkt dat er door de stage bij leerlingen sprake zou zijn van een hoger

niveau van burgerschap. Naast het leren van verschillende sociale vaardigheden draagt de maatschappelijke stage ook bij aan de waardering van en mogelijke participatie aan vrijwilligerswerk.

Sport is een van de sectoren waarbinnen deze stage kan worden ingevuld. Volgens een meting van NISB zou in 2009 al door 5.828 leerlingen een stage zijn gelopen in de sportsector (NISB 2009). Daarbij valt te denken aan het geven van trainingen, begeleiden van een jeugdteam of organiseren van evenementen of toernooien. Ook het maken van een clubblad of website en het helpen bij beheer van de accommodatie behoort tot de mogelijkheden.

Volgens de brochure “Maatschappelijke stage: benut de sport!” van NISB (2009) kent de maatschappelijke stage in de sport voor alle partijen voordelen. Zo biedt het scholen een grote bron aan leerzame stageplaatsen en geeft het de sportverenigingen de gelegenheid om jongeren duurzaam aan zich te binden als vrijwilliger, lid of supporter. De maatschappelijke stage kan op die manier ook nog bijdragen aan een maatschappelijk sterke vereniging.

Volgens het NISB (2009) komt sport toch nog veel te weinig in beeld als het gaat om de maatschappelijke stage. Sport wordt daardoor niet of nauwelijks vertegenwoordigd in de lokale structuren die de maatschappelijke stages ondersteunen, organiseren en coördineren. De pilots die NISB in 2007 en 2008 uitvoerde leidden tot een mooie inventarisatie van de mogelijkheden. Plekken waar leerlingen terecht kunnen bleken onder andere; sportvereniging; sportbuurtwerk; sportstimuleringsproject; kinderopvangorganisatie (naschoolse opvang); speeltuinvereniging; basisschool. Volgens NISB kan het zowel voor scholen, leerlingen als sportverenigingen een meerwaarde zijn om de maatschappelijke stage in de sportsector in te vullen. Zoals zij ook aangeven is een goede begeleiding vanuit zowel het onderwijs als de sportvereniging van groot belang.

4.6 Conclusie

Er zijn de laatste jaren uitgesproken verwachtingen ontstaan bij beleidsvoerders dat sport en bewegen breder benut kunnen worden om integratie en participatie van achtergestelde jeugd te verbeteren, overgewicht te bestrijden, schooluitval te voorkomen of jongeren een opstap te bieden voor een (beroeps)carrière. Ondanks dat deze doelstellingen onverminderd nastrevenswaardig zijn laten de beschikbare cijfers en onderzoeksinformatie zien dat de inspanningen die hiervoor zijn gepleegd nog niet overal het gewenste resultaat hebben opgeleverd. Hoewel sommige initiatieven nog maar kort de kans hebben gehad om effectiviteit te betuigen, zou er ingezet moeten worden op een duurzaam en structureel vervolg.

Hoewel er enorm veel wordt bereikt, werd ook in hoofdstuk 3 vastgesteld dat het nog een hele opgave is voor de betrokken sport- en onderwijsorganisaties om over de volle breedte een kwaliteitsvolle introductie te bieden, die leidt tot een duurzaam engagement bij alle schoolgaande jeugdigen voor sport en bewegen (met welke intensiteit dan ook). Op sommige punten (accommodatie, kader) zijn de voorwaarden hiervoor niet optimaal. Tegelijkertijd wordt zichtbaar dat bijvoorbeeld het bevorderen van participatie en integratie en het tegengaan van overgewicht bij jeugdigen niet door (sport en bewegen) op school of in sportclubs alleen bereikt kan worden. Er is nauwe samenwerking vereist van alle bij de opvoeding van kinderen en jongeren betrokken instanties.

Een verbreding van de taakstelling legt een extra last bij de betrokken organisaties. Een groot deel van deze organisaties staat open voor de inzet van sport en bewegen in breder perspectief en er zijn zeker ook goede initiatieven tot uitbreiding van taakstelling zichtbaar. Dat deze ontwikkeling zich spontaan over een breed front door zal zetten is echter niet zonder meer te verwachten. Het vervullen van de kerntaken die sportclubs en scholen hebben vergt van veel van deze organisaties al alle mogelijke inspanningen en inzet. Om zich (daarnaast) ook nog eens te richten op de specifieke, instrumentele waarden van sport lijkt voor sommigen gewoonweg teveel gevraagd.

Hoewel er sprake is van een toenemende mate van samenwerking tussen organisaties uit de sectoren sport, onderwijs, welzijn en gezondheidszorg en er door bundeling van krachten extra mogelijkheden kunnen worden gerealiseerd, moet er veel extra inzet worden gepleegd om nieuwe functies op een volwaardige en duurzame manier te vervullen. De sectoren brengen niet alleen ieder hun eigen bagage en sterkten mee, maar ook hun specifieke condities. Voor veel van de samenwerkingsinitiatieven die op basis van enthousiasme en goede wil worden gestart, ontbreekt een wettelijke of beleidsmatige bedding die bijvoorbeeld onderwijsaanbod en gezondheidszorg continuïteit verschaffen. Ook is lang niet altijd vastgesteld dat deze initiatieven die vanuit enthousiasme worden gestart daadwerkelijk effectief zijn.

De taakverbreding vergt in veel gevallen het vergroten van de professionaliteit van betrokkenen. Dat geldt voor de sportclubs die nog overwegend met vrijwilligers werken, maar niet alleen daarvoor. Het is iets nieuws wat er met de bekende kennis en kunde niet zonder meer bij kan worden gedaan. Sommige taken lijken daarbij dichterbij te liggen (BSO voor sportclubs) dan andere (talentbevordering voor scholen).

Al met al zijn er wel kansen voor bredere benutting van sport en bewegen, maar wanneer de invulling daarvan op een breed front plaats moet vinden en op langere termijn moet worden gegarandeerd, zijn de voorwaarden bepaald nog niet optimaal. De vereiste samenwerking tussen betrokkenen en taakverbreding kost niet alleen tijd, maar vergt vooral extra en langlopende investeringen in (duurzame) organisatie, professionaliteit, capaciteit en accommodaties. Zoals de gestarte Impuls brede scholen, sport en cultuur laat zien is dit niet ondenkbaar, maar is de continuïteit van een dergelijke krachtenbundeling de allesbepalende factor.

Zoals eerder genoemd is in de cijfers niet terug te zien dat sport zonder meer bijdraagt aan maatschappelijke doelstellingen op het gebied van maatschappelijke participatie, overgewicht, schooluitval of talentontwikkeling. Sport is als (wonder)middel dan ook geen vanzelfsprekende factor meer voor beleidsmakers. Duidelijk is wel dat sport en bewegen onder bepaalde condities wel degelijk effect kan hebben op het gedrag van de jeugd. Het bepalen van deze condities is daarom van wezenlijk belang voor het leveren van sport en beweegaanbod op maat.

5. Kansen voor de toekomst: beleidsscenario's voor Sport, Bewegen en Onderwijs

5.1 Evaluatie van de actuele stand van zaken door belanghebbenden en experts

In de zomer van 2010 zijn 17 gesprekken gevoerd met 25 experts en belanghebbenden op het gebied van Sport, Bewegen en Onderwijs (zie bijlage 3). In deze paragraaf rapporteren we de opmerkingen, aanvullingen en conclusies die tijdens de gesprekken naar voren zijn gebracht. Zie voor meer informatie over de gesprekken paragraaf 1.2 over methoden en werkwijze. Deze paragraaf geeft in tegenstelling tot de vorige hoofdstukken geen feitelijkheden weer, maar een interpretatie van de gesprekken voor het prospectieve deel van deze rapportage (5.2). De opbouw van deze paragraaf is gelijk aan de hoofdstukken indeling van deze rapportage.

5.1.1 Relevante ontwikkelingen in beleid en de samenleving (hoofdstuk 2)

Gezondheidsaspecten

In hoofdstuk twee zijn relevante ontwikkelingen in beleid en samenleving beschreven. Het viel veel experts op dat de verschillende benoemde gezondheidsaspecten een groot aandeel hebben in dit hoofdstuk. Echter, vanuit deze constatering wordt er verschillende kanten op geredeneerd. Volgens sommigen is de focus teveel op gezondheid gericht, andere gaan juist mee in het denken over de rol die sport en bewegen kan spelen bij de verschillende genoemde gezondheidsaspecten.

Experts die sceptisch zijn over de groeiende rol die gezondheidsaspecten spelen in het beleid rond sport en bewegen op school, stellen onder meer dat sport en bewegen op deze manier puur als middel wordt gezien en daardoor de immanente waarde verliest van het toerusten van de jeugd op de toekomst; een leven lang bewegen. Onderwijs in sport en bewegen moet volgens deze experts gericht zijn op deze pedagogische taak en niet alleen als middel worden ingezet. De legitieme waarde van sport en bewegen op en rond school ligt volgens deze experts in het inleiden van kinderen en jongeren in de bewegingscultuur, het versterken van hun fysieke vaardigheden en het plezier dat sport en bewegen kan opleveren. De experts voorzien dat deze waarden ondergeschikt raken wanneer sport en bewegen voornamelijk als middel wordt gebruikt voor het oplossen van allerlei gezondheidsproblemen. Daarnaast zien zij de toekomstige legitimering van het vakonderwijs lichamelijke opvoeding in het geding komen; “als gezondheid een minder groot ‘issue’ wordt, zal het vak (gedeeltelijk) van school verdwijnen” waarschuwen zij. Voorzichtigheid dient ook geboden te worden volgens deze experts, omdat de gezondheidseffecten van meer sport en bewegen op en rond school nauwelijks zijn aangetoond. Het advies luidt dan ook: “blijf van de huidige pedagogische legitimering uitgaan en bekijk hoe dat past in een breder beleid.”

Experts die wel voordelen zien in de koppeling tussen de verschillende gezondheidsaspecten en sport en bewegen op school, vinden dat de verschillende legitimeringen elkaar niet tegen hoeven te spreken. Volgens hen zijn de verschillende gezondheidsaspecten inderdaad een groot

‘issue’ en is het ook terecht dat met deze ontwikkeling aandacht komt voor de koppeling. Enkele experts willen de koppeling verder uitbreiden met bijvoorbeeld een alomvattende aandacht voor leefstijl, waar volgens hen sport en bewegen een belangrijk plaats in neemt. Deelname aan sport en bewegen kan de zelfwaardering verhogen en experts constateren dat een specifieke groep jongeren dit nodig heeft. Overgewicht hangt samen met een lage zelfwaardering. Men verwacht dat aansprekende vormen van sport en bewegen kunnen bijdragen aan het verhogen van de zelfwaardering en verbetering van de leefstijl. Ook werd de wens uitgesproken dat gezondheid en leefstijl geïntegreerd worden in de ‘hele’ school, doelend op een koppeling met andere vakken zoals biologie, maatschappijleer, scheikunde etc. Verder zou sport en bewegen op en rond school verder moeten reiken dan het onderwijs. Ook ouders kunnen via school betrokken worden in de strijd voor gezondheid: “als ouders het ook belangrijk vinden, dan worden kinderen ook eerder sportactief.” Concluderend kan gesteld worden dat deze experts een integrale aanpak nastreven in het ‘gezondheidsdebat’, waarbij de koppeling van sport en bewegen op en rond school gelegd dient te worden. Het zou zelfs positief uitpakken voor de kwaliteit van de lichamelijke oefening: “Door de obesitas-problematiek is er in Rotterdam voor gekozen om op alle basisonderwijs scholen een vakleerkracht bewegingsonderwijs aan te stellen. Obesitas-perikelen zouden zelfs de landelijke stijging van het aantal vakleerkrachten kunnen verklaren.”

5.1.2 Sport en bewegen op en rond school- de feitelijke stand van zaken (hoofdstuk 3)

Kwantiteit - kwaliteit

Hoofdstuk 3 van deze rapportage heeft de stand van zaken betreffende sport en bewegen op en rond school in beeld gebracht. Het hoofdstuk schets niet alleen een ‘state of the art’, maar geeft (indirect) ook antwoorden op de vragen die de ministeries van OCW en VWS hebben gesteld. De vragen zijn met behulp van kwantitatieve data beantwoord. Veel experts gaven echter aan een kwalitatieve beoordeling te missen. Men zou graag antwoord willen hebben op de vraag wat er in de lessen en tijdens de activiteiten sport en bewegen gebeurt. Wat vinden trainers en docenten lichamelijke opvoeding belangrijk? Wat bereiken ze feitelijk? Experts bevelen aan hier meer onderzoek naar te verrichten. Onderzoek toont aan dat docenten lichamelijke opvoeding de sociale aspecten heel belangrijk vinden (bijvoorbeeld de manier van omgaan met elkaar). Dat dit niet aan de orde komt in de rapportage wordt door een aantal experts als een gemis ervaren. Volgens hen wordt zo het beeld geschetst dat wanneer er voldaan wordt aan een aantal randvoorwaarden en er meer uren beschikbaar worden gesteld, het sport- en beweeggedrag van kinderen vanzelf zal veranderen. “De belangrijke schakel die mist is de docent zelf.” Ook het verhogen van de status van het vak LO kan een bijdrage leveren: “het cijfer dat leerlingen krijgen telt vaak niet mee voor de overgang naar het volgende schooljaar.” Anderzijds levert het geven van cijfers ook een extra druk op bij docenten omdat het vak ‘leuk’ moet zijn. Als kinderen het vak lichamelijke opvoeding niet ‘leuk’ vinden, is de kans wellicht groter dat de kinderen uitvallen in sport- en beweegactiviteiten. Experts geven middels deze voorbeelden aan dat er een onderliggende, complexe dynamiek bestaat, die volgens hen niet alleen met cijfermateriaal beschreven kan worden: “Een cultuuromslag is nodig en zal verder moeten gaan dan alleen het creëren van meer aanbod.”

Deelname aan beweeg- en sportactiviteiten door schoolgaande jeugd

Het is volgens een aantal experts goed om te beseffen dat ‘niet alles dat bewegen is, ook sporten is’. Er is een verschil tussen beweegactiviteiten en sport. Volgens hen bewegen kinderen en jongeren vaak ook op andere manieren dan wat er onder sport wordt verstaan. Jongeren die op straat ‘hangen en bezig zijn’, kunnen wel goed zijn in bewegingsactiviteiten als free running, panna voetbal, skateboarden etc. Om sport- en beweegdeelname bij kinderen en jongeren te bevorderen, dient men zich niet alleen te richten op traditionele sportvormen.

Er wordt ook gewezen op het feit dat de Nederlandse bevolkingssamenstelling en de verstedelijking van invloed zijn op het beweeg- en sportgedrag: “verstedelijking is een van de redenen dat er minder wordt bewogen en allochtone bevolkingsgroepen sporten minder”. Deze topografische en etnische verschillen kunnen grote verschillen opleveren die volgens de experts in de brede analyse moet worden meegenomen. Onderzoek waaruit blijkt wat kinderen, voornamelijk de risicogroepen, motiveert en willen is daarom nodig.

Verder werd er opgemerkt dat in veel onderzoeken de leerlingen van het mbo niet zijn meegenomen. Het advies is om ook deze jongeren structureel mee te nemen. Zij behoren immers ook tot de leeftijdscategorie waar het beleid zich op richt en bevinden zich vaak in een risicogroep waar het sport en beweeggedrag betreft.

Bewegen van schoolgaande jeugd volgens de beweegnorm

Tijdens de interviews vroegen enkele experts zich af of de beweegnorm moet worden herzien. Men uitte de wens om toe te werken naar één norm voor de jeugd, om meer duidelijkheid te scheppen. Een theoretische onderbouwing en een eenduidige manier om te meten zou bij de huidige Nederlandse norm ontbreken. Voorbeelden van landen die wel evidence-based werken zijn Canada en landen als Engeland en Australië die de ‘150 minuten theorie’ hanteren. Beleidsmakers moeten zich meer bewust worden van de kanttekeningen bij de Nederlandse beweegnorm.

Aanbod van sport- en beweegactiviteiten op en om school

Waar het ging om het feitelijke aanbod van beweeg- en sportactiviteiten op en om school kwam de autonomie van scholen nadrukkelijk ter sprake. Voor scholen in het basisonderwijs geldt dat zij een beperkt vrij te besteden budget hebben en dat zij vrij zijn in de keuze om wel of geen vakleerkracht aan te stellen. In het budget is daarvoor formatie opgenomen. Omdat scholen in het huidige beleid op taal en rekenen worden afgerekend, wordt er op de andere vakken minder ingezet: “Wanneer Nederland een sportland wil zijn, zal er in het basisonderwijs moeten worden geïnvesteerd. Dit betekent dat de minimale eis zal moeten worden opgeschroefd.” Een normering voor kwaliteit mist. Wet- en regelgeving zou een oplossing kunnen bieden. Het is echter nog de vraag hoe. De meningen zijn verdeeld of de autonomie van de school – de keuzevrijheid – hieraan onondergeschikt moet worden gemaakt en of de vakleerkracht beter geschikt is om bewegingsonderwijs te geven dan een groepsleerkracht. Onderzoek is nodig om de meerwaarde van de vakleerkracht aan te tonen. Daarnaast kwam de vakinhoudelijke opbouw van het lesprogramma lichamelijke opvoeding ter sprake: hoe moet dat vorm worden gegeven? Methoden en visies, bijvoorbeeld het ‘long term athlete development’ (LTAD) werden geopperd, omdat die een houvast kunnen bieden bij noodzakelijke duurzame samenwerkingsverbanden voor een leven lang sporten. Vaak stelden de deskundigen dat er

zeker bij de jongste kinderen genoeg aanbod en kwaliteit moet worden geboden, omdat daar de basis voor een leven lang sporten wordt gelegd.

De trend werd signaleerd dat scholen zich vaker juist willen profileren door middel van het aanbieden van sport en beweegactiviteiten op en om school. Scholen kunnen zich onderscheiden door (eindexamen)vakken als LO2 en BSM te realiseren of door het certificaat 'sportactieve school' te behalen.

Binnen het mbo is men op dit moment bezig om het sport- en beweegaanbod weer op te nemen in het lesrooster. Een groot aantal mbo-instellingen doen mee aan het project waarbij er gestreefd wordt naar de 'vijfprocentnorm'. Experts zetten niet alleen in op de realisatie van deze norm, maar ook op verankering en continuering van de opgestarte sport- en beweeginitiatieven. De experts achten het voor die bestending noodzakelijk dat er een wettelijke verplichting komt voor opname van minimaal sport- en beweegaanbod in het curriculum van de mbo-opleidingen. Volgens hen past dit binnen het beroepsonderwijs waar nu al veel aandacht is voor vitaal burgerschap en werknemerschap.

Voorwaarden om het beweeg- en sportaanbod op en rond school te intensiveren

In hoofdstuk 3 is aandacht besteed aan verschillende voorwaarden die nodig zijn om beweeg- en sportaanbod op en rond school te intensiveren. Een algemene opmerking die veel experts gemaakt hebben, was dat wanneer beleidsmakers echt vooruitgang wil boeken, er ook wettelijk zaken vastgelegd dienen te worden en er een duidelijk maatschappelijk streven moet zijn dat op een groot draagvlak kan rekenen, zoals het OP 2028. Men wil dat de overheid aanstuurt op verankering en verplichting in plaats van verleiding. Daarbij wordt opgemerkt dat de overheid dit dan ook (financieel) moet faciliteren.

Kader

Verschillende experts willen de taak van docenten lichamelijke opvoeding breder trekken zodat zij ook leefstijlaspecten meenemen in hun takenpakket en daarmee 'probleemeigenaar' worden van vitaliteitsvraagstukken van leerlingen. Termen als beweegcoach, vakdocent nieuwe stijl, docent sport en bewegen etc. werden daarvoor gebruikt. Deze nieuwe benaming brengt tot uitdrukking dat docenten lichamelijke opvoeding zich naast het lesgeven ook inzetten voor het beweegvriendelijker inrichten van het schoolplein, 'actief transport' en acties zoals 'de klas beweegt'. In de vakgroep bewegen op het mbo werkt men reeds met het concept van 'leefstijlprobleemeigenaar'. Bewegen is daar het 'startpunt', maar andere leefstijlthema's zoals roken, voeding etc. zijn ook voor rekening van de docent lichamelijke opvoeding.

Anders is dat in het basisonderwijs waar lichamelijke opvoeding wel verplicht is, maar er andere problemen spelen. Daar uitten enkele experts hun ongenoegen over de moeilijkheden die (pas) afgestudeerde PABO-studenten hebben met het halen van hun bevoegdheid om lessen lichamelijke opvoeding te mogen verzorgen. In het basisonderwijs zou dit als een 'organisatorisch drama' worden ervaren. De ervaring leert dat nu veel oudere groepsleerkrachten de gymlessen verzorgen, omdat jongere collega's vaak niet bevoegd zijn en een vakleerkracht (nog) niet aanwezig is. Vernieuwingen en verbeteringen moeten volgens de experts ook tot veranderingen leiden op de academies lichamelijke opvoeding: welke vaardigheden leren studenten tijdens hun opleiding en gebruiken ze ook daadwerkelijk in de beroepspraktijk? Het curriculum zou kritisch geëvalueerd moeten worden. Ook de toelating tot

de academie lichamelijke opvoeding zou kritisch bekeken kunnen worden: moet er naast bewegingsvaardigheden ook niet gekeken worden naar pedagogische en didactische inzichten van aanstaande studenten? Volgens enkele experts zou dit wellicht ertoe kunnen leiden dat docenten beter in staat zijn om kinderen die niet of nauwelijks een affiniteit hebben met sport en bewegen wel te enthousiasmeren.

Vanuit het onderwijs wordt ook de samenwerking met de sportverenigingen gezocht. Experts gaven aan dat bonden inzetten op didactisch en pedagogisch geschoolde trainers. Van de combinatiefunctionaris, de ‘bruggenbouwer’ tussen school en de sportvereniging, wordt door de experts veel verwacht. Enkele experts gaven aan zich wel zorgen te maken over de invulling van de taak van de combinatiefunctionaris. Ze vinden het wenselijk dat deze functie kwaliteit in het aanbod oplevert en niet alleen een regelfunctie met een organisatorisch resultaat wordt. De regeling die middelen beschikbaar maakt voor het aanstellen van combinatiefunctionarissen is recent ingesteld. Men kijkt uit naar nieuwe cijfers over deze ontwikkeling.

Accommodaties en materialen

Veel wisselende reacties leverde de paragraaf over accommodaties en materialen op. Er zijn experts die een knellend tekort aan accommodatie ervaren, andere experts beweren echter dat er voldoende (geschikte) accommodatie in Nederland beschikbaar is.

Experts die een tekort vaststellen, melden bijvoorbeeld dat er door het tekort sport- en beweegprogramma's niet konden plaatsvinden, wat als een verloren kans werd beschouwd. Daarnaast gaf men ook aan dat er een kwalitatief tekort is aan accommodaties die voldoen aan de eisen en wensen van de gebruiker voor een optimale beleving van de sport- en beweegactiviteiten: “We zijn te productgericht aan het denken. We moeten kijken naar de niet-participerende groep, hun wensen.” Doelgroepen stellen hun eigen eisen aan accommodatie. Een deel van de initiatieven van sportverenigingen voor naschools sportaanbod slaagt niet vanwege de actuele wet- en regelgeving op het gebied van personeel en accommodatie in de buitenschoolse opvang, die voor deze verenigingen niet haalbaar en hanteerbaar blijkt. Commerciële partijen kunnen aan deze eisen wel voldoen, maar dit maakt de naschoolse opvang kostbaarder.

Experts die aangaven dat er geen tekort aan accommodatie is, zijn van mening dat het ervaren tekort kan worden opgelost door sport in Nederland anders te organiseren en lessen lichamelijke opvoeding anders te roosteren. “In de directe omgeving van de school is er wellicht een tekort aan accommodaties, maar wanneer men vanuit gebiedsbenadering gaat denken ontstaan er mogelijkheden.” Programmeren van de lessen lichamelijke opvoeding voor of na schooltijd werd als een goed alternatief benoemd. Op deze manier zou er een noodzakelijke grotere afstand naar externe accommodatie overbrugd kunnen worden. Daarnaast suggereerde men als oplossingen het anders organiseren van sportactiviteiten, waarbij met trainingstijden beter wordt ingespeeld op de bezettingsgraad, het verleggen van sportseizoenen en het verplaatsen van competities van het weekend naar naschoolse tijden zoals dat ook in het buitenland gebeurt. Volgens een aantal experts is het benutten van deze oplossingen aantrekkelijker dan het bouwen van nieuwe locaties.

Het wel of niet ervaren van een tekort aan accommodaties hangt mede af van de lokale context. Uitersten werden benoemd: krimpgebieden en steden. Experts gaven voorbeelden van

zogenaamde krimpgebieden waar er in plaats van in elke gemeente één sporthal staat, er nu moet worden samengewerkt en vijf gemeenten samen moeten doen met één hal die centraal ligt. Deze (gedwongen) samenwerking werd ook positief omschreven als kansrijk voor nieuwbouwprojecten.

Ook het onderwijstype kan een bepalende factor zijn voor het ervaren tekort aan accommodatie. In het mbo waar sport en bewegen geleidelijk weer terugkeert op het lesrooster, hebben instellingen nu vaak niet de beschikking over een eigen accommodatie. De helft van het aanbod vindt dan ook extern plaats. Dit bevordert het zoeken naar creatieve oplossingen. Er wordt gezocht naar klassendoorbekend roosteren en het aanbieden van clinics gericht op de beroepskeuze van de leerlingen, bijvoorbeeld tiltechnieken voor leerlingen die een opleiding volgen voor verpleegkundige. Vooral in de grote steden loopt men tegen het probleem aan dat externe oplossingen geen soelaas bieden: “Leerlingen van niveau 1 en 2 raak je onderweg kwijt als de gymzaal vier kilometer verderop ligt. Die leerlingen komen onderweg te veel verleidingen tegen om naar de les te gaan.” Wanneer alle mbo-instellingen de vijfprocentnorm willen halen, zullen er 3.000 sportlesplekken bij moeten komen. Die accommodaties zijn niet zonder meer voorhanden.

Uit de gerapporteerde onderzoeken bleek dat er soms wel accommodatie beschikbaar is, maar niet na school wordt gebruikt. De grote kans op vandalisme zou een van de redenen zijn. Experts vragen zich af of deze ruimten niet alsnog gebruikt kunnen worden door bijvoorbeeld het inschakelen van alternatief toezicht, bijvoorbeeld zogenaamde ‘buurtvaders’. “Waarom worden er wel nieuwe RKF- en JCF-veldjes aangelegd, maar worden deze beschikbare ruimten niet benut? Is daar wat op te verzinnen?”

Wat de beschikbaarheid van ‘materialen’ betreft melde een van de experts een nieuw initiatief van een commerciële partij die containers gevuld met sport- en spelmateriaal verhuurt aan scholen. De containers hebben een verschillende inhoud. Door om de zoveel weken te wisselen van container krijgen scholen de kans om met wisselende materialen leerlingen uit te dagen voor verschillende sport- en beweegactiviteiten.

Samenwerking

Veel experts gaan in op de vraag hoe de samenwerking tussen school, sport en opvang er in de toekomst uit moet zien. Het creëren van een dagarrangement voor leerlingen van 8.00 tot 18.00 uur wordt daarbij vaak als uitgangspunt genomen. Een groot knelpunt is volgens de experts dat lestijden van de school en de trainingstijden van de sportverenigingen niet op elkaar aansluiten. Bredeschoolconstructies worden gezien als kansrijke voorbeelden. Ook de BSO werd als belangrijke optie aangegeven. Volgens een aantal experts hoeft de bredeschoolconstructie zich niet te beperken tot het basisonderwijs, maar kan dat ook in het voortgezet onderwijs en het mbo gerealiseerd worden. Er dient volgens de experts naar oplossingen gezocht te worden die het combineren van sport en onderwijs gemakkelijker maakt voor ouders. Integraal beleid staat daarbij centraal. Combinatiefunctionarissen en schoolsportverenigingen kunnen worden ingezet. Deze schakels hebben het voordeel dat ze werken vanuit het onderwijs, de vindplaats voor de doelgroep bij uitstek. Een nadeel van deze schakels en de sport-BSO is de concurrerende positie die ze soms innemen ten opzichte van de sportverenigingen: “Op zich goed dat het aanbod wordt verbreed, maar maak daarbij ook gebruik van de lokale aanbieders zoals de sportvereniging.” Hiermee kan volgens de experts een duurzame samenwerking ontstaan die

niet stopt wanneer een impuls of financiële ondersteuning ophoudt. Enkele experts menen dat nog te weinig sportverenigingen financieel in staat worden gesteld hun aanbod op scholen te kunnen. Sportverenigingen binnen de ‘schoolmuren’ een plaats geven in de lessen heeft een aantal voordelen. Op deze manier kan meer worden geïnvesteerd op de achterblijvende deelnameaantallen in het vmbo. Leerlingen worden niet benaderd als homogene groep (zoals dat in het onderwijs vaak het geval is), maar krijgen een gedifferentieerd aanbod. Dit bevordert het welbevinden van kinderen in de sport. Ook zijn sportverenigingen bij uitstek geschikt om sociale contacten op te doen. Om deze voordelen te waarborgen en ervoor te zorgen dat het aanbod blijft bestaan, moeten de samenwerkingsconstructies tussen onderwijs en sportverenigingen streven naar continuïteit.

Eén van de experts stelde echter vast dat commerciële partijen door scholen vaak als betrouwbaarder worden ervaren: “Die willen graag een accommodatie of arrangement verkopen en bellen bijvoorbeeld eerder terug of reageren sneller op het gebied van communicatie. Afspraken staan bij deze partijen, maar bij de sportvereniging is dat nog wel eens de vraag.” Een verdiepingsonderzoek naar succes- en faalfactoren in samenwerking met scholen en sportverenigingen zou over bovenstaande punten meer duidelijkheid kunnen verschaffen. Binnen de visie van een ‘gebiedsbenadering’ passen zowel commerciële partijen als sportverenigingen. Daarbij wordt gestreefd naar een gezamenlijk aanbod waarbij lokale partners worden betrokken die actief zijn bij het aanbieden van sport- en beweegactiviteiten. Een gezamenlijke aanpak binnen een ingekaderd gebied is kansrijk.

Inbedding van sport, bewegen en onderwijs in het lokale beleid

Tijdens de interviews werd aan de hand van verschillende praktijkvoorbeelden duidelijk dat de lokale context van belang is bij vraagstukken rond sport en bewegen. De reeds eerder genoemde uitersten van de stad en het platteland/krimpgebieden vragen om een eigen oplossing. Daarnaast gaf men aan dat het verschil van beleidvoering in gemeenten ook van invloed is op het aanbod en randvoorwaarden. Wanneer een gemeente prioriteit geeft aan sport en bewegen, komt er ook geld beschikbaar. Verschillen tussen scholen binnen een gemeente kunnen het doorvoeren van beleid wel lastig maken. Autonome scholen hebben verschillende wensen. Dit levert voor de gemeenten problemen op bij het maken van eenduidige keuzes voor lichamelijke opvoeding. Hier ligt volgens experts ook een taak voor schoolbestuurders. Zij moeten rekening houden met deze lokale context.

5.1.3 Bredere benutting van sport- en bewegen op en rond school (hoofdstuk4)

In hoofdstuk 4 zijn mogelijkheden voor bredere benutting van sport en bewegen op en rond school beschreven. Experts vanuit de onderwijskant merkten op dat er nu binnen het onderwijs vooral de focus wordt gelegd op taal en rekenen. Daar worden scholen op afgerekend. Bewegingsvaardigheden moeten concurreren met andere belangrijke zaken die scholen aan de orde moeten stellen.

Daarnaast wezen de experts op het gevoel dat in de onderwijssector ervaren wordt dat ‘er weer iets bij komt’. Het is van belang is dit gevoel te onderkennen en daar rekening mee te houden bij het implementeren van beleid. Ook waarschuwde men voor de weerstand die er kan leven in het onderwijs dat ‘de school een oplossing biedt voor alles’. Experts gaven echter ook aan dat hoewel de combinatie sport en onderwijs niet een wondermiddel is, er onder bepaalde condities veel mogelijk is.

Sport- en beweegactiviteiten inzetten voor maatschappelijke doelstellingen roept bij experts van de sportkant ook weerstand op. 'De sport' zou er volgens hen niet klaar voor zijn om alle gestelde ambities te vervullen. Sportverenigingen lopen volgens hen tegen hun grenzen aan in hun maatschappelijke functie: "Sport wordt erkend als partner in het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, maar er moeten wel vraagtekens worden gezet bij de uitvoerbaarheid van het beleid."

Experts stelden verder vast dat er een verandering heeft plaatsgevonden rond de onderlinge samenwerking en positionering van 'de sport' en 'het onderwijs'. Voorheen waren deze twee werelden van elkaar gescheiden en was een integrale aanpak niet mogelijk en ongewenst. Nu is deze samenwerking wel mogelijk. De weerstand is afgenomen. Er wordt in verschillende verbanden gezocht naar mogelijkheden voor een geïntegreerde aanpak. Om het potentieel van sport en bewegen op en rond school te volle te benutten, acht men gewenst dat de vrijblijvendheid eraf gaat en er gedacht wordt in termen van 'afrekenen op' in plaats van 'aanbevelingen geven over' te voeren beleid.

Integratie/ Participatie

Experts gaven aan dat het meegeven van sociale vaardigheden aan kinderen een belangrijke plaats inneemt voor docenten lichamelijke opvoeding in hun lessen. Een expert zou graag zien dat er binnen de lessen extra aandacht komt voor de 'transfermogelijkheden' van deze sociale vaardigheden naar situaties buiten de lessen lichamelijke opvoeding. Er zou gestuurd kunnen worden op een expliciete transfer: "Je kan er niet van uitgaan dat als je kinderen in de les lichamelijke oefening leert om sportief te zijn, ze dit ook toepassen op de sportvereniging." De expert streeft daarmee naar het geven van 'tools' aan leerlingen om zich ook in andere contexten sociaal vaardig op te stellen.

Overgewicht

De onderwijsinspectie heeft in het basisonderwijs vastgesteld dat ongeveer drie kwart van de basisscholen geen gezondheidsbeleid heeft. Een expert noemde dit "zorgelijk en niet verwonderlijk" omdat er geen verplichting is vanuit de overheid. Samenwerken met de GGD en de vakleerkracht als probleemeigenaar binnen de school aanwijzen is daarbij het advies. De GGD heeft een inspectiefunctie. Wanneer het beoordelingskader wordt verbreed naar het sport en beweegaanbod op en rond school, komen er ook andere actiepunten in beeld. Experts zijn van mening dat besturen en leerkrachten van scholen beter geïnformeerd moeten worden over het beweeggedrag om extra te willen investeren in het aanbod: "Misschien dat cijfers over overgewicht wel het verantwoordelijkheidsgevoel van de directie oproept." Bewustwording van docenten lichamelijke opvoeding hoe inactief leerlingen zijn in een les is nodig om aan de beweegnorm te kunnen voldoen. De KVLO zou een norm kunnen bepalen voor de vereiste hoeveelheid minuten activiteit bij een les lichamelijke opvoeding. Een dergelijke norm bestaat op dit moment nog niet: "Naast de taak van het inleiden in de bewegingscultuur past deze taak prima." Niet iedereen acht dit echter even realiseerbaar.

Andere experts zijn van mening dat de rol van een docent lichamelijke opvoeding veeleer preventief en curatief is. Het beeld dat daarbij geschetst wordt is dat van een vakleerkracht met een signalerende en stimulerende functie als 'sportloopbaancoach'. De docent lichamelijke opvoeding kan bijvoorbeeld samenwerking met een diëtist aangaan en extra aandacht besteden

in de lessen aan ‘dikke’ kinderen’. Ze onderstrepen dat deze signalerende functie wenselijk en ook zeer kansrijk is, omdat docenten lichamelijke opvoeding hier volgens hen goed toe in staat zijn. De experts verkiezen deze benadering boven een uitgangspunt dat voldoende fysiek inspannend bezig zijn de lessen lichamelijke opvoeding zou moeten bepalen. De inzet om aan de beweegnorm te voldoen en kinderen in staat te stellen om elke dag deel te nemen aan (extra) beweegactiviteiten zou ten koste kunnen gaan van de kwaliteit. “Vijf dagen in de week sport en bewegen op school is een kwantitatieve doelstelling. Waarom geen kwalitatieve doelstelling? Sport en bewegen moet meer zijn dan alleen ‘het van straat houden van de jeugd’. Het uitgangspunt moet zijn om beter te leren bewegen.”

Schooluitval en leerachterstand

Experts gaven aan dat het onderwijs zich aangesproken zou moeten voelen op deze bredere benutting. De ambitie om schooluitval tegen te gaan werd met name duidelijk in het vmbo. Er zijn initiatieven gaande om het vmbo aantrekkelijker te maken door middel van sport (m.m.v. NISB, KVLO, SLO en de VO-raad). Eén van de experts wees op een onderzoek waaruit bleek dat het vak lichamelijke opvoeding met name jongeren in het vmbo aanspreekt omdat ze in deze lessen de kans krijgen uit te blinken in een (school)vak: “Ze worden enthousiast en gemotiveerd omdat ze een ‘tien’ kunnen halen voor een vak, dit in tegenstelling tot bij de meer cognitieve vakken.” Daaraan koppelde de expert het standpunt: “Wanneer je deze kennis afzet tegen de lagere deelnamecijfers van jongeren in het vmbo aan sport- en beweegactiviteiten, is het goed om te beseffen dat deze kinderen niet per definitie minder graag aan beweegactiviteiten deelnemen.”

Wat betreft de ambitie om leerachterstanden tegen te gaan, wezen een aantal experts op het beschikbare bewijs dat meer uren lichamelijke opvoeding niet ten koste van schoolprestaties gaan. Deze blijven volgens de experts gelijk of gaan vooruit. Volgens de experts kunnen deze gegevens er wellicht voor zorgen dat schooldirecties sport beter willen integreren binnen het onderwijs. Experts pleiten ervoor deze kennis beter te etaleren om schooldirecties en besturen hiervan te overtuigen.

Andere experts waren van mening dat ook ‘de sport’ kan bijdragen aan een betere integrale aanpak. Nu is het zo dat wanneer kinderen naar het voortgezet onderwijs gaan er vaak gelijktijdig verschuivingen plaatsvinden van het ene naar het andere sportteam vanwege de gehanteerde leeftijdscategorieën. Wanneer deze parallellen doorbroken worden, wordt voorkomen dat kinderen tegelijkertijd twee grote wisselingen moeten doormaken van een vertrouwde school- en sportomgeving naar een nieuwe onbekende en onzekere context. Wanneer er meer spreiding zou plaatsvinden, zouden kinderen een beter start kunnen maken op school.

Talentontwikkeling

De ambitie om sport en bewegen op en rond school voor topsporttalentontwikkeling te benutten, wekte bij veel experts weerstand: “topsporttalenten komen ook wel boven drijven bij de sportvereniging. Daar is het onderwijs niet bij nodig.” Veel experts gaven daarmee aan dat er het reguliere onderwijs wat hun betreft geen plek is voor talentontwikkeling ten behoeve van topsport. Een expert vulde daarbij aan dat het volgens hem ook een (onnodige) extra druk legt op het vak lichamelijke opvoeding: “waarom toewerken naar topsporters? Andere vakken hoeven toch ook geen Nobelprijswinnaars te kweken?”

Maar een deel van de experts meent dat de voorzieningen voor de combinatie topsport-onderwijs nog kunnen worden verbeterd. Wanneer kinderen en ouders kiezen voor een topsporttraject, zoals bij LOOT-scholen, moeten er ook oplossingen geboden worden voor problemen met het onderwijs. “Pas in 2014 wordt de 1.040-urennorm in het voortgezet onderwijs versoepeld, maar door toernooien en wedstrijden komen leerlingen op een LOOT-school daar vaak mee in de problemen. Voor deze groep moet er nu al vrijstelling komen.”

Beroepsvorming en stages

Over dit punt hebben zich slechts enkele experts uitgesproken. Een expert opperde het idee om bij te dragen in het beleid om binnen het mbo meer coaches, trainers en scheidsrechters op te leiden middels een kaderopleiding die door de bonden erkent wordt. Volgens de expert kan er nog veel winst geboekt worden wanneer deze opleidingen binnen het mbo ‘open worden gezet’ voor alle mbo-studenten in plaats van alleen de studenten sport en bewegen.

Een expert uit de sportsector gaf aan dat de maatschappelijke stage die verplicht is gesteld in het voortgezet onderwijs veel vraagt van sportverenigingen. Het ongemakkelijke verschil tussen lestijden in het onderwijs en trainingstijden bij de sportverenigingen is niet eenvoudig opgelost. Door de sportverenigingen de meerwaarde van de maatschappelijke stage te laten inzien, kan er nog veel winst worden geboekt.

5.2 Perspectieven voor toekomstig beleid: resultaten van discussies met belanghebbenden/experts

In deze paragraaf volgen de resultaten van de expertmeeting die gehouden is op 27 september 2010 in Utrecht, zie voor meer informatie paragraaf 1.2. In de expertmeeting is gewerkt met een tweetal werkvormen: het uitwerken en voeren van een pleidooi aan de hand van vier verschillende voorgelegde scenario's en invullen van een ‘strategie matrix’. Beide werkvormen worden hieronder nader uitgewerkt en besproken.

5.2.1 Beleidsscenario's/ -accenten en pleidooien

De brede analyse 2010 brengt de actuele stand van zaken rond sport, bewegen en onderwijs in kaart tegen het licht van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen. De verbanden tussen de beleidssectoren sport en onderwijs en de daarin actieve partijen worden intensiever. Het landelijke beleidskader Sport, bewegen en onderwijs vormt voor de periode tot 2012 een programma waaraan een groot aantal partijen zich hebben gecommitteerd. Over de wenselijke koers voor de daaropvolgende periode bestaat minder duidelijkheid. In de gesprekken over de stand van zaken zijn daarover uiteenlopende opvattingen naar voren gebracht. Niet alleen wat betreft de wenselijke hoeveelheid sport- en beweegactiviteit, maar ook over wat de opbrengst daarvan voor kinderen zou moeten zijn of hoe achterblijvende groepen het beste kunnen worden bereikt.

Wil de ontstane krachtenbundeling ook in de toekomst vruchtbaar zijn, dan is een gezamenlijke strategie voor de middenlange termijn wenselijk. Ook de betrokken ministeries van VWS en OC&W hechten er belang aan dat de brede analyse bouwstenen aandraagt voor een koersbepaling op langere termijn.

Om tot deze koersbepaling te komen hebben de onderzoekers de deelnemers aan de expertmeeting een viertal scenario's voorgelegd, die als het ware vier windrichtingen vormen waar de toekomstige gezamenlijke inspanningen op kunnen worden gericht. De scenario's

trekken ieder bepaalde ontwikkelingen die in 2010 zichtbaar zijn verder door. Ze kunnen houvast bieden voor de keuze van maatregelen, voor de inzet van mensen en middelen. In de volgende alinea's zullen de scenario's worden toegelicht. Daarnaast zal de discussie die gevoerd is binnen de ingedeelde groepjes per scenario kort gekenschetst worden. De discussies die binnen de groepjes werd gevoerd ontstond na aanleiding van de opdracht om een pleidooi voor te bereiden voor het scenario waar de deelnemers bij waren ingedeeld. Naast het bedenken van een sterke argumentatie voor hun eigen pleidooi, kregen de experts ook de opdracht om per groepje één scenario te kiezen dat men niet verkieslijk achtte. Deze voor en tegen argumenten presenteerden de deskundigen tijdens een plenaire ronde aan elkaar op een zogenaamde 'pleidooi markt'.

Van fundament naar eigen beweegtalent

Het scenario 'Van fundament naar eigen beweegtalent' wordt als volgt weergegeven:

“ Mee (kunnen) doen aan sport- en beweegactiviteiten (sport, dans, fitness, active leisure) vormt een belangrijk element van het moderne bestaan en een terrein waarop mensen zich kunnen ontplooien. De samenwerking tussen sport, bewegen en onderwijs is er op gericht iedereen basisvaardigheden (fundamentals) mee te geven om deel te nemen aan deze activiteiten en de persoonlijke talenten op dit gebied te verkennen, bepalen en ontwikkelen. Ten opzichte van de 'inhoudsoverdracht' in de huidige onderwijspraktijk staat de individuele talentherkenning veel sterker centraal. De sport- en beweegsector sluit hierop aan met een multisport aanbod. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een systematisch talentontwikkelingsmodel. “

De pleiters voor het scenario 'Van fundament naar eigen beweegtalent' gaven aan dat ze het voorgestelde scenario niet zo zeer als een beleidsscenario zagen, maar eerder als een visie of ideologie waarin individuele ontplooiing centraal staat. Individuele ontplooiing is volgens de pleiters van groot belang en het scenario vormt de benodigde basis die de voorwaarden schept om in de levensloop van het individu deel te kunnen nemen aan sport en beweegactiviteiten. Verder stelden de pleiters dat het noodzakelijk is om vroeg te beginnen met het aanbieden van kwaliteitsvolle activiteiten en een brede oriëntatie gewenst is. Ook vond men dat de leerontwikkeling van kinderen nauwkeurig gevolgd dient te worden. Doordat de basis van individuele talentherkenning in dit scenario in de onderwijspraktijk centraal wordt gesteld, is men er ook van verzekerd dat alle kinderen een degelijke basis aangereikt krijgen. Volgens hen biedt het scenario kinderen de ruimte om in zijn of haar waarde te worden gelaten en om verschillen in bewegingsvaardigheden te hebben. Het scenario streeft volgens de pleiters door middel van het leggen van deze basis naar een leven lang leren op het terrein van sport en bewegen.

Het betreffende scenario is door geen enkel ander groepje gekozen tot het minst verkieselijke scenario.

Actieve leefstijl centraal

Het scenario 'Actieve leefstijl centraal' zet in op gezondheid:

“ Sport en bewegen kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan een gezonde leefstijl. De samenwerking tussen sport, bewegen en onderwijs is er op gericht deze bijdrage te maximaliseren. Door gerichte ontwikkeling van het aanbod op school en bij sport- en beweegaanbieders wordt de dagelijkse intensieve beweegtijd van scholieren verder vergroot. “

Hierop aansluitend wordt ook op andere punten gezond gedrag gericht bevorderd (voeding, roken, drinken, e.d.). Het bewegingsonderwijs werkt nauw samen met andere vakken die gezond gedrag bevorderen. De inzet van leerlingen, ouders en trainers wordt gestimuleerd door leefstijlanalyses (testjeleefstijl) en daarop aansluitend advies.”

De pleiters voor dit scenario zien de feiten die verschillende onderzoeken opgeleverd hebben als belangrijke legitimering: veel leerlingen voldoen niet aan de beweegnorm, houden er een sedentaire en inactieve leefstijl op na en een stijgend percentage leerlingen heeft overgewicht. Deze ontwikkelingen leiden tot een onthoudbare druk op de ziektekosten; door welvaartsziekten zal de aanspraak op medische zorg stijgen die zodoende onbetaalbaar word. Ook ontstaat een druk op de toekomstige arbeidsmarkt; kinderen die nu op school zitten zijn belangrijke toekomstige arbeidskrachten die gezond moeten kunnen functioneren. Dat het scenario kan bijdragen aan een vermindering van druk op de ziektekosten en arbeidsmarkt is ook financieel aantrekkelijk.

Gezondheidswinst is te behalen door beleid dat inzet op een combinatie van maatregelen die gericht zijn op het behalen van een bepaald niveau van ‘kwaliteit van leven’. Daarbij moet een brede ontwikkeling van gezondheid worden nagestreefd waarin verbinding met voeding, roken, alcohol en drugs wordt gelegd. Bewegen kan benut worden als basis, waarbij een belangrijke combinatie met het onderwijs dient te worden bewerkstelligt. De pleiters zien het onderwijs als een kansrijke context omdat men op deze wijze alle leerlingen kan bereiken. School is ‘de plek’ om een gezonde omgeving te creëren. Leerlingen worden hierbij gezien als de ‘einddoelgroep’, waarbij intermediairs verantwoordelijk zijn voor het creëren van de juiste setting. Belangrijke componenten zijn het betrekken van ouders en bewustwordingsproces van het eigen gedrag. Een ander voordeel van dit scenario is het duurzame karakter dat ontstaat door een langdurig effect in het onderwijs. Voorwaarden voor succes zijn dat er een vakleerkracht op school beschikbaar is en er binnen de school meer kennis bij docenten aanwezig is over gezondheid waarbij gezondheidsvakken en gezondheidseducatie een vaste plek krijgen binnen het curriculum van de school. Verder is wenselijk dat ‘sport’ minder nadrukkelijk aanwezig is, waardoor het aanbod toegankelijk wordt voor alle kinderen, ook voor de kinderen die niet van sport houden maar wel van bewegen. Belangrijk is uitgaan van wat voor de leerlingen aantrekkelijk is. Hierbij past ook aandacht voor actief transport. De experts pleiten voor een competentie gerichte aanpak waarbij kennis over gezondheid, vaardigheden in bewegen en houding ten aanzien van gedrag centraal staan. De gehele sociale invloed zal daar een onderdeel van moeten uitmaken.

De pleiters voor twee andere scenario’s vonden het scenario ‘Actieve leefstijl centraal’ het minst verkieslijk. Tegen argumenten waren dat bewegen en sport meer is dan alleen gezondheid en dit vergeten lijkt te worden in het scenario, dat het scenario niet aansluit bij de belevingswereld van kinderen, dat het teveel gericht is op kwantiteit en niet op kwaliteit en beleving van bewegen en het scenario daardoor ook niet gericht is op de intrinsieke motivatie van kinderen. Tegengesteld aan de pleiters voor het scenario, menen critici dat het een financieel onaantrekkelijk scenario is omdat mensen door toedoen van het scenario gezonder blijven en dus langer leven. De vergrijzing valt daarmee uiteindelijk duurder uit en de druk op de ziektekosten wordt juist groter.

Sport een leven lang

Het scenario 'Sport een leven lang' heeft de volgende inhoudelijke beschrijving:

“Deelnemen aan sport en bewegen in verenigingsverband heeft belangrijke meerwaarden op het vlak van beweegintensiteit, sociale binding, maatschappelijke betrokkenheid en duurzaamheid van deelname. Het plezierige en uitdagende van sport en bewegen zelf staat centraal. De samenwerking tussen sport, bewegen en onderwijs wordt erop gericht alle scholieren uitgebreid kennis te laten maken met clubsport en toe te leiden naar een bij hun passende vereniging. Het model van de schoolsportvereniging wordt breed verbreid in het land. Sport- en beweegverenigingen gaan hun aanbod nog beter afstemmen op de leefwereld van jongeren en ontwikkelen ook uitdagende trajecten voor moeilijke en motorisch zwakkere jeugdigen.”

De pleiters veronderstellen dat, wanneer alle scholieren kennis hebben van de mogelijkheden die sportverenigingen bieden, dit voor de scholieren een ingang betekent naar een weids verspreid netwerk van georganiseerde sportactiviteit in een veilig en duidelijk georganiseerd verband. Ook stellen de pleiters dat de sociale component erg sterk is bij een vereniging; als lid van een vereniging hoor je ergens bij. Scholieren worden door middel van sport in de gelegenheid gesteld om vrienden te maken en drempels om lid te worden van een sportvereniging zijn laag. Het is volgens de pleiters belangrijk om er alles aan te doen om 'uitvallers' binnenboord te houden. In de leeftijd van 15-18 jaar is er een groot verloop te constateren bij de sportverenigingen. Het is volgens de experts daarom aan te bevelen om in de 'puberleeftijd' waarin jongeren sterk gericht zijn op de ontwikkeling van hun eigen lichaam, extra alert zijn en uitval trachten te voorkomen. Een focus gericht op de mogelijkheden op het ontwikkelen van eigen talent spreekt wellicht tot de verbeelding van de jongeren. Dit is een thema dat extra aandacht zou kunnen krijgen. De pleiters opperden verder het idee om scholieren meer mogelijkheden voor inbreng te geven bij het invullen van het programma van de lessen lichamelijke opvoeding.

De experts pleiten er ook voor om 'meer' te bieden dan vast omlijnde traditionele sportvormen en achten het wenselijk wanneer sportclubs gezamenlijk of in een omni-verband een gevarieerd en breed aanbod kunnen bieden. Een doel van een vereniging is vaak het werven van meer nieuwe leden, dit lukt wellicht beter met een groter en gevarieerder aanbod. Tevens kunnen de sportverenigingen door het organiseren van activiteiten op scholen veel nieuwe kinderen bereiken omdat scholen als 'vindplaats voor de jeugd' kunnen dienen. Voor kinderen is het beoefenen van een sport dat op school wordt aangeboden wellicht makkelijker in hun dagindeling in te passen. Naast flexibele sport- en organisatie vormen zijn dus ook flexibele tijden van trainingen en wedstrijden wenselijk. Het kan voor scholieren frustrerend zijn wanneer ze als reserve worden opgesteld in een competitiewedstrijd wanneer ze een keer niet kunnen trainen. Het profiel van een trainer is daarbij ook van groot belang. Een trainer dient niet alleen technische kennis goed over te kunnen brengen, maar ook voldoende competenties te bezitten om de sociale aspecten in de gaten houden.

Twee andere groepen pleitten juist tegen het scenario omdat ze de benadering te smal vonden en van mening zijn dat de sportverenigingen in dit scenario worden overvraagd. Ook werd er gesteld dat het scenario te 'dirigistisch' van aard is omdat de sportvereniging "gij zult lid zijn"

als voorwaarde stelt. Het (verplicht) lidmaatschap zegt bovendien niets over de daadwerkelijke participatie aan het sport en beweegaanbod.

Brede scholen als sport- en beweegcentra

Het scenario 'Brede scholen als sport- en beweegcentra' zet in op het concept van de brede school:

“ Juist in brede scholen komt de krachtenbundeling van verschillende maatschappelijke partijen het best tot zijn recht. De brede school biedt een prima basis om dagarrangementen te ontwikkelen waarin sport en bewegen een grote plaats innemen. Door sport- en beweegaanbieders en brede scholen ook qua locatie bij elkaar te brengen kan hun organisatorisch vermogen elkaar directer aanvullen en versterken. De letterlijke bundeling van voorzieningen maakt het gemakkelijker sport en bewegen sectoroverstijgend/remedial in te zetten. Brede scholen zijn erop gericht om sport- en beweegtalenten op een breed front te ontwikkelen en bieden daardoor en door hun aanwezigheid in de grote steden de beste mogelijkheden om ook achterstandgroepen tot sporten en bewegen te brengen. ”

Als sterke kanten van de brede scholen als sport- en beweegcentra zijn naar voren gebracht dat alle kinderen en ouders in dit schooltype worden bereikt. De brede school biedt bij uitstek een kansrijke leer- en leefomgeving. Er is sprake van een organisatorische bundeling van krachten ook met buitenschoolse instanties, zoals sport-, kinderopvang-, buurt- en jeugdzorgorganisaties. Op het gebied van sport en bewegen is daardoor eenvoudiger een breed activiteiten aanbod realiseerbaar. Ook inhoudelijk kunnen door de korte lijnen zaken beter worden afgestemd. Doorgaande leerlijnen tussen binnenscholen en buitenscholen aanbod kunnen zo beter worden uitgevoerd en een integrale aanpak is beter mogelijk. Omdat de brede school een dagprogramma aanbiedt is er meer flexibiliteit om de schoolse en naschoolse activiteiten te plaatsen en dit levert extra mogelijkheden, bijvoorbeeld voor schoolzwemmen.

Er zijn ook nadelen aangegeven bij dit scenario. Zo stellen critici dat de brede scholen nog een beperkt bereik hebben, dat de organisatie van dagprogramma's duur is, omdat voor bijvoorbeeld kinderopvang extra kosten worden gemaakt. Niet iedereen kan die even gemakkelijk opbrengen. Ook verloopt de samenwerking tussen betrokken instanties nogal eens stroef omdat de belangen en mogelijkheden uiteenlopen (commerciële opvang – niet commerciële scholen en clubs, samenwerking tussen beroepskrachten en vrijwilligers)

Scenario's niet los van elkaar zien – een hoofdlijn

In verschillende discussiegroepen is erop gewezen dat de voorgelegde scenario's combineerbaar zijn en dat dit in de toekomst ook zou moeten worden nagestreefd. Daarbij wordt door een groot deel van de experts gepleit voor een bepaalde verhouding tussen de scenario's: het scenario 'van fundament naar eigen beweegtalent' wordt veelal gezien als de wenselijke hoofdlijn of basis voor een toekomstig beleid, waarbij de andere perspectieven ondersteunend en aanvullend zijn. Wat het kiezen voor of het combineren van de verschillende scenario's aan concrete maatregelen vraagt is in het tweede deel van de expertmeeting besproken bij de werkvorm 'strategie matrix'.

5.2.2 Strategie matrix

Het tweede gedeelte van de expertmeeting werd gebruik gemaakt van een zogenaamde ‘strategie matrix’. Deze werkvorm maakt de consequenties van een bepaald scenario inzichtelijk door een daarbij passende keuze uit een beperkt aantal mogelijkheden op verschillende beleidbeslispunten. De beslispunten zijn door de onderzoekers vooraf aangereikt in een strategie matrix. Nieuwe beslispunten konden worden toegevoegd. In bijlage 8 is de strategie matrix weergegeven. Op de verticale as bevinden zich onder elkaar de vier scenario’s. Op de horizontale as staan dertien verschillende beleidbeslispunten naast elkaar. De voorgelegde beleidspunten zijn in de eerdere analyses (zie hoofdstukken 2-4) als belangrijke beleidselementen in beeld gekomen. Ze zijn ingedeeld op verschillende thema’s: aanbod, wet & regelgeving, kader, accommodatie, samenwerking en beleidsankers. Per beleidbeslispunt zijn er twee tot zeven mogelijkheden om te kiezen. Nadat de experts voor hun scenario een standpunt hadden bepaald voor een voorkeursoptie werd deze omcirkeld. Met behulp van kleuren kon worden aangegeven of deze keuze voor alle schooltypen geldend werd geacht of specifiek voor basisonderwijs, voortgezet onderwijs of mbo. Daarnaast kon men een extra gewicht geven aan de verschillende keuze mogelijkheden door er één of twee ‘plussen’ bij te zetten. De voorkeursopties per scenario zijn aan het eind van de opdracht plenair aan de andere groepen gepresenteerd. De ingevulde strategie matrixen voor de vier scenario’s zijn vervolgens met elkaar vergeleken. Dit levert soms specifieke accenten op, maar ook veel punten van overeenstemming tussen de vier scenario’s. Een beeld van dit totaal resultaat is te vinden in bijlage 9. In het volgende deel van de paragraaf zullen de uitkomsten per beslispunt besproken worden.

Aanbod en kerndoelen

Beleidsbeslispunten gericht op het aanbod laten zien dat alle expertgroepen een nadrukkelijk accent leggen op aanbod dat gericht moet zijn op ‘goed bewegen’. Voor het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs verschuift het accent richting het ‘vraagvolgend’ aanbod. De vraag wat per scenario het belangrijkste doel van sport en bewegen op en rond school moet zijn, laat een sterk gedifferentieerd beeld zien. De keuze valt deels op ontwikkelen van motorische basisvaardigheden, deels op breed kennismaken met de sport- en beweegcultuur. Opvallend is dat doelen als ‘sociaal maatschappelijke integratie’, ‘cognitieve ontwikkeling’ en ‘het tegengaan van overgewicht/ bevorderen intensiteitsniveau van leerlingen’ niet gekozen zijn. Wat betreft dit laatste doel zou men wellicht verwacht hebben dat het gekozen zou worden door de experts die bij het scenario ‘Actieve leefstijl centraal’ waren ingedeeld. Deze experts gaven echter aan dat dit doel in het basisonderwijs altijd zou moeten worden gecombineerd met ontwikkelen van motorische basisvaardigheden. Anders gezegd: leren goed te bewegen is ook een basis voor intensief bewegen. Een meer verbindend doel omschrijven zij als: ‘competentie ontwikkeling voor een actieve leefstijl middels kennis, vaardigheden en houding’. Andere groepjes gaven ook aan dat de ontwikkeling van motorische vaardigheden als basisvoorwaarden werd gezien van het vak lichamelijke opvoeding op school. Enkele experts vroegen zich af in hoeverre plezier als een doel of een middel kan worden beschouwd en of het aan elkaar te koppelen is. Het antwoord op deze vraag bleef in het ongewisse.

Wet & regelgeving

Wat betreft het beleidspunt: 'aantal verplichte uren lichamelijke opvoeding per week', waren vrijwel alle experts uit de verschillende groepjes er het over eens dat men vindt dat er in het basisonderwijs vijf uur in de week aan sport en bewegen zou moeten worden aangeboden, waarvan 3 à 4 uur verplicht. Voor het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs geeft men aan dat er idealiter ook vijf uur in de week sport en beweegaanbod moet zijn voor alle leerlingen. Men onderscheidt hierbij het aantal uren verplichte deelname in het voortgezet onderwijs drie uur en één à twee uur verplichte aanwezigheid in het middelbaar beroepsonderwijs. Experts geven daarmee steun aan de plannen voor 3+2 in het voortgezet onderwijs en bepleiten een terugkeer van verplichte lessen lichamelijke opvoeding in het middelbaar beroepsonderwijs.

Ten aanzien van het beleidspunt 'vaste eindtermen' is er voor het basisonderwijs een duidelijk accent te constateren voor de keuze 'inleiden in de bewegcultuur'. In het voortgezet onderwijs en mbo liggen meer opties open en krijgen 'sportvaardigheden', 'introductie urban trends' en 'fysieke fitheid' ieder enige steun.

Er is voor het beleidspunt 'status van lichamelijke opvoeding' unaniem gekozen voor een belangrijkere status voor het vak dan tot nu toe het geval is. Het idee om het vak lichamelijke opvoeding mee te laten tellen bij de overgang naar een volgend leerjaar gaat volgens veel experts echter te ver en wordt als onhaalbaar en onrealistisch ingeschat. Concrete andere maatregelen die kunnen leiden naar meer status van het vak zijn niet aan bod gekomen.

Kader (lesgevers en begeleiders)

Op het beleidspunt 'opleidingsniveau van het kader' gaat de voorkeur uit naar zogenaamde 'beweegteams'. Beweegteams bestaan uit een team van gekwalificeerd kader voor sport en beweegactiviteiten met een combinatie aan opleidingsniveaus en expertises voor binnen- en buitenschools aanbod. Docenten die de verplichte uren lichamelijke opvoeding op school verzorgen zouden minimaal hbo-geschoold moeten zijn. Buiten deze verplichte uren is er volgens de experts een combinatie van opleidingsniveaus mogelijk voor het kader dat de activiteiten aanbiedt.

Er werd in aansluiting op het voorgaande een duidelijke voorkeur geuit voor het verplicht aanstellen van vakleerkrachten lichamelijke opvoeding op de basisscholen. Hoewel de groepsleerkracht het kind wellicht beter kent, is deze door het gebrek aan kennis over het aanbieden van verschillende disciplines onvoldoende in staat om alle leerlingen te begeleiden en uit te dagen met nieuwe 'talentgebieden'. Vakleerkrachten weten daarentegen wel hoe ze de verschillende disciplines moeten aanbieden, waardoor het kind in de gelegenheid wordt gesteld om kennis te maken met nieuwe 'talentgebieden'. De experts gaven aan het wenselijk te vinden dat nader onderzoek uitsluitsel geeft over het huidige binnenschools aanbod en de invloed op de kwaliteit van lesgeven door de groepsleerkracht, de vakleerkracht of eventueel een mbo geschoolde docent. Een dergelijk onderzoek zou aantoonbaar kunnen maken wat de kwaliteitsaspecten zijn van de verschillende type docenten die lessen lichamelijke opvoeding aanbieden.

Over het buitenschoolsaanbod was er discussie over het wel of niet toelaten van sportleiders niveau drie (vrijwilligers) in het beweegteam, omdat deze aanbieders niet ter verantwoording geroepen kunnen worden en de continuïteit niet goed gewaarborgd kan worden.

Ten slotte werd er geconcludeerd dat men het als een wenselijke ontwikkeling ziet dat expertises en capaciteiten worden gebundeld in beweegteams om het aanbod van sport en beweegactiviteiten zo optimaal mogelijk te laten plaatsvinden.

De belangrijkste kerncompetentie van het kader dat sport en beweegactiviteiten aanbiedt is volgens de experts ‘agogisch’. Vanuit het perspectief van de gewenste samenwerking binnen beweegteams gaven experts aan zich te realiseren dat dit ook competenties op het organisatorische vlak (management) vraagt, deze keuzemogelijkheid is door experts echter niet gekozen. Experts die het scenario ‘actieve leefstijl centraal’ vertegenwoordigden gaven aan competenties ten behoeve van ‘gedragsvorming’ (beïnvloeden leefstijl) van belang te vinden.

Accommodaties

Over de locatie en verbeterpunten met betrekking tot accommodatie gaven experts aan het wenselijk te vinden wanneer accommodatie voor sport en beweegactiviteiten op of rond school aanwezig is. De behoefte aan accommodatie in de directe nabijheid van de school was volgens de experts voor het middelbare beroepsonderwijs minder van belang. Verder gaven de experts dat er behoefte is aan meer beschikbare accommodaties, waarbij het ervaren tekort aan ruimte tot uitdrukking kwam. Kwaliteit is in het basisonderwijs ook een actiepoint. Experts gaven aan dat wanneer er voldoende accommodatie is (kwantiteit), er pas voldoende kwaliteit van accommodaties mogelijk is. Daarnaast gaf men aan veel meerwaarde te zien in ‘multifunctioneel gebruik’. Deze keuze mogelijkheid werd door de verschillende expertgroepjes omcirkeld en daarmee van belang geacht.

Samenwerking en beleidsankers

Samenwerking als hoofdpartner van de school moet volgens de experts voornamelijk gezocht worden met sportverenigingen en ‘sport/danscentra en buurtsport’. Het scenario brede school en het scenario van actieve leefstijl willen de ouders in de samenwerking betrekken. Verder viel op dat de GGDen buitenschoolse opvang als partner alleen door het scenario van de brede school werd gekozen.

Op het punt van ‘beleidsankers’ verkozen vrijwel alle experts dat sport- en beweegbeleid op en rond school zou worden opgenomen in een ‘integraal jeugdbeleid’. Het jeugdbeleid maakt momenteel deel uit van het LEA (Lokale Educatieve Agenda).

5.2.3 Het toekomstperspectief samenvattend

Ook de experts, die werden geraadpleegd op basis van de in de voorgaande hoofdstukken weergegeven stand van zaken, pleiten nadrukkelijk voor (meer) continuïteit in het beleid. Zij plaatsen een aantal kanttekeningen bij het voorgelegde overzicht van de situatie. Zo tekenen ze aan dat een (kwantitatieve) verruiming van het aanbod niet altijd een verbetering van kwaliteit hoeft te betekenen. Een breder, gevarieerder aanbod is bijvoorbeeld waardevoller dan een verruimd eenzijdig aanbod. Belangrijk is verder dat die verruiming van het aanbod daar plaatsvindt waar ook de achterstanden in deelname aan sport- en beweegactiviteiten het meest pregnant zijn.

Een andere kanttekening is dat de inzet op veel bewegen, bijvoorbeeld dagelijks een uur, zoals de Nederlandse norm vereist, nog niet altijd leidt tot goed bewegen. De opvattingen over wat goed bewegen is lopen overigens nogal uiteen. Een deel van de experts kijkt daarbij vooral naar

de leerwaarde om tot plezierig en duurzaam sport- en beweeggedrag te komen, andere vooral naar de fysieke intensiteit van de activiteiten.

Daarmee raken we ook aan de vraag naar de wenselijkheid en realiseerbaarheid van een bredere benutting van sport en bewegen op en rond school. Vrijwel alle experts zijn gereserveerd over intensieve inzet van sport en bewegen op en rond school voor bevordering van sportief toptalent. Men acht de school daarvoor niet de aangewezen instantie. Ook het zware accent dat de laatste jaren wordt gelegd op de inzet van sport en bewegen op school als middel om overgewicht te bestrijden en fysieke gezondheid te bevorderen werd bekritiseerd, omdat deze preventieve taak in het onderwijs de pedagogische dreigt te verdringen. Anderen menen dat dat accent in combinatie met gezondheidsvoorlichting en opvoeding en breder leefstijlbeleid op scholen wel wenselijk is. De potentie van sport en bewegen op school om schooluitval en leerachterstanden te beperken zou juist goed aansluiten bij het onderwijs en verdient nader te worden onderzocht. Van verschillende kanten is erop gewezen dat deze ambities tot bredere benutting niet als een spontane nevenopbrengst van sport en bewegen op en rond school kunnen worden gerealiseerd, maar dat dit extra voorzieningen, expertise en inspanningen vereist van betrokkenen. Gelet op de inzet die nodig is om de klassieke taak van sport en onderwijs goed uit te voeren zal dit nu voor een flink deel van de betrokkenen 'een brug te ver' zijn.

Met de experts is ook gesproken over de accenten die in het toekomstig beleid gelegd zouden moeten worden. Het beleid kan verder worden verstrekt in verschillende richtingen die zijn beschreven als vier scenario's:

- Van fundament naar eigen beweegtalent;
- Actieve leefstijl centraal;
- Sport een leven lang;
- Brede scholen als sport- en beweegcentra.

In het eerste scenario wordt het gangbare individuele ontwikkelingsproces op het gebied van sport en bewegen centraal gesteld en sterker dan voorheen gestimuleerd en ondersteund. Het tweede neemt de rol die sport en bewegen in een actieve leefstijl kunnen spelen als vertrekpunt. De duurzame sociale context die in de sport(clubs) beschikbaar is, vormt de kern van het derde scenario. Het vierde haakt in op de stimulansen die de bredeschoolconstructie geeft aan lokale samenwerking en aan dagarrangementen. De betrokken experts onderschreven met door hen ontwikkelde pleidooien de perspectieven die ieder van de vier scenario's voor de toekomst biedt. Ze bieden alle vier duidelijke verbeteringskansen. Daarbij wordt door een groot deel van de experts gepleit voor een bepaalde verhouding tussen de scenario's: het scenario 'van fundament naar eigen beweegtalent' wordt algemeen gezien als de wenselijke hoofdlijn of basis voor een toekomstig beleid, waarbij de andere perspectieven ondersteunend en aanvullend zijn. Eenzijdig het accent leggen op één van de andere scenario's riep bij ieder daarvan wel een aantal bezwaren op.

Op basis van de aangereikte scenario's hebben de betrokken experts aangegeven welke beleidsinzet en maatregelen dit vereist. Hoewel er per scenario accentverschillen zichtbaar werden in de gemaakte keuzes is er een duidelijke hoofdlijn van overeenkomstige maatregelen die voor alle scenario's nodig worden gevonden. Voor de verschillende onderwijstypen bo, vo en mbo worden op onderdelen verschillende strategische keuzes gemaakt. Voor een uitgebreide weergave daarvan verwijzen we naar hoofdstuk 5. We beperken ons hier tot enkele markante punten.

Het aanbod sport en bewegen op en rond school zou op de basisschool vooral moeten zijn gericht op het ontwikkelen van motorische basisvaardigheden en leren goed bewegen. In het voortgezet onderwijs en mbo verschuift het accent naar 'vraagvolgend' aanbod. Leren goed te bewegen wordt als een basis beschouwd voor intensief bewegen. Inleiden in de bewegcultuur wordt dan ook als centrale eindterm voor het basisonderwijs gezien en voor het voortgezet onderwijs en mbo kan een extra accent komen te liggen op sportvaardigheden, introductie in urban trends en/of fysieke fitheid.

Zowel voor het basis als het voortgezet onderwijs is bepleit dat het wettelijk verplichte aantal uren lichamelijke opvoeding naar drie per week gaat. De scholen moeten daarnaast worden gestimuleerd om alle leerlingen wekelijks tenminste twee uur aanvullende sport- en beweegactiviteiten te bieden. Ook in het middelbaar beroepsonderwijs zou het geven van tenminste een wekelijks uur sport- en beweegonderwijs aan alle studenten een wettelijk vereiste moeten worden en een aanbod van extra activiteiten daarnaast moeten worden gestimuleerd. Hoewel de experts zich realiseren dat regelgeving een inbreuk kan zijn op de autonomie van scholen, wordt de situatie op dit moment als te vrijblijvend gekarakteriseerd en heeft men er geen vertrouwen in dat een breed en kwalitatief goed aanbod aan sport- en bewegen op en rond scholen op die basis tot stand komt.

Om het gewenste aanbod te kunnen realiseren en op een kwalitatief passende manier aandacht te besteden aan verschillende groepen leerlingen en verschillende doelen, pleiten de experts ervoor voor het verzorgen en begeleiden van lessen en activiteiten op iedere school een beweegteam samen te stellen. De spil daarvan zou zowel op basisscholen als op middelbare scholen gevormd moeten worden door een vakleerkracht of een evenredig gekwalificeerde combinatiefunctionaris. Het team buigt zich over het binnenscholen en het naschools programma. Voor de verplichte uren LO worden bevoegde leerkrachten ingezet en voor andere sport- en beweegactiviteiten kunnen ook begeleiders met een ander opleidingsniveau en/of specifieke expertise in het team worden betrokken. Van alle begeleiders wordt op de eerste plaats een (ped)agogische competentie vereist. De teamcoördinator zou daarnaast ook over noodzakelijke managementcompetenties moeten beschikken.

De beschikbaarheid van voldoende goede accommodaties is eerder genoemd als een veel voorkomende belemmering voor uitbreiding van het sport- en beweegaanbod. Experts achten het gewenst dat die accommodatie in het basis en voortgezet onderwijs zo veel mogelijk op en rond de school aanwezig is. Het verder bevorderen van het multifunctioneel gebruik van bestaande accommodaties zou hiervoor al van enige betekenis kunnen zijn. Daarnaast zou, zowel bij nieuwbouw vanuit de sport als vanuit het onderwijs (brede scholen), nog nadrukkelijker rekening moeten worden gehouden met de wens tot multifunctioneel gebruik. De ontloken samenwerking tussen de sectoren moet verder worden bestendigd. De genoemde beweegteams kunnen daarin een rol spelen door de relaties te versterken met partijen die als preferente partners voor het onderwijs worden gezien: de sportverenigingen, dans- en sportcentra en buurtsportorganisaties. Daarnaast wordt in dit verband gepleit voor het verder ontwikkelen van brede scholen en voor het continueren van de inzet van combinatiefunctionarissen.

De groeiende samenwerking en samenhang verdient volgens experts ook een passend beleidsmatig kader in de vorm van een integraal lokaal jeugdbeleid en als onderdeel van de lokale educatieve agenda.

Literatuur

- AVS (2009) *Analyserapport BSO scholenpanel 2007-2009*. Van internet gehaald op 27-01-2010 van: <http://www.avs.nl/vereniging/meepraten/scholenpanels/Documents/Analyserapport%20pan el%20BSO%202007-2009.pdf>
- Bakker, I., Vries, S.I. de, Boogaard, C.M.H. van den, Hirtum, W.J.E.M. van, Joore, J.P. & Jongert, M.W.A. (2008) *Playground van de Toekomst, succesvolle speelplekken voor basisscholieren*, Leiden: TNO Kwaliteit van Leven
- Bekkers, R., Spenkelink, S., Ooms, M. & Immerzeel, T. (2009). *Maatschappelijke Stage en Burgerschap; Rapportage Schooljaar 2008–2009*, Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Berg, M. van de, Schrijvers, I. (2009). *Wat is het bereik en wat zijn de effecten?* In: *Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid*. Bilthoven: RIVM
- Berkel, M. van & B. Brouwer (2010) Bewegingsonderwijs in 2028. *Lichamelijke opvoeding* 98 (5): 10-14
- Beth, J., Heijden, C. von & Lucassen, J. (2011). *Outcome monitor Impuls brede scholen, sport en cultuur (te verwachten 2011)*. 's Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Blom, S. & Duijvestijn, P. (2008). *Combineren van topsport met studie. Een inventarisatie van situatie en knelpunten rond de combinatie topsport en onderwijs*. Amsterdam: DSP – groep BV.
- Bommel, H. van (2010). *Handleiding Gezonde School Basisonderwijs*. Bilthoven: RIVM.
- Boonstra, N. & Hermens, N. (2010) *Sportief in de buurt. Een betere wijk door de Schoolsportvereniging*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut
- Boshuizen, H.C., Zaadstra, B.M. & Visser, A.P. (1997) Gezond ouder worden kent geenleeftijd: de invloed van preventie op jonge leeftijd. *Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde* 75(7): 387-396.
- Bottenburg, M. van, Roques, C. & Smit, S. (2003). *Ontwikkelingen in het topsportklimaat Nederland (1998-2002): verslag van de 1-meting (2002) en vergelijking met de 0 meting (1998) van het topsportklimaat in Nederland*. 's-Hertogenbosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.
- Buijs, G. & Savelkoul, M. (2009) *Preventie op school samengevat* In: *Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid*. Bilthoven: RIVM,
- Buyse, W., Duijvestijn, P. & Delnoij, M. (2010). *Sport als aangrijpingspunt voor gedragsverandering. Tweede tussenrapportage: de resultaten van twee jaar sport zorgtrajecten*, Amsterdam: DSP – groep BV.
- Calibris (2010). Bedrijvenregister leerbedrijven. Van internet gehaald op 7 juli 2010 van: <http://artus.calibris.nl/bedrijvenregister/>
- Centrum voor online onderzoek (2009) 'Oudertevredenheid primair onderwijs: Landelijke rapportage'. Van internet gehaald op 9 juli 2010 van: <http://www.scholenonderzoek.nl/downloads/RapportNationaalScholenonderzoek08-09.pdf>
- Centers for Disease Control and Prevention (2010). *The association between school based physical activity, including physical education, and academic performance*. Atlanta, GA: U.S. Department of Health and Human Services
- Collard, D.C.M. (2010) *IPlay-study. Development and evaluation of a school-based physical activity-related injury prevention programme*. Thesis. Amsterdam: Vrije Universiteit

- Cruijff Foundation (2010) *Veldoverzicht*. Van internet gehaald op 14 juli 2010 van: <http://www.cruyff-foundation.org/smartsite.net?id=VELDOVERZICHT>
- Dool, R. van den, Elling, A. & Hoekman, R. (2009). *SportersMonitor 2008*, Den Bosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Duijvestijn, P. (2006) *De plek van bewegen en sport in het mbo. Onderzoek in opdracht van de ministeries van OCW en VWS*, Amsterdam: DSP-groep
- Duijvestijn, P. & Abraham, M. (2008) *De plek van bewegen en sport in het mbo. 1-meting van benchmark/ monitorenonderzoek*, Amsterdam: DSP-groep
- Duijvestijn, P & Groot, M. de (2010) *Monitor bewegen en sport in het mbo, meting 2010* Amsterdam: DSP-groep
- Elling, A. & Klerken, J. (2002) *Sport en het bevorderen van een gezondere leefstijl onder (kansarme) jongeren*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier instituut
- Frelie, M. & Breedveld, K. (2010). *Meedoen alle jeugd door Sport. 2-meting 2009*, 's Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Garssen, J. & Duin, C. van (2009) *Allochtonenprognose 2008–2050: naar 5 miljoen allochtonen. Bevolkingstrends, 2e kwartaal 2009* CBS
- Gemeente Assen (2009) *Kadernota Sport en bewegen 2009-2016*. Van internet gehaald op 18 juli 2010 van: www.assen.nl/dsresource?type=pdf&objectid=default:7292
- Gemeente Den Haag (2003) *Skating Den Haag. Naar een goed aanbod van skatevoorzieningen in de stad*. Den Haag: gemeente Den Haag, dienst Stadsbeheer
- Gemeente Hoogeveen (2009) *Beleidsnotitie: Gemeentelijke Sportaccommodaties Gemeente Hoogeveen*. Hoogeveen: November 2009
- Gemeente Gouda (2009) *Raadsvoorstel Nota sportaccommodaties: Ruimte voor Sport 2009 2015*.
- GGD Rotterdam-Rijnmond. *Levensvaardigheden V.O. Onderzoeksrapport (pilot III)*. Rotterdam: GGD Rotterdam-Rijnmond, 2003.
- Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J. & Vanwesenbeeck, I. (2005) *Seks onder je 25^e*. Delft: Eburon.
- Haalen, J. van, Eck, P. van, Wit, W. de & Kruijer, J. (2009) *De lokale educatieve agenda, 2009. Ontwikkeling van de LEA in Nederlandse gemeenten*. Utrecht: Oberon
- Heer, W. de (1969) *Jeugdsport in Nederland*. Utrecht: Jan Luiting Fonds.
- Herweijer, L., Stegeman, H. & Wisse, E. (2008). Sport en Onderwijs. In: K. Breedveld, C. Kamphuis & A. Tiessen-Raaphorst (red.), *Rapportage Sport 2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/W.J.H. Mulier Instituut: 231-254.
- Heuvel, A.C. van den, Heijkoop, C. & Jong, M. de (2010) *Samenvatting monitor Impuls brede school, sport en cultuur 2010. Rapportage 2-meting 1e tranche gemeenten en 1 meting 2e tranche gemeenten*. Amersfoort: BMC
- Hildebrandt V.H., W.T.M. Ooijendijk & Hopman-Rock, M. (2008) *Tendrapport Bewegen en Gezondheid 2006/2007*. Leiden: TNO Kwaliteit van Leven
- Hoyng, J., Halewijn, G., Kemper, F. & Hoekman, R. (2008). NISB, Halewijn Onderzoek en Interpretatie en het W.J.H. Mulier Instituut. Bennekom: NISB
- Inspectie voor het Onderwijs (2010) *Kwaliteit gemeentelijk toezicht kinderopvang 2008*. Utrecht: Inspectie voor het Onderwijs
- Jepma, IJ. & Vegt, A.L. van der (2006). *Aandacht voor sport en bewegen in het basis- en voortgezet onderwijs*, Utrecht: Sardes.
- Jump (2008) *Persoonlijke mededeling*. Den Haag: Jump.

- Knop, P. de, Elling, A. (2000). *Samenleving en sport, gelijkheid van kansen en sport*, Vrije universiteit Brussel uitgevoerd in opdracht van de Koning Boudewijn Stichting.
- KNVB (1983) *Jeugdvoetbal min-nul-plus*. Zeist: KNVB
- Krajicek Foundation (2010) *10 jaar historie*. Van internet gehaald op 9 juli 2010 van: <http://www.krajicek.nl/foundation/RKF%20Historisch%20Overzicht.pdf>.
- L'abée, D. & Dijk, D. van (2007) *Adviesrapport Veldinput 'Sportieve naschoolse opvang en naschoolse sportactiviteiten'*. Bennekom: NISB
- Lagendijk, E. (2009) *Verankeren, verspreiden, verdiepen. Advies over vervolgopties 'Meedoen alle jeugd door sport'*. Amsterdam: DSP
- Landelijk steunpunt Brede Scholen (2010). *De geschiedenis van de brede school*. Van internet gehaald op 16-3-2010 van <http://www.bredeschool.nl/bibliotheek/geschiedenis.html>
- Leurs M. (2008) *A collaborative approach to tailored whole-school health promotion: the schoolBeat study*. Maastricht: Universiteit Maastricht, 2008.
- Leurs, M.T., Schaalma, H.P., Jansen, M.W., Mur-Veeman, I.M., St. Leger, L.H. & Vries, N de. (2005) Development of a collaborative model to improve school health promotion in the Netherlands. *Health Promot Int*, 20: 296-305.
- Lucassen, J. (1985) De markt van jeugdsport en welzijn; een trendanalyse. *Spel en Sport*, nr 6, december 1985
- Meijs, L. (2010). De praktijk leert: Een uitgebreide tussenstand na 2 jaar invoering van de maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs. Van internet gehaald op 2 juli 2010 van: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/maatschappelijke-stage>
- Middelbeek, L., Blokdijk, L., Schuit, A.J., Buijs, G., Rutz, S.I. & Schilthuis, H.J. (2007) *Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs: het landelijke en regionale beeld. RIVM-rapport nr. 260412001/2007*. Bilthoven: RIVM
- Ministerie van OCW (2009). Rapportages MaS-teams. Van internet gehaald op 25 juli 2010 van: http://www.movisie.nl/onderwerpen/maatschappelijke_stage/docs/OCW-2010-De-praktijk-leert-2jaarMAS.pdf
- Ministerie van VWS (2005). *Tijd voor sport – Bewegen Meedoen Presteren*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en sport
- Ministerie van VWS (2006). *Samen voor de sport 2006-2010 – Uitvoeringsprogramma van de kabinetsnota Tijd voor sport - Bewegen Meedoen Presteren*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en sport
- Ministerie van VWS (2008). *De kracht van sport*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Ministerie van VWS en Ministerie van OCW (2008). *Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs*. Van internet gehaald op 14 juli 2010 van: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten/enpublicaties/kamerstukken/2008/10/08/beleidskader-sport-bewegen-en-onderwijs.html>
- Minnee, R. (1988) *De actie sport, zelfs ik doe het. Een evaluatie onderzoek*. Rijswijk
- MO Groep (2010) *Sport, bewegen en welzijn. Visie op de positie van welzijn binnen de sport en beweegketen: sport en beweegregisseur voor kwetsbare groepen*. Utrecht: MO Groep Welzijn & Maatschappelijke dienstverlening
- Mulder-Mertens, H. (2003) *8 jaar Nederland in Beweging; de nabeschuiving*. Arnhem: projectbureau Nederland in Beweging

- Netwerkbureau Kinderopvang (2010) *Sport BSO's 2010. Een stand van zaken. Sport en Kinderopvang 2010. Informatief bulletin*. Utrecht: Netwerkbureau Kinderopvang
- NIVEL (2008) *Persoonlijke mededeling*. Utrecht: NIVEL.
- NISB (2009) *Maatschappelijke stage: benut de sport! Voor lokale makelaars*. Bennekom: NISB
- NOC*NSF (2010) *Proeftuinen Nieuwe Sportmogelijkheden. Ervaringen van 15 proeftuinen met vernieuwend, klantgericht sportaanbod*. Arnhem: NOC*NSF
- Oberon (2009). *Brede scholen in Nederland, jaarbericht 2009*. Utrecht/Den Haag. Oberon/OCW.
- Onderwijsraad (2004). *Hoe kan onderwijs meer betekenen voor jongeren?* Den Haag: Onderwijsraad.
- Oomen C., Kruiter, J., Grinten, M. van der, Linden, J. van der, Dubbeldam, E. (2009). *Brede scholen in Nederland. Jaarbericht 2009*. Utrecht: Oberon
- Platform Sport, Bewegen en Onderwijs (2009) *Uitvoeringsplan Platform Sport, Bewegen en Onderwijs*. Van internet gehaald op juli 2010 van: <http://www.sportbewegenenonderwijs.nl/content/publicaties>
- Pos, S. & Bouwens, J. (2003) *Hart voor een gezonde leefstijl. De preventie van hart- en vaatziekten bij jongeren in de leeftijd van 10-18 jaar: voeding, bewegen, overgewicht en roken*. Woerden: NIGZ
- Policy Research Corporation (2008). *De economische betekenis van sport in Nederland*. Rotterdam: Policy Research Corporation.
- Rijks, H. (2008) *De atlas van het onderwijs*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Rijpstra J. (2009) *De leefstijl van MBO studenten in Nederland 2008/2009 TNO-rapport KvL/GB/2009.104* Leiden: TNO
- Rinehart, R. E. & Sydnor, S. (2003). *To the Extreme: Alternative Sports, Inside and Out*. Albany: State University of New York Press.
- RIVM (2006) *Preventie gericht op de jeugd samengevat In: Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid*. Bilthoven: RIVM,
- Rooijen, F. van, Krijns, T. & Urbanus, C. (2002). *De kwaliteit van de faciliteiten in het Olympisch Netwerk Nederland*. Amsterdam: Topsport Amsterdam.
- SAN (2008) *Soa Aids Nederland. Persoonlijke mededeling*. Amsterdam: Soa Aids Nederland.
- SenterNovem (2009) *Regeling aanvullende bekostiging maatschappelijke stages in het voortgezet onderwijs: Evaluatie schooljaar 2008-2009*. Van internet gehaald op 12 juli 2010 van: http://www.movisie.nl/onderwerpen/maatschappelijke_stage/docs/OCW_2010-De-praktijk-leert-2jaarMAS.pdf
- Slinger, J. (2010). *Monitor en Evaluatie Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs*, Leiden: TNO Kwaliteit van Leven
- SLO (2010) *Bewegingsonderwijs en sport*. Van internet gehaald op 20 oktober 2010 van <http://www.slo.nl/primair/leergebieden/bewegen/>
- Sociaal Cultureel Planbureau (2008) *Rapportage sport 2008*. Den Haag: SCP
- Stuij, M., Wisse, E. Mossel, G. van, Lucassen, J. & Dool, R. van den (2011) *School, Beweeg en Sport. Onderzoek naar relaties tussen de school(omgeving) en het beweeg- en sportgedrag van leerlingen. (te verwachten 2011)* Den Bosch, W.J.H. Mulier Instituut.
- Stubbe J.H. & Chorus A.M.J. (2009) *Monitor onder professionals in het werkveld van sport en bewegen*. Leiden: TNO
- Stegeman, H. (2007). *Naar beter bewegingsonderwijs. Over de kwaliteit van sport en bewegen op school*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- STIVORO (2008) *Persoonlijke mededeling*. Den Haag: STIVORO

- Teulingen, Y. van (2007). *Rapportage monitor 1^e en 2^e tranche tijdelijke stimuleringsregeling buurt, onderwijs en sport*, Utrecht: Berenschot.
- TNO (2010) *Factsheet: Resultaten Vijfde Landelijke Groeistudie TNO, 10 juni 2010*. Leiden, TNO. Van internet gehaald op 11 juni 2010 van <http://www.tno.nl/downloads/20100608%20Resultaten%20Vijfde%20Landelijke%20Groeistudie.pdf>
- Trimbos-instituut (2008) *Persoonlijke mededeling*. Utrecht: Trimbos-instituut
- Vegt, A.L. van der, Blanken, M. den & Jepma, IJ (2007). *Nationale Scholierenmonitor: meting voorjaar 2007*. Utrecht: Sardes
- Vereniging Sport en Gemeenten (2010) Bevordering lokale netwerkvorming Sport, Bewegen en Onderwijs, Ondersteuningstraject 2010-2012, concept februari 2010
- Verweel, P. (2007) *Respect in en door sport*. Amsterdam: SWP.
- Voogt, J. (2007) *Tijdelijke Commissie Brede Analyse. Eindrapport maart-2007*. Enschede: SLO
- Vries, R.F. de & Eck, J. van. (2005) *Tussenstand breedtesportimpuls voor gemeenten, provincies en bonden in 2004: 2-meting evaluatieonderzoek breedtesportimpuls*. Den Haag: VWS
- Weerden, J. van, Schoot, F. van der & Hemker, B. (2008). Balans van het bewegingsonderwijs aan het einde van de basisschool 3. Uitkomsten van de derde peiling in 2006, Arnhem: Cito.
- Werff, H. van der & Lucassen, J.M.H. (2006) Arbeidsmarktmonitor Sport: Een meting van sportgerelateerde arbeid in Nederland Nulmeting. Tilburg/ s' Hertogenbosch: IVA beleidsonderzoek en Advies/ W.J.H. Mulier Instituut.
- Voedingscentrum (2008) Persoonlijke mededeling. Den Haag: Voedingscentrum
- Wheaton, B. (2004). *Understanding Lifestyle Sports: Consumption, Identity and Difference*. London and New York, Routledge.
- Yin, Z. & Moore, J. (2004) Re-examining the role of interscholastic sport participation in education. *Psychological Reports* 94 (3 Pt 2):1447-1454.

Bijlage 1: Monitorvragen Brede Analyse – voorstel vragen vanuit VWS/OCW

Beweeggedrag jeugd

1. Welke percentage van de jeugd sport respectievelijk binnenschools, naschools, en buitenschools?
2. Hoeveel procent van de jongeren in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs behaalt de beweegnorm?

Aanbod

3. Hoe vaak per week wordt sport en bewegen in en om de school aangeboden aan leerlingen in het primair, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs?
4. Hoeveel procent van de scholen, leerlingen en ouders in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs is tevreden met de hoeveelheid en inhoud van sport en bewegen op en om de school?

Kader

5. Op hoeveel procent van de basisscholen worden beweeg en sportactiviteiten aangeboden door een vakleerkracht ?
6. Hebben scholen met een combinatiefunctionaris een groter aanbod aan sport en bewegen?
7. Bieden scholen met een combinatiefunctionaris vaker sport en bewegen aan in samenwerking met sportverenigingen dan scholen zonder combinatiefunctionaris?
8. Zijn schoolbestuurders, schooldirecties, vakleerkrachten en ouders van leerlingen positief over de combinatiefunctionaris?

Accommodatie

9. Hoeveel scholen hebben de beschikking over een eigen accommodatie waar beweeg- en sportactiviteiten kunnen plaatsvinden?
10. Hoeveel scholen maken gebruik van de accommodaties van sportverenigingen voor het aanbieden van beweeg- en sportactiviteiten op en rond school?
11. Op hoeveel procent van de scholen kan niet gesport worden wegens gebrek aan accommodaties en de slechte staat van accommodaties?
12. Wat zijn de gemiddelde kosten voor een school in het basis en voortgezet onderwijs voor het gebruik van de accommodaties van sportverenigingen?

Bijlage 2: Defenities beweegnormen

De Nederlandse Norm Gezond Bewegen

- Jongeren (jonger dan 18 jaar)

Dagelijks (zomer en winter) één uur tenminste matig intensieve lichamelijke activiteit (5 MET (bijvoorbeeld aerobics of skateboarden) tot 8 MET (bijvoorbeeld hardlopen 8 km/uur)), waarbij de activiteiten minimaal twee maal per week gericht zijn op het verbeteren of handhaven van lichamelijke fitheid (kracht, lenigheid en coördinatie).

- Volwassenen (18-55 jaar)

Dagelijks (zomer en winter) minstens een half uur minimaal matig intensieve lichamelijke activiteit (tussen de 4 en 6,5 MET), op minimaal 5 dagen per week. Matig lichamelijk actief betekent voor volwassenen bijvoorbeeld stevig wandelen (5 km/uur) of fietsen (16 km/uur).

- 55-plussers

Tenminste een half uur matig intensieve lichamelijke activiteit (tussen de 3 en 5 MET) op minimaal vijf en bij voorkeur alle dagen van de week (zomer en winter). Matig intensief betekent voor 55-plussers bijvoorbeeld wandelen in een tempo van 4 km per uur of fietsen met een snelheid van 10 km per uur. Voor niet-actieven, zonder of met beperkingen, is elke extra hoeveelheid lichaamsbeweging zinvol, onafhankelijk van intensiteit, duur, frequentie en type.

De fitnorm

Tenminste drie keer per week gedurende minimaal 20 minuten zwaar intensieve activiteit (zomer en winter).

De combinorm

Is een combinatie van beide bovenstaande normen. Iemand voldoet aan de combinorm wanneer hij/zij aan tenminste aan een van de beide normen voldoet.

Inactief

Geen enkele dag in zomer en winter tenminste 30 minuten matig intensief lichamelijk actief.

Bron: Hildebrandt et al 2008

Bijlage 3: Lijst van geïnterviewde experts

Dhr. P. Barendse	NISB
Mevr. K. van Bijsterveld	Beleidskader SBO
Dhr. B. Donkers	ALODO
Dhr. L. Borghouts	Fontys Hogeschool
Dhr. B. Brouwer	Beleidskader SBO
Dhr. G. van Driel	KVLO
Dhr. P. Duijvestijn	DSP
Dhr. J. Faber	MBO raad
Dhr. P. Geelkerken	Beleidskader SBO
Dhr. A. de Jeu	VSG
Mevr. A. Knoppers	Universiteit Utrecht
Dhr. E. Lagendijk	DSP
Dhr. G. van der Linden	Gemeente Rotterdam
Dhr. M. Merkelbag	VO-raad
Dhr. E. Nieuwenhuijs	Gemeente Rotterdam
Mevr. M. Oosterom	Gemeente Rotterdam
Mevr. M. Pronk	Gemeente Amsterdam
Dhr. J. Rijpstra	KVLO
Dhr. J. Steenbergen	Kennispraktijk Steenbergen
Dhr. H. Stegeman	Onderzoeker
Mevr. G. op het Veld	NOC*NSF
Mevr. N. van Veldhoven	NOC*NSF
Mevr. A.M. Woltjer	PO-Raad
Mevr. B. Zandstra	KVLO

Bijlage 4: Aanwezigen expertmeeting 27-09-2010

Mevr. N. van Amsterdam	Universiteit Utrecht
Dhr. P. Barendse	NISB
Mevr. H. Bax	HVA
Mevr. K. van Bijsterveld	Beleidskader SBO
Dhr. E. van Bokhoven	PO raad
Dhr. J. Bouwmeester	VSG
Mevr. I. Bovendeur	VWS
Dhr. L. Borghouts	Fontys Hogeschool
Dhr. B. Brouwer	Beleidskader SBO
Dhr. B. Donkers	ALODO
Dhr. G. van Driel	KVLO
Dhr. J. Faber	MBO raad
Dhr. P. Geelkerken	Beleidskader SBO
Mevr. W. Kuper	VWS
Dhr. G. van der Linden	Gemeente Rotterdam
Dhr. P. Notten	MO groep / Korein (BSO)
Mevr. M. Pronk	Gemeente Amsterdam
Dhr. J. Steenbergen	Kennispraktijk Steenbergen
Mevr. G. op het Veld	NOC*NSF
Mevr. B. Zandstra	KVLO

Bijlage 5: Topiclijst interviews

Topic lijst expert-gesprekken Brede Analyse II

1. Toelichting op het project door Mulier Instituut (hoofdstuk 1).
 - *Zijn er nog onduidelijkheden?*
2. Toelichting op de inhoudsopgave van het rapport door het Mulier Instituut
 - *Is de inhoud van het rapport helder en compleet, of zijn er nog zaken die u mist?*
 - *Zijn er onderwerpen uit de inhoudsopgave die u specifiek in dit gesprek aan de orde wilt brengen?*
3. Relevante ontwikkelingen in beleid en de samenleving (inhoudsopgave hoofdstuk 2)
 - *Worden alle belangrijke relevantie ontwikkelingen behandeld?*
4. Sport en beweeggedrag van de jeugd (hoofdstuk 3)
 - *Klopt het beeld dat in de rapportage geschetst wordt met het beeld dat u zelf heeft?*
 - *Welke implicaties heeft dit geschetste beeld voor toekomstig beleid op het gebied van sport en bewegen in het onderwijs, ook gezien vanuit de relevante ontwikkelingen die geschetst zijn in hoofdstuk 2?*
5. Aanbod van sport- en beweegactiviteiten op en om school
 - *Klopt het beeld dat in de rapportage geschetst wordt met het beeld dat u zelf heeft?*
 - *Welke implicaties heeft dit geschetste beeld voor toekomstig beleid op het gebied van sport en bewegen in het onderwijs, ook gezien vanuit de relevante ontwikkelingen die geschetst zijn in hoofdstuk 2?*
6. Voorwaarden om het beweeg- en sportaanbod op en rond school te intensiveren
 - 6.1 Kader
 - *Klopt het beeld dat in de rapportage geschetst wordt met het beeld dat u zelf heeft?*
 - *Welke implicaties heeft dit geschetste beeld voor toekomstig beleid op het gebied van sport en bewegen in het onderwijs, ook gezien vanuit de relevante ontwikkelingen die geschetst zijn in hoofdstuk 2?*
 - 6.2 Accommodaties en materialen
 - *Klopt het beeld dat in de rapportage geschetst wordt met het beeld dat u zelf heeft?*
 - *Welke implicaties heeft dit geschetste beeld voor toekomstig beleid op het gebied van sport en bewegen in het onderwijs, ook gezien vanuit de relevante ontwikkelingen die geschetst zijn in hoofdstuk 2?*
 - 6.3 Samenwerking
 - *Klopt het beeld dat in de rapportage geschetst wordt met het beeld dat u zelf heeft?*

- *Welke implicaties heeft dit geschetste beeld voor toekomstig beleid op het gebied van sport en bewegen in het onderwijs, ook gezien vanuit de relevante ontwikkelingen die geschetst zijn in hoofdstuk 2?*

6.4 Inbedding van sport, bewegen en onderwijs in het lokale beleid

- *Klopt het beeld dat in de rapportage geschetst wordt met het beeld dat u zelf heeft?*
- *Welke implicaties heeft dit geschetste beeld voor toekomstig beleid op het gebied van sport en bewegen in het onderwijs, ook gezien vanuit de relevante ontwikkelingen die geschetst zijn in hoofdstuk 2?*

7. Breder benutting van sport- en bewegen op en rond school (hoofdstuk 4)

- *In hoofdstuk 4 worden de speerpunten in het huidige beleid op het gebied van bewegen en sport in het onderwijs aangegeven. Zijn dit de speerpunten die volgens u ook in het toekomstige beleid aan de orde moeten komen? Zo nee, welke speerpunten zou inbrengen/toevoegen?*
- *Zo ja, wat zijn de mogelijke scenario's waaronder de doelstellingen die bij deze speerpunten horen gerealiseerd kunnen worden? Welke voorwaarden moeten gecreëerd worden om doelstellingen behorende bij deze speerpunten te realiseren?*

Heeft u nog wensen/ aandachtspunten m.b.t. de expertmeeting?

Bijlage 6: Programma expertmeeting

- 12.00 Inloop met lunch
- 12.30 Welkom
- 12.35 Toelichting programma, uitleg werkwijze groepsopdracht ‘Pleidooi’
- 12.50 Groepsopdracht: voorbereiden ‘Pleidooi’ voor scenario
- 13.40 Pauze en opzetten pleidooimarkt
- 13.50 Pleidooimarkt
- 14.10 Uitleg waarom en werkwijze ‘Strategie matrix’
- 14.50 Groepsopdracht: Invullen strategie matrix
- 15.35 Pauze
- 15.55 Presentatie per groep: terugblik op invullen matrix
- 16.20 Samenvoegen matrixen en plenaire discussie
- 16.45 Procesmatige terugblik op de dag
- 17.00 Einde

Bijlage 7: Groepsindeling bij scenario's

1. Van fundament naar eigen beweegtalent

Gert van Driel	KVLO
Philip Geelkerken	Beleidskader SBO
Ingeborg Bovendeur	VWS
Berend Brouwer	Beleidskader SBO
Bram Donkers	ALODO
Noortje van Amsterdam	Universiteit Utrecht

2. Actieve leefstijl centraal

Lars Borghouts	Fontys Hogescholen
Jan Faber	MBO raad
Gerard van der Linden	Gemeente Rotterdam
Johan Steenbergen	Kennispraktijk

3. Sport een leven lang

Gerda op het Veld	NOC*NSF
Joris Bouwmeester	VSG
Peter Barendse	NISB
Hilde bax	HVA
Karin v. Bijsterveld	Beleidskader SBO

4. Brede scholen als sport- en beweegcentra

Baukje Zandstra	KVLO
Edwin van Bokhoven	PO raad
Peter Notten	MO groep / Korein (BSO)
Marieke Pronk	Gemeente Amsterdam
Wendela Kuper	VWS

[illegible]

Sport, Bewegen en Onderwijs: kansen voor de toekomst

Brede Analyse 2010

Jo Lucassen
Ester Wisse

Froukje Smits
Justus Beth

Harold van der Werff

De verbindingen tussen onderwijs en sport & bewegen staan de laatste jaren sterk in de belangstelling. Sport en bewegen zijn activiteiten die jeugdigen binnen en buiten de school enorm boeien en het onderwijs kan de basis leggen voor een levenslange betrokkenheid bij sport en bewegen en voor een actieve leefstijl. Samenwerking tussen sport, bewegen en onderwijs biedt dan ook mooie kansen. Dat de sectoren elkaar veel te bieden hebben wordt steeds duidelijker en door betrokkenen ingezien. Zo hebben een groot aantal landelijke organisaties op dit terrein hun krachten gebundeld voor de uitvoering van het Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs dat door de ministeries van VWS en OCW wordt gefinancierd.

Het genoemde beleidskader bouwt voort op initiatieven die eerder werden genomen om alle jeugdigen dagelijks te laten sporten en bewegen en meer samenhang te bereiken tussen de beleidssectoren. Omdat niet precies helder was wat met deze initiatieven is bereikt en waar de beleidsagenda voor de toekomst zich op zou moeten richten, hebben de ministeries van VWS en OCW het W.J.H. Mulier Instituut gevraagd de balans op te maken op het gebied van sport en bewegen in het onderwijs. De resultaten van deze Brede Analyse 2010 vindt u in dit rapport dat uit vier bestanddelen bestaat.

In het eerste deel wordt aandacht besteed aan maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen die rechtstreeks van belang zijn voor sport, bewegen en onderwijs. Deze vormen een context die de vorderingen op het terrein van sport, bewegen en onderwijs mede bepalen. Het gaat bijvoorbeeld om de verandering van de bevolkingssamenstelling, de toename van bewegingsarmoede en overgewicht onder de jeugd en de opkomst van brede scholen en de buitenschoolse opvang.

In het tweede deel van de analyse wordt de feitelijke stand van zaken weergegeven van de sport- en beweegactiviteit van jeugdigen en het voor hen beschikbare aanbod. Het aanbod en de mening hierover zijn in kaart gebracht door gebruik te maken van verschillende onderzoeksresultaten onder scholen, ouders en leerlingen. Ook randvoorwaarden zoals accommodaties, kader, samenwerking en inbedding in het lokale beleid worden in beeld gebracht.

Het derde deel behandelt een aantal verder reikende ambities die met sport en bewegen kunnen worden nagestreefd, zoals een bijdrage aan het verminderen van overgewicht en schooluitval. In het laatste deel van de analyse wordt een aantal toekomstbeelden geschetst. Dit gebeurt mede op basis van een beoordeling van de huidige stand van zaken door experts op dit terrein.

Deze Brede Analyse 2010 schetst dus de actuele stand van zaken op het gebied van sport, bewegen en onderwijs en bevat veel waardevolle informatie voor iedereen die bij initiatieven op dit terrein is betrokken. Een belangrijke conclusie is dat we met het ingezette beleid op de goede weg zijn, maar dat het noodzakelijk is het beleid te continueren en te versterken om de volle winst te pakken. Alleen dan kan de ambitie worden gerealiseerd om alle jeugdigen dagelijks te laten deelnemen aan sport en bewegen op en rond school en zo een belangrijke bijdrage te leveren aan hun persoonlijke en sociale ontwikkeling en aan een gezonde leefstijl.

